

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİMDALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOSYAL MEDYADA ÇOCUK İSTİSMARI: INSTAGRAMDA
EBEVEYNLER TARAFINDAN ÇOCUKLARIN KULLANIMI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

NURTEN YÜCE

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİMDALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOSYAL MEDYADA ÇOCUK İSTİSMARI: INSTAGRAMDA
EBEVEYNLER TARAFINDAN ÇOCUKLARIN KULLANIMI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

NURTEN YÜCE

Danışman: PROF. DR. EBRU ÖZGEN

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Nurten Yüce
Anabilim Dalı : Halkla İlişkiler
Programı : Halkla İlişkiler
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ebru Özgen
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2020
Anahtar Kelimeler : Sosyal Medya, Instagram, Çocuk İstismarı, Sosyal Medyada Çocuk İstismarı.

ÖZET

SOSYAL MEDYADA ÇOCUK İSTİSMARI: INSTAGRAMDA EBEVEYNLER TARAFINDAN ÇOCUKLARIN KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Çocuk istismarı evrensel bir sorun olmakla birlikte günümüzde hem artmakta hem de şekil değiştirmektedir. Bu bağlamda da sosyal medya araçlarının popülerlik kazanması ve kullanım oranının artmasına paralel olarak sosyal medya araçlarında çocukların yer alması ile beraber çocuk istismarı eylemleri bu araçlarda da görülmeye başlamıştır. Cinsel istismar eylemlerinden çocuk mahremiyetinin ihlaline, çocuk haklarının ihlal edilmesinden çocukların ticari amaçlı sömürülmesine kadar istismar eylemleri sosyal medya araçlarında görülmektedir. Özellikle de günümüzde en popüler sosyal medya araçlarından biri olan Instagram hesaplarında çocuk içerikleri çokça yer almaktadır. Bu bağlamda da ebeveynler sürekli olarak çocuklarının fotoğraf ve videolarını herkese açık olan Instagram sayfalarında paylaşmakta ve çoğu zaman bu paylaşımlarda reklamlara yer vererek gelir elde etmektedirler. Gelir elde etmek amacıyla ticari kaygılarla yapılan çocuk paylaşımlarının çocuk sağlığı üzerinde birçok etkisi

bulunmaktadır. Instagram üzerinden ebeveynler tarafından yapılan bu paylaşımlar bir yandan çocuğun özel yaşamının ihlal edilmesine sebep olurken bir yandan da çocuğun ekonomik olarak sömürülmesine neden olmaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Nurten Yüce
Field : Public Relations
Programme : Public Relations
Supervisor :Proffessor Ebru Özgen
Degree Awarded and Date : Master – June 2020
Keyword : Social Media, Instagram, Child Abuse, Child Abuse In Social Media.

ASBTRACT

CHILD ABUSE IN SOCIAL MEDIA: AN INVESTIGATION ON THE USE OF CHILDREN BY PARENTS IN INSTAGRAM

Although child abuse is a universal problem, it is both increasing and changing shape today. In this context, in parallel with the popularity of social media tools and the increase in the usage rate, child abuse actions have started to be seen in these tools as well as the presence of children in social media tools. From sexual abuse acts to violation of child privacy, violation of children's rights to commercial exploitation of children, abuse acts are seen in social media tools. Especially in Instagram accounts, which is one of the most popular social media tools today, there is a lot of children's content. In this context, parents constantly share their children's photos and videos on their public Instagram pages and often earn income by including ads on these posts. Sharing children with commercial concerns in order to generate income has many effects on child health. These posts made by parents on Instagram cause violation of the child's private life, on the one hand, and economic exploitation of the child.

ÖNSÖZ

Çocuk istismarı dünyada ve ülkemizde çözülmesi gereken en önemli sorunların başında gelmektedir. En sık rastlanılan çocuk istismar türleri arasında yer alan ekonomik istismar çocukların ticari amaçlar doğrultusunda sömürülmesi anlamına gelmektedir. Günümüzde sokaklarda, tarımda, sanayi sektöründe, medya sektöründe çalıştırılan çocukların sayısı hızla artmakla birlikte sosyal medya hesaplarında çocukların ekonomik çıkar doğrultusunda kullanıldığı görülmektedir. Özellikle de Instagram hesaplarında ebeveynler çocuklarını bir meta haline dönüştürerek günün her saati çocukları ile ilgili paylaşımlar yapmaktadır. Yapılan bu paylaşımlar çocukların özel yaşamını ihmal ederken bir yandan da ebeveynlerin takipçi toplamak, reklam yapmak, gelir elde etmek, popüler olmak kaygıları ile yaptıkları paylaşım çocukların ticari amaçlar sömürülmesine ve istismara uğramalarına sebep olmaktadır. Instagram hesaplarında ebeveynlerin yapmış olduğu bu paylaşımlar bu çalışmada detaylı olarak incelenmiş olup bu paylaşımların çocuk sağlığı üzerindeki etkileri üstünde durulmuştur.

Bu çalışmada görüş ve önerileriyle bana yol gösteren tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ebru Özgen başta olmak üzere bu süreçte maddi ve manevi her türlü desteğini benden esirmeyen sevgili ve değerli eşim Burçay Kara'ya ve yardım ve desteklerinden ötürü değerli kardeşim Nuray Yüce'ye ve yine yardımlarından ötürü Uzman Pedagog Emrah Şenbabaoğlu, Betül Karaca, Mehmet Çolak'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ASBTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLO LİSTESİ	viii
GRAFİK LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
SOSYAL MEDYA	6
1. Sosyal Medya	6
1.1. Sosyal Medya Kavramı ve Sosyal Medya Kavramının Gelişimi	6
1.2. Sosyal Medya Araçları	9
1.2.1. Facebook	9
1.2.2. Twitter	10
1.2.3. Instagram	11
1.2.4. LinkedIn	13
1.2.5. Pinterest	13
1.2.6. YouTube	14
1.2.7. Bloglar	15
2. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Medya	16
3. Sosyal Medyanın Avantajları ve Dezavantajları	18
4. Pazarlama Amaçlı Sosyal Medya Kullanımı	22
İKİNCİ BÖLÜM	26
ÇOCUK İSTİSMARI VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ	26
1. Çocuk İstismarı	26
1.1. Çocuk Kavramı	26
1.2. Çocuk İstismarı Kavramı	28

2. Çocuk İstismarının Sebepleri	31
2.1. Aileden Kaynaklı Çocuk İstismarı	32
2.2. Çevreden Kaynaklı Çocuk İstismarı	34
3. Çocuk İstismarı Çeşitleri.....	35
3.1. Fiziksel İstismar	35
3.2. Duygusal İstismar.....	39
3.3. Cinsel İstismar	44
3.4. Çocuk İhmali.....	48
3.5. Ekonomik İstismar	52
3.5.1. Çocuk İşçiliği Kavramı	53
3.5.2. Çocuk İşçiliğinin Sebepleri.....	56
3.5.2.1. Yoksulluk.....	56
3.5.2.2. Eğitim	57
3.5.2.3. İşsizlik.....	58
3.5.2.4. Göç	60
3.5.2.5. Gelenekler	61
4. Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İstismarı	63
4.1. Dünyada Çocuk İstismarının Durumu.....	63
4.2. Türkiye’de Çocuk İstismarının Durumu	65
5. Çocuk Hakları.....	67
6. Çocuk İstismarının Önlenmesine Yönelik Yapılan Çalışmalar	70
6.1. Dünyada Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Yapılan Çalışmalar	70
6.2. Türkiye’de Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Yapılan Çalışmalar	73
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	77
SOSYAL MEDYADA ÇOCUK İSTİSMARI.....	77
1. Sosyal Medyada Çocuk İstismarı	77
1.1. Sosyal Medyada Çocuk Öğesinin Kullanımı	79
1.2. Sosyal Medyada Çocuk Öğesinin Kullanımının Çocuk Üzerine Etkileri	81
2. Instagramda Ebeveynler Tarafından Çocukların Kullanımı Üzerine Bir İnceleme	
83	
2.1. Araştırmanın Konusu	83
2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	84

2.3. Araştırmanın Soruları	84
2.4. Araştırmanın Yöntemi	86
2.5. Araştırmanın Evreni	88
2.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı	88
2.7. Araştırmanın Hipotezi	89
2.8. Araştırmanın Metodolojisi	89
2.9. Araştırmanın Bulguları	90
2.10. Araştırmanın Sonucu	104
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	112

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Seçilen 100 Örneklem Arasında En Fazla Takipçi Sayısına Sahip İlk 10 Örneklem GÖnderilerinin İncelenmesi	93
--	----

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1: 100 Örneklem Hesabının Kimin Adına Kayıtlı Olduğunun İncelemesi	90
Grafik 2: 100 Örneklem Hesabının Cinsiyete Göre İncelenmesi	91
Grafik 3: 100 Örneklem Paylaşmış Olduğu Toplam ve Reklamlı Gönderi Sayılarının İncelemesi	93

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

CAC : Crime Against Children

ÇİİODER : Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği

ÇDM : Çocuk Destek Merkezleri

ÇİKORED : Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği

ÇİM : Çocuk İzlem Merkezleri

ECPAT : End Child Prostitution in Asia Tourism

ILO : International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

INHOPE : International Assosiation of International Hotlines

INTERPOL : The International Criminal Police Organization

KBRM : Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri

NICMEC : The National Center for Missing & Exploited Children

SHÇEK : Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu

TCK :Türk Ceza Kanunu

TMK : Türk Medeni Kanunu

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNICEF : United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

WEB : World Wide Web

WHO : World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

GİRİŞ

Teknoloji dünyasında yaşanan hızlı gelişimler ve değişimler ile birlikte internet sürekli olarak gelişmekte olup gün geçtikçe daha yaygınlaşırken buna paralel olarak sosyal medya araçları da günümüzde daha popüler olmakta ve daha yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Zaman ve mekan açısından bireyleri kısıtlamayan sosyal medya araçları sayesinde bireyler bu ağlarda kendi içeriklerini oluşturup paylaşabilmekte, çeşitli konular hakkında fikirlerini söyleyip diğer bireyler ile tartışabilmekte ve bireyler pasif konumdan aktif bir konuma geçebilmektedir. Hem zaman hem de mekan bakımından tüm sınırları ortadan kaldıran sosyal medya araçları ile beraber bireyler kısa süre içerisinde geniş bir kitle ile iletişim ve etkileşim halinde olabilmektedir.

Sosyal medyanın hızlıca gelişmesi ile birlikte hem bireylerin sosyal yaşamında hem de kurumların kurumsal yaşamlarında birtakım yenilikler yaşanmaktadır. Sosyal medya ağları sayesinde bireyler bulundukları yerden dünyanın dört bir yanında yaşayan bireylere ulaşabilmekte, yeni insanlar ile tanışabilmekte ve iletişim halinde olabilmektedir. Günümüzde çoğu birey iletişim faaliyetlerini her gün gelişen ve değişen sosyal medya araçları üzerinden gerçekleştirmektedir. Sosyal medya araçları, bireylerin yaşamlarını ve iletişim alışkanlıklarını değiştirmekle kalmamış kurum ve markaların da kurumsal yaşamlarında ve iletişim alanlarında değişiklik ve yenilikler yaşamasına sebep olmuştur. Günümüzde birçok kurum sosyal ağlara katılmakta ve kurumlarını, markalarını, ürün ve hizmetlerini bu ağlar üzerinden hedef kitlelerine tanıtmaktadır. Bunun yanında kurumlar ve markalar sosyal ağlar sayesinde mevcut ve potansiyel hedef kitleleri ile interaktif bir iletişim kurabilmektedirler. Bu bağlamda da kurumlar açısından sosyal medya araçları, kurumların hedef kitleleri ile en kolay iletişime geçebildikleri, sürekli kendisini yenileyen, genişleyen ve güncelleyen kitle iletişim aracıdır.

Hem bireylerin hem de kurumların yaşamlarında yenilikler getiren sosyal medya araçları sayesinde yeni kelimelerin de türediği görülmektedir. Bu terimlerden biri de “etkileyen” anlamına gelmekte olan “influencer” dır. Sosyal medya araçları üzerinde

takipçi sayıları ve buna bağılı olarak etkileşim içinde oldukları kişi sayıları fazla, sosyal ağılarda popöler ve ünlü ve paylaştıkları içeriklerle, yorumlarla kendisini takip edenleri etkileme gücüne sahip olan bu kişiler “influencer” olarak adlandırılmaktadır. “Influencer” kavramının ortaya çıkması ile birlikte kurumların pazarlama ve reklam alanlarında birtakım yenilikler yaşanmaya başlamıştır. Buna bağılı olarak da bazı kurumlar ve markalar ürünlerini takipçi sayısı fazla ve popöler olan sosyal medya fenomenlerine hediye olarak göndererek ürünlerinin tanıtımını ve reklamını bu fenomen kitle ile gerçekleştirmektedir. Bu durumun gün geçtikçe artması da sosyal medya kullanım sayısını hızla arttırmakla beraber çoğı sosyal medya ağı kullanıcısının daha fazla içerik paylaşma, buna bağılı olarak da takipçi sayısını arttırma ve gelir kazanma odaklı sosyal medya araçlarını kullanmasına sebep olmaktadır. Bireyler sosyal ağılarda popöler olabilmek, takipçi kazanabilmek için yaşamlarının her anını, çoğı zaman özel yaşamları ile ilgili her detayı sosyal ağılar üzerinden paylaşmaktadırlar. Bu durum da çoğı zaman bireylerin kendilerini, özel yaşamlarını birer metaya dönüştürmelerine sebep olmaktadır.

Günümüzde sosyal ağılarda bireylerin kendilerini ve paylaşımlarını birer metaya dönüştürmesinin amaçlarından bir tanesi ticari kaygılardan kaynaklanmaktadır. Gelir elde etmek, popöler olmak, reklam yapmak amacıyla çoğı kullanıcı sosyal ağılar üzerinden birbirleri ile yarış haline girmektedir. Bu durumun günümüzde artık bireylerin kendi yaşamlarını değil aynı zamanda çocukların yaşamlarını da etkilediğı görölmektedir. Sosyal ağılar üzerinde çocukların yaşamlarının her anını fotoğraf, video gibi içeriklerle paylaşan ebeveyn sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Çocuklar ile ilgili yapılan her paylaşımın amacı ticari olmasa da çocuklarını birer metaya dönüştüren ve ticari amaçlarla gelir elde etmek, reklam yapmak için çocuklarını kullanan ebeveynlerin sayısı çoğalmaktadır. Bu durum da her açıdan sosyal medya üzerinden gelebilecek olan çocuk istismarına davetiye çıkarmaktadır.

Dünya üzerinde evrensel bir sorun olan çocuk istismarı çok önemli bir konu olarak teşkil etmektedir. 18 yaşından küçük olan her çocuğı yetişkinler tarafından gerçekleştirilen ve sonucunda çocuğı hem fiziksel hem de zihinsel açıdan ağır hasarlar veren eylemleri içeren çocuk istismarı vakalarının sayısı da gün geçtikçe daha da artmaktadır.

Günümüzün en önemli ve çözülmesi gereken sorunlarından biri olan çocuk istismarı çeşitleri ise fiziksel, psikolojik, cinsel, çocukların ticari amaçlarla sömürülmesi anlamına gelen ekonomik istismar ve çocuk ihmali gibi eylemleri kapsamaktadır.

Türü ve amacı ne olursa olsun çocuk istismarı çok önemli ve çocuk yaşamını olumsuz derece etkileyen bir durumdur. Günümüzde bu konu ile ilgili dünyada ve ülkemizde çeşitli yasalar bulunmakla beraber bu durumu engellemek amacıyla kurulmuş olan derneklerde bulunmaktadır. Tüm bunların yanında çocuk istismarı davranışlarının önlenmesinde en önemli etken çocukların yetişkinler tarafından birer bir birey olarak görülüp kabul edilmesi ve çocuk hakları konusunda bilinçli olmaları, bu hakları tanıyıp, kabul edip, davranışta bulunmaları gerekmektedir.

Günümüzde internet ve sosyal medya araçları üzerine yaşanan hızlı gelişimler ve değişimlerle beraber çocuk istismarı konusunda da birtakım değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Bu bağlamda da sosyal medya araçları üzerinden yapılan paylaşımlar incelendiğinde çocuklar ilgili fotoğraf ve video gibi içeriklerde hızlı bir artış olduğu görülmektedir. Yaş, fiziksel ve zihinsel açıdan çocukların kendi adlarına açıp yönetemeyecekleri sosyal ağları çocukların aileleri tarafından açılmakta ve bu hesaplarda çocukların her anı sürekli olarak paylaşılmaktadır.

Sosyal medyada çocuklarla ilgili fazla paylaşım yapılması çocukların hem özel yaşamlarının ihlal edilmesine sebep olmakla birlikte aynı zamanda çocukların ticari amaçlarla kullanılıp birer meta haline dönüşmesine sebep olmaktadır. Birçok aile sosyal ağlardan çocuklarının çeşitli fotoğraf ve videolarını paylaşarak çocuklarını takipçi toplamak, dikkat çekmek, popüler olmak, reklam yapmak, çocuk üzerinden gelir etmek amacıyla çocukların ticari açıdan istismar edilmesine sebep olmaktadır. Bazı aileler bu durumu sadece anı biriktirmek amacıyla yapmış olsa da çocuklarını sosyal ağlarda ticari ve pazarlama amaçlı kullanan ailelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu ailelerin internet üzerinde hiç tanımadıkları kişilere yönelik herkese açık olan hesaplarında çocukları ile ilgili yapmış oldukları paylaşımlar incelendiğinde ise çoğunun ticari

kaygılarla yapıldığı görülmektedir. Özellikle günümüzde kullanım açısından çok popüler olan Instagram hesaplarında çocuklar ile ilgili çok fazla paylaşım ve çocuk hesabı bulunmaktadır. Çocukların kendi adlarına ya da ailelerin adına açılan bu hesaplarda sürekli olarak çocukların her anları ile ilgili fotoğraflar ve videolar paylaşılmaktadır. Bu paylaşımların bu kadar sık aralıklarla yapılması çocukların özel hayatlarını ihlal ederken, bu paylaşımlar üzerinden yapılan markaların reklamı ise çocukların ticari amaçlı kullanılmasına ve sömürülmesine sebep olmaktadır. Çocukların günün 24 saati fotoğrafları ve videoları çekilip Instagram hesaplarında paylaşılmakta, markaların göndermiş olduğu giyim, gıda, oyuncak gibi ürünler çocukların üzerinde, elinde ya da yanında durarak fotoğraflanıp ürünlerin reklamları yapılmaktadır.

Instagram hesaplarında ebeveynler tarafından çocukların kullanılması üzerine duran bu araştırmanın amacını ebeveynlerin çocuklarını Instagram üzerinden ticari amaçlarla, gelir elde etme amacıyla kullanılıp kullanmadıklarını ve bu durumun çocuklar üzerinde ne gibi etkileri olabileceğini saptamak oluşturmaktadır. Araştırmanın yöntemini nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan netnografi ve e-posta yolu ile görüşme yöntemi oluşturmaktadır. İlk olarak takipçi sayısı en fazla ve popüler olan Instagram çocuk ve ebeveyn hesapları netnografik yöntemlerle incelenmiştir. İkinci olarak da Instagram üzerinden çocukların kullanımının çocuklar üzerinde nasıl bir etki edeceğini saptamak amacıyla ilgili uzman kişilerle e-posta üzerinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

Günümüzde oldukça popüler bir duruma haline gelen Instagram üzerinden çocukların aileleri tarafından kullanılması durumunu ve bu bağlamda sosyal medyada çocuk istismarının incelendiği ve kaleme alındığı bu araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde sosyal medya kavramı ve sosyal medya kavramının gelişimi, sosyal medya araçları ve bu araçlar arasında yer alan Facebook, Twitter, Instagram, LinkedIn, Pinterest, YouTube ve Bloglar üzerinde durulmuştur. Bu konuları takiben dünyada ve Türkiye’de sosyal medya kullanım durumu, sosyal medyanın avantaj ve dezavantajları

üzerinde durulmuş olup son olarak pazarlama amaçlı sosyal medya kullanımı konusu üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde çocuk ve çocuk istismarı kavramı, çocuk istismarının sebepleri, çocuk istismarı çeşitleri, çocuk işçiliği kavramı, dünyada ve Türkiye’de çocuk istismarının durumu, çocuk hakları ve dünyada ve Türkiye’de çocuk istismarını önlemek amacıyla yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde sosyal medyada çocuk istismarı konusu, sosyal medyada çocuk ögesinin kullanımı ve sosyal medyada çocuk ögesinin kullanımının çocuk üzerine etkileri ile ilgili literatür çalışmasına yer verilmiştir. Araştırma bölümünde ise ilk olarak Instagramda ebeveynler tarafından çocukların kullanımını incelemek amacıyla yapılmış olan netnografik araştırma ve bu bağlamda örneklem olarak seçilen 100 Instagram hesabının incelemesi ve son olarak sosyal medyada çocuk kullanımının çocuklar üzerindeki etkilerini saptamak amacıyla 7 uzman ile e-posta üzerinden gerçekleştirilmiş olan görüşme yöntemi yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL MEDYA

1. Sosyal Medya

1.1. Sosyal Medya Kavramı ve Sosyal Medya Kavramının Gelişimi

İnternet, dünya üzerinde yaşayan tüm toplumları ortak bir zeminde bir araya getirmekle birlikte bu ortak zemin sosyal medyanın en etkili ve aktif araçlarının doğmasına sebep olmuştur. Bu ortak zemin sayesinde kullanıcılar dünyanın diğer ucundaki kullanıcılar ile birlikte iletişim haline geçebilmekte, içerik üretebilmekte, paylaşabilmekte ve diğer kullanıcıları etkileyebilmektedir. Kullanıcılar bu yeni ortam sayesinde kendilerini istedikleri yönde temsil edebilme şansı yakalamışlar, yeni kişilerle tanışarak onlarla iletişim ve ilişki kurmaktadır (Danah and Nicole, 2007, s.222).

Sosyal medya zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın her türlü içerik paylaşımı, bilgi alışverişi ve tartışmaların yapıldığı, devam ettirildiği mobil temelli bir platform olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2015, s.289.).

Sosyal medya, “*World Wide Web (Web) 2.0’ı üzerinde ideolojik ve teknolojik içeriklerin, yapılanmaların kullanıcı merkezli bir şekilde üretilmesini ve geliştirilmesine izin veren internet tabanlı uygulamaların bütünü olarak tanımlanmaktadır.*” (Güçdemir, 2017, s.15).

Web 2.0 tabanlı olan sosyal medya, bireylerin, grupların ya da kurumların kendilerine özel profil oluşturabildikleri, bireylerin, grupların ya da kurumların oluşturmuş oldukları bu profillerin diğer bireylerin, grupların ya da kurumların profilleri ile birbirleri ile bağlantı ve çevrimiçi iletişim kurmalarını sağlayan ve kullanıcıların

oluşturmuş olduğu bu içeriklerin can damarı olduğu bir platformdur (Obar and Wildman, 2015, s.2).

Sosyal medya kavramının temel yapısını Web 1.0'dan Web 2.0'a geçiş sağlayan teknoloji oluşturmaktadır. Web 2.0 üzerinde gerçekleşen etkileşim ve paylaşımlara olanak sağlayan, dijital uygulamalar sosyal medya olarak adlandırılmaktadır. Web 2.0 döneminde kullanıcılar pasif konumdan aktif konuma gelerek, içerik paylaşmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda da kullanıcıların diğer kullanıcılar ile sürekli etkileşim ve diyalog halinde bulunabildiği bir ortam oluşturulmuştur (Tosun, 2014, s.644).

Web 2.0'nin ortaya çıkmasıyla doğan sosyal medya, kullanıcılara yönelik hem etkileşim hem de paylaşım imkanı tanıyan, kullanıcıları pasif konumdan aktif bir konuma dönüştüren platformları barındırmaktadır. Sosyal medya araçları ile birlikte kullanıcılar içerik oluşturup, bu içerikleri diğer kullanıcılar ile paylaşabilmektedir. Sosyal medya, içinde birçok mecrayı barındıran, bu mecralar sayesinde kullanıcıların etkileşim kurabildikleri, bilgi alışverişinde bulunabildikleri, içerik üretip paylaşabildikleri, web sayfaları, çevrimiçi platformları ve birçok interaktif iletişim araçlarına verilen terimdir (Mavnacıoğlu, 2018, s.25).

Kullanıcı merkezli olan sosyal medyanın genel özellikleri aşağıdaki başlıklar altında sıralanabilir (Güçdemir, 2017, s.16)

- Sosyal medya herkese açık olan bir platformdur.
- Maliyetinin düşük olmasına rağmen, geniş kitlelere erişebilme özelliğine sahiptir.
- Her kullanıcı içerik üretilme, paylaşabilme imkanına sahiptir.
- Sosyal medya üzerinde yapılan yorumlar, içerikler yeniden düzenlenebilir ya da değiştirilebilir.
- Sosyal medya küresel çapta bir platformdur. Herkes tarafından kolay erişilebildiği gibi herkes tarafından müdahale edilebilme özelliğine de sahiptir

Sosyal medya diğerk bir adıyla yeni medya iletişim alanında dengeleri kökten değıştirmiştir. Sosyal medya ile beraber okuma – yazma kuralları değışıp buna bağılı olarak yeni iletişim dilleri türetilmiştir. Aynı zamanda sosyal medya, bireylerin yaşam tarzlarının, iletişim süreçlerinin değışiminde de büyük bir rol oynamış ve hala da oynamaya devam etmektedir. Bu bağlamda da sosyal medyanın birçok yeniliğı beraberinde getirdiğı söylenebilmektedir. Sosyal medyaya aynı zamanda yeni medya denilmesi, mesajın yeni olmasından değıl, ortamın paylaşılmasında meydana gelen yeniliklerden kaynaklanmaktadır. Sosyal medya, iletişim alanını ve bireylerin yaşamını yenileştirerek, interaktif özelliğı ile beraber bireyleri sosyal hale getirmiştir (Öztürk, 2015, s.289.)

Elektronik iletişim aracı anlamına gelen sosyal medya ağıları dünya üzerinde bulunan tüm kullanıcıları birbiri ile iletişim kurmasını, etkileşime geçmesini sağlamaktadır. Sosyal medya araçları hem bireylere hem de kurumlara farklı, yeni ve geniş kitlelere ulaşabilme imkanı sağlamaktadır. Sosyal medya araçları aynı zamanda hem bireylere hem de kurumlara yeni iletişim olanakları tanıyarak, iletişim olanaklarını genişletip arttırmaktadır (Peltekoğılu, 2016, s.31-37.)

Zaman ve mekan olarak sınırları ortadan kaldırma özelliğine sahip olan sosyal medya araçları ile birlikte sosyalleşme sürecinde de birtakım yenilikler ve hızlanmalar yaşanmıştır. Bireyler sosyal medya araçları üzerinden başka kişiler ile iletişim kurabilmekte, olan ilişkilerini de bu ortamlarda sürdürebilmektedir. Bu bağlamda da sosyal medyanın sosyalleştirici özelliğı ön plana çıkmaktadır (Dilmen ve Öğıüt, 2010, s.241).

Günümüzde sosyal medya araçları bireyler arasından yaşamları için vazgeçilmez bir unsur haline gelmektedir. Bunun en temel sebebi de kişilerin diğerk bireylerin hayatlarında ne olduğı ile ilgili merak duygusudur. Bireylerin sosyal çevrelerinde yaşanan olayları, diğerk bireylerin hayatlarına olan merakları, sosyal medya araçlarının kullanımının yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Ayrıca bireyler sosyal medya aracılığı

ile sadece yakın çevrelerindeki bireylerle değil aynı zamanda tanımadıkları, yeni bireylerle de tanışıp iletişim haline geçebilmekte ve sosyal çevrelerini genişletebilmektedir. (Güngör, 2011, s.211-217).

Sosyal medya araçları günümüzün en popüler platformları arasında yer almaktadır. Kullanıcıları pasif konumdan aktif konuma geçirmesinin yanında internet kullanıcıların sosyalleşmesini, dünyanın her köşesinden yeni insanlarla tanışmasını, iletişim kurmasını, var olan ilişkilerini sürdürmelerini, gündemi yakından takip etmelerini, gündem ve olaylarla ilgili düşünce ve yorumlarını paylaşabilme imkanı sunmaktadır.

1.2 Sosyal Medya Araçları

1.2.1. Facebook

Facebook Mark Zuckerberg ve ekibi tarafından 2004 yılında kurulmuş olup, Facebook'a üye olan bireylerin birbirleri iletişim kurmasına izin veren, coğrafi bölgelere, çalışan kurumlara, okullara gibi çeşitli kategorilere göre ayrılan ağlardan üyelerin birbirlerini bulmasını ve birbirleri ile bağlantı kurmasını sağlayan bir sosyal ağ sitesidir. Facebook bireylerin yanı sıra kurumlarında kullanmayı tercih ettiği bir platformdur. Kurumlar Facebook üzerinden hem mevcut hem de potansiyel müşterileri ile iletişime geçebilmekte, kurum ile ilgili birtakım resim, video, yazı gibi içerikler üretebilmektedir (Gönenli ve Hürmeriç, 2012, s.223).

Facebook, sosyal medya ağları içerisinde en yaygın ve sık kullanılan bir mecradır. Kullanıcılar Facebook da kendi içeriklerini, fotoğraflarını, videolarını, dinledikleri müzikleri paylaşabilme imkanına sahiptir. Ayrıca kullanıcılar Facebook üzerinden detaylı arama yapabilmekte, diğer Facebook üyeleri ile iletişime geçerek anında mesajlaşabilme, görüntülü sohbet yapabilmektedir. Bunun yanı sıra oyun oynama, konum belirtilebilmesi, üyelerin diğer üyelere ne yaptıklarını anlatabildiği “durum”

kısmını içermesi, özel ya da ticari grupların oluşturulması, birçok uygulamanın kullanılmasına izin vermesi de Facebook'un önemli özelliklerinden sayılmaktadır (Dilmen ve Ögüt, 2010, s.238-239).

Faceook üzerinden çeşitli fikirlere sahip bireyler örgütlenebilmekte, düşüncelerini paylaştıkları gruplar kurabilmektedir. Gündem ile ilgili konular üzerinden üyeler düşüncelerini paylaşp bir sanal tartışma platformu oluşturabilmektedir. Bu bağlamda da Facebook kamuoyunu etkilemede, yönlendirmede, şekillenmesinde oldukça etkili bir güce sahiptir (Güçdemir, 2017, s.28).

Facebook hem bireylerin hem de kurumların en aktif olarak kullandığı sosyal medya araçları arasında yer almaktadır. Bireyler, sosyalleşmek, arkadaşları ile iletişime geçmek, yeni arkadaşlıklar edinmek, kendileri ile ilgili fotoğrafları, videoları, fikirleri paylaşmak amacı ile Faacebook'u kullanırken kurumlar ticari amaçla kullanmaktadır. Kurumlar var olan müşterileri ve potansiyel müşterileri ile iletişime geçmek, hedef kitlelerini yakından takip etmek, kurum hakkında haberleri, yenilikleri paylaşmak amacı ile Facebook kullanmaktadır. Ayrıca kurumlar Facebook üzerinden reklamlarını yayınlayabilme şansına da sahip bulunmaktadır.

1.2.2. Twitter

Mikrobloglar arasında en çok üyeye sahip ve en aktif olarak kullanılan sosyal medya araçlarından biri olan Twitter 2006 yılında kurulmuştur. Twitter, yazı, fotoğraf, video gibi içeriklerin kullanıcılar tarafından oluşturulduğu ve oluşturulan bu içeriklerin diğer Twitter kullanıcıları ile paylaşıldığı dijital bir platformdur (Kaplan ve Haenlein, 2011, s.105-107).

Dünya üzerinde en çok popüler olan ve geniş kitlelere ulaşabilen sosyal ağlardan biri olan Twitter, kullanıcılarına 140 karakterle sınırlı olan, kısa içerik yazabilmelerine imkan tanıyan bir mikroblog platformudur. Üyeler, Twitter üzerinden çeşitli konu

hakkındaki görüşlerini, fikirlerini paylaşabilmekte, gündem ile ilgili konuları takip edip yorum yapabilmekte, ayrıca takipçilerine “şu an nerede olduklarını, ne yaptıklarını” paylaşabilme imkanına sahip bulunmaktadır (Seitel, 2016, s.212).

Twitter üzerinde tanınmış kişilerin paylaşmış oldukları içerikler, yapmış oldukları açıklamalar Twitter kullanıcıları için itibar edilebilir, güvenilir referanslar olarak görülmektedir. Ancak Twitter üyeliği bulunmadığı halde kamuoyu tarafından tanınmış ve düşünceleri değer gören kişileri takip eden, etkileşime geçen bireylerde bulunmaktadır. Bu bağlamda da Twitter’a üye sayısı yaklaşık 330 milyar olarak görünse de, Twitter’a üye olmayıp erişim sağlayanların sayısı ise yaklaşık bir milyar civarında olmaktadır (Seren, Çelik, Özgeldi, Dumankaya, 2018, s.81).

Twitter, kullanıcıların daha çok yazı ağırlıklı kullanabildikleri, birtakım konu ve olaylar hakkında yorum yapabildikleri, gündemi yakından takip edebildikleri ve gündem ile ilgili konularda görüşlerini, düşüncelerini paylaşabildikleri bir platformdur. Bunun yanında Twitter ile birlikte kullanıcılar diğer kullanıcılar ile iletişim haline geçip sosyalleşebilme imkanı da bulabilmektedir.

1.2.3. Instagram

2010 yılının son çeyreğinde Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından kurulmuş olan Instagram, kullanışı son derece kolay ve basit olan, birtakım dijital efektleri bünyesinde barındıran, akıllı telefonlara yönelik geliştirilmiş ücretsiz bir dijital platformdur. En temel özelliği ise fotoğraf düzenleme, paylaşma olan Instagram sayesinde fotoğrafçılık ile ilgisi olmayan, kabiliyeti bulunmayan bireyler de iyi kareler yakalayıp fotoğraf çekeabilmekte, bu fotoğraflara Instagram’ın sunmuş olduğu efektleri ekleyebilmekte ve bunları paylaşabilmektedir (Yavuz, 2017, s.3-4).

Fotoğraf çekebilme, düzenleme ve paylaşmanın yanı sıra kullanıcılar Instagram üzerinde video paylaşımı da yapabilmektedir. Kullanıcılar diğer kullanıcıların yanı sıra

beğendikleri markaları, kurumları, gazeteleri Instagram üzerinden takip edebilmekte, direkt mesaj bölümünden iletişime geçebilmektedir. Ayrıca kullanıcılar takip etmiş oldukları hesapların paylaşmış oldukları içerikleri beğenebilmekte ve yorum yapabilmek imkanına da sahip bulunmaktadır (Güçdemir, 2017, s.3-4).

Son yıllarda hızlıca artmış olan akıllı telefonların kullanımına paralel olarak Instagram kullanımında da önemli bir artış görülmüştür. İçerisinde barındırdığı fotoğraf düzenleme filtresi, takip etme, takip edilme, yorum yapabilmek, direkt mesaj gibi özellikler uygulamaya olan ilginin artmasını sağlamıştır. Bireylerin yanı sıra kurumlar da mevcut ve potansiyel müşterilerinin ilgisini çekebilmek, hedef kitleleri ile iletişime geçebilmek, gündemi, rakip firmaları yakından takip edebilmek için Instagram kullanmaya başlamışlardır. Ayrıca kurumların birçok projelerini Instagram üzerinden takipçileri ile paylaştığı da görülmektedir. (Mavnacıoğlu, 2018, s.42).

Son teknolojiler ile beraber Instagram'a birtakım yenilikler daha gelmiştir. Bunların başında 24 saat sonra kendiliğinden kaybolan ve kullanıcılara özel hikaye paylaşma özelliği, diğer kullanıcılar ile görüntülü konuşma yapabilmek özelliği ve kullanıcıların canlı yayın yapabilmek özelliği gelmektedir (Yılmaz, 2017, s.132-133).

Instagram günümüzün en popüler ve en aktif olarak kullanılan sosyal medya araçları arasında yer almaktadır. Bireylerin yanı sıra kurumlar da hem ürünlerinin hem de kurumlarının tanıtımını yapmak amacıyla aktif olarak Instagram kullanmaktadır. Bunun yanı sıra Instagram üzerinde takipçi sayısı çok olan ve fenomen olarak adlandırılan hesaplar da ürünlerin ve markaların reklamlarını Instagram hesaplarından yapmaktadır. Bu durum sosyal medya araçlarının pazarlama amaçlı kullanılmasının artmasını etkilemektedir.

1.2.4. LinkedIn

Profesyonel iş dünyasının kullanmayı tercih ettiği LinkedIn, bireylerin daha önceki ya da şu anki iş yaşamlarında tanıdığı iş arkadaşları ile bağlantı kurabildiği bir platformdur. 2003 yılında kurulmuş olan LinkedIn da ayrıca kullanıcılar iş yerindeki bireyler hariç diğer profesyonel kişilerle ile bağlantı kurmak, yeni ve farklı iş alanlarını, olanaklarını keşfetmek, takip etmek imkanına sahip bulunmaktadır. Bunun yanı sıra kullanıcılar LinkedIn üzerinden arkadaşlarının arkadaşlarına da ulaşabilmekte ve ağlarını genişletebilmektedirler. Bu bağlamda da LinkedIn en önemli özelliği ise kullanıcılara iş bulma konusunda fayda sağlamasıdır (Seitel, 2016, s.215).

LinkedIn, iş dünyasındaki bireylerin diğer kullanıcılar iletişim kurmasına, bilgi alışverişinde bulunmasına imkan sağlamaktadır. Kariyer ve iş odaklı olan LinkedIn’da iş yaşamı ve kariyer fırsatları ile ilgili paylaşımlar yapılmaktadır. Kullanıcılar, profillerinde öz geçmişlerini, iş tecrübelerini, kariyer hayatları ile ilgili hedeflerini ve amaçlarını paylaşmaktadırlar. Kurumlar da LinkedIn hesaplarında, kurum ile ilgili haberleri, gelişmeleri, kurumun sahip olduğu imkanları, yaptıkları etkinlikler ile ilgili içerik paylaşmaktadırlar. Ayrıca kurumlar LinkedIn üzerinden kurumun kendi çalışanları, kurumun potansiyel çalışanları ve müşterileri ile iletişim kurabilmektedirler (Mavnacıoğlu, 2018, s.63).

Hem profesyonel iş hayatında olan bireylerin hem de kurumsal şirketlerin daha fazla kullandığı LinkedIn bir online iş ağı olarak kullanılmaktadır. Yeni iş fırsatı yakalamak, aynı sektörde çalışan kişiler ile iş ağı oluşturmak, iş dünyası ile ilgili yenilikleri duyurmak, iş ilanlarının duyurusunu yapmak amacı ile kullanılmaktadır.

1.2.5. Pinterest

Pinterest, üyelerin ilgi duydukları alanlara göre oluşturmuş oldukları panolarda birtakım fotoğraflarını paylaşabildikleri bir sosyal medya ağıdır. Üye sayısı bakımından

diğer sosyal medya araçlarına göre daha geride olduğu görülmektedir. Pinterest'e yönelik yapılan yorumların başında Pinteres'in bazı kişilere göre sosyal medya aracı olarak görülmemesidir. Bu da Pinterest'de sohbet bölümünün olmamasından kaynaklanmaktadır (Seren, Çelik, Özgeldi, Dumankaya, 2018, s. 88-89).

Pinterest üzerinde kullanıcılar kendilerine önemli gelen şeyleri paylaşabilmektedir. Bunun için ise paylaşmış oldukları içerik her hangi bir web sitesinin içerisinde yer almalı ve bir fotoğraf içermelidir. Bu fotoğraf Pinterest'in içinde yer alan sanal panonun içinde sergilenmektedir. Buna da "pin" adı verilmektedir. Böylece kullanıcılar paylaşmış oldukları "pin"ler ile bir "pin-board" sahibi olarak, kişisel ilgilerine, meraklarına ve zevklerine göre paylaşımlarda bulunmaktadırlar. (Seitel, 2016, s.216).

Diğer sosyal medya araçlarına göre daha az kullanıcı oranına sahip olan Pinterest bireylerin beğendikleri, ilgilendikleri, kendilerine ilginç gelen fotoğrafları paylaştıkları ve sergiledikleri bir platformdur. Diğer sosyal medya araçlarında bulunan sohbet bölümünün Pinterest'de bulunmaması özelliği onu diğer sosyal ağlardan biraz daha farklı kılmaktadır.

1.2.6. YouTube

Dünyanın en büyük ve en geniş kitleye erişebilen video paylaşım ağı olan YouTube, kullanıcıların beğendikleri ya da kendi çektikleri videoları paylaşp, diğer kullanıcılar tarafından yüklenen videoları izleyebildikleri bir platformdur. PayPal çalışanlarından Steve Chen, Jawed Karim ve Chad Hurley tarafından 2005 yılında kurulmuştur (Güçdemir, 2017, s.27).

YouTube üzerinde kullanıcılar kendi kanallarına videolarını yükleyebildikleri gibi, bu videoları bağlantılı diğer sosyal medya ağlarında da paylaşabilme imkanına sahip bulunmaktadır. Ayrıca kullanıcılar YouTube' a yüklenmiş olan videoların altına yorum

yazabilmekte ve bu videoları oylayabilme şansına da sahip olmaktadırlar (Mavnacıoğlu, 2018, s.37-38).

YouTube, günümüzde en yaygın olarak kullanılan sosyal paylaşım ağlarından biridir. Yaklaşık olarak günde YouTube'un 30 milyon üzerinde ziyaretçi sayısı bulunmakta ve bir gün içerisinde videoların izlenme sayısı 5 milyar üzerindedir. YouTube üzerinde yüksek rakamlı içeriklerin yüklenmesi, izlenmesi beraberinde telif hakkı sorununu getirmiştir. Ayrıca son dönemlerde YouTube üzerinden birçok canlı yayınlara da yer verildiği görülmektedir (Seren, Çelik, Özgeldi, Dumankaya, 2018, s.39-40).

YouTube günümüzde en aktif kullanılan sosyal medya araçlarının en başında yer almaktadır. Kullanıcılar YouTube da aktif rol almaktadır. Hem kendi kanallarından kendi videolarını yayınlayabilmekte hem de diğer abonelerin yükledikleri videolara yorum yapabilmektedir. Bu yüzden YouTube kullanıcılara interaktif bir ortam sunmaktadır. Ayrıca bazı ticari kuruluşlar da YouTube üzerinden kurum ile ilgili videolar yükleyip müşterileri ile iletişim haline geçebilmektedir.. Bunun dışında kurumlar YouTube'u reklam vermek amacı ile de sıklıkla kullanmaktadır.

1.2.7. Bloglar

Bloglar, bir web sitesi içerisinde kronolojik sıralanıp yayınlanmış olan bireylere ait kişisel düşüncelerinin kayıdır. Bloglar aynı zamanda teknik açıdan çevrim içi günlükler olarak da adlandırılmaktadır. İlk başlarda sadece yerel medyanın kullanmış olduğu bloglar bir süre sonra ana akım medyanın da dikkatini çekmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Bloglarda yayınlanmış olan içerikler günlük yaşamdan siyasete, spordan sağlığa, kültür etkinliklerinden güncel konular gibi her türlü konuyu kapsamaktadır. Bloglarda içerik üreten bloggerlar yazılarının diğer bireyler tarafından görülmesine, saptanmasına, paylaşılmasına ve bireylerin bloglarına abone olmalarına izin vermektedirler (Seitel, 2016, s.207).

Bloglar, bireylerin belirli konular hakkında düşüncelerini, bilgilerini, yorumlarını paylaşabildikleri bir platformdur. Bireysel blogların yanında kurumsal, ticari, birtakım profesyonel blog sayfaları da bulunmaktadır. Blog okuyucuları genellikle blog sahibinin yayınlamış olduğu içerik hakkında yorum yapabilme şansına sahip olabilmektedir. Bu da blog sahibi ve okuyucuları arasında interaktif bir ilişki kurmasını sağlamaktadır (Güçdemir, 2017, s.24).

Bloglar, yazı, fotoğraf, video gibi çeşitli formatlarda yayınlanabilmektedir. Blog sahibi bazen üç formatı kullanabileceği gibi bazen ise tek bir format üzerinden içeriklerini paylaşmaktadır. Blog yazarlarının yayınlayacakları içerik ile ilgili yeterli donanımına sahip olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra belirli bir periyod doğrultusunda sürekli içerik yayınlamaları da blog yazarlarının başarısını doğrudan etkileyebilmektedir (Mavnacıoğlu, 2018, s.28-32).

Bloglar, bireylerin birtakım olaylar, durum ve konu hakkında kendi düşüncelerini, yorumlarını yayınlayabildikleri bir platformdur. Yazı dışında fotoğraf, resim, video gibi içerikleri de kişisel blog sayfalarında yayınlayan blog sahipleri okuyucular ile iletişim halinde olabilmektedir. Onlardan gelen geri dönüşümleri hızlı bir şekilde görebilmektedir. Ayrıca günümüzde popüler olan blog sahipleri kurumlardan gelen reklamları yayınlayıp gelir de elde edebilmektedirler.

2. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Medya

Sosyal medya araçlarının kullanımı son yıllarda popüler olmakta ve hızlı bir şekilde artmaktadır. Global Web Index’in 2016 yılında hazırlamış olduğu rapora göre dünya üzerinde internet kullanıcısı sayısının üç milyarı geçmiş olduğu görülmektedir. Rapora göre; 3,419 milyar kişi internet kullanıcısı olarak görülürken, 2,307 milyar kişinin sosyal medya araçlarını aktif olarak kullandığı görülmektedir. We Are Social’ın sunmuş olduğu rapora göre ise Türkiye’de toplam 46.28 milyon kişi aktif olarak internet

kullanıcısı iken, 42 milyon insan aktif olarak sosyal medya kullanmaktadır (Güçdemir, 2017, s.31-32).

Statista'nın hazırlamış olduğu rapora göre dünya üzerinde en çok tercih edilen, aktif olarak kullanılan sosyal medya araçları sıralanmıştır. Rapora göre, en aktif olarak kullanılan sosyal medya aracı yaklaşık 2,1 milyar kullanıcısı ile Facebook ilk sırada yer almaktadır. 1,5 milyar kullanıcı sayısı ile YouTube listenin ikincisi sırasında yer almaktadır. Son yıllarda popülerliği artan Instagram'ın dünya üzerinde 700 milyon kullanıcısı bulunmaktadır. Twitter'ın dünya genelinde 328 milyon kullanıcısı olduğu görülmektedir. Listenin devamında LinkedIn, Skype gibi sosyal medya araçları yer almaktadır (Seren, Çelik, Özgeldi ve Dumankaya 2018, s.73-75).

Dijital mecra ölçümleme kurumlarından Comscore'un hazırlamış olduğu rapora göre ise Avrupa ülkeleri arasında en çok video izleyen ülkelere Almanya ilk sırada yer alırken, Türkiye ikinci sırada yer almaktadır. En çok kullanılan video izleme aracının olan YouTube'un Türkiyede kullanım oranı yaklaşık olarak % 57'dir. Türk kullanıcılar YouTube'da her video için yaklaşık olarak 5 dakikalarını harcamaktadır. Her ziyaret başında ise Türk kullanıcılar arasında yaklaşık olarak 8,3 video izlenmektedir (Mavnacıoğlu, 2018, s.38).

Türkiye'de ortalama olarak ayda 33,9 saat internet üzerinde geçmektedir. İnternet kullanan kişilerin %77'si sosyal medya araçlarını aktif olarak kullanmaktadır. Türkiye'de en aktif olarak kullanılan sosyal medya araçları YouTube, Facebook, Twitter'dır. Türkiye'de toplan 22 milyon kişi Facebook kullanmaktadır. Bu orana göre de Türkiye Facebook kullanımında dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de aktif olarak internet kullanan kişilerin %82'sinin Facebook kullandığı görülmektedir (Kadıoğlu, 2012, s.166).

2019 yılında We are Social ve Hootsuite'in beraber hazırlamış olduğu rapora göre Türkiye'de en çok aktif olarak kullanılan ve en çok ziyaret edilen sosyal medya aracı

YouTube'dan sonra Instagram olmuştur. 2018 yılında hazırlanan raporun veriler karşılaştırıldığında Instagram kullanımının Facebook kullanım oranını geçtiği görülmüştür ve Instagram'ın kullanıcı sayısı yaklaşık olarak 38 milyona ulaşmıştır. Türkiye'de Instagram kullanıcıları arasında en çok 18-24 yaş ile 25-34 yaş grubu arasında kullanıcılar yer almaktadır (<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>, 05.11.2019)

Türkiye'de mikro blog servisleri arasında en çok kullanılan ve popüler olan sosyal medya aracı Twitter'dır. Twitter'ın Türkiye'de kullanıcı sayısının ise 9 milyon kişi olduğu ve erkek kullanıcı sayısının daha fazla olduğu gözlenmektedir. Türkiye'de 7,3 milyon kullanıcıya sahip olan LinkedIn'de de erkek kullanıcılarının yoğun olduğu görülmektedir (<https://dijilopedi.com/2019-turkiye-internet-kullanim-ve-sosyal-medya-istatistikleri/>, 2019).

Dünya nüfusu ile sosyal medya araçlarının kullanım oranlarının sayısal bazda karşılaştırıldığında ise; 2017 yılında dünya nüfusunun 7 milyar 550 milyon kişi olduğu ve bu nüfusun 3 milyar 773 milyon kişinin aktif olarak internet kullandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra 2 milyar 789 milyon kişinin ise aktif olarak sosyal medya araçlarını kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda da dünya nüfusunun yaklaşık olarak % 37'sinin sosyal medya kullandığı söylenebilmektedir. Bu durumda sosyal medya kullanımının bireyler arasında oldukça yaygın olduğunu göstermektedir (Seren, Çelik, Özgeldi ve Dumankaya 2018, s.70-71).

3. Sosyal Medyanın Avantajları ve Dezavantajları

Dünyanın her bir köşesinden, tüm kesimlere, tüm kültürlerle değin geniş kitlelere ulaşabilen sosyal medya günümüzün en popüler platformları arasında yer almaktadır. Teknolojinin hızlı ve sürekli gelişimi, teknolojiye olan ilginin artmasına paralel olarak da sosyal medyanın gücü de gün geçtikçe hızlı bir şekilde artmaktadır. Tüm bunların yanında

sosyal medya bir tarafta olumlu bir tarafta olumsuz eleştirilerin odak noktası haline gelmektedir (Vural ve Bat, 2010, s. 3349).

Sosyal medya zaman ve mekan kısıtlaması olmaksızın kullanıcılara katılım, açıklık, erişim, iletişim ve etkileşim bakımından bir çok avantaj sunmaktadır. Bu bağlamda da sosyal medyanın en önemli avantajlarından biri de kullanıcılara çift yönlü bir iletişim ortamı sağlamasıdır. Kullanıcılar sosyal medya araçlarında anında yorum yapabilmekte ve anında geri dönüşüm alabilmektedir. Kullanıcılar sosyal medya ortamlarında her hangi bir konu ya da kişi hakkındaki düşüncelerini, yorumlarını sunabilmektedir (İşler, Çiftçi ve Yarangümelioglu, 2013, s. 179).

Sosyal medya araçları sürekli olarak güncellenmektedir ve bu bağlamda da yeniliğe açık olmaktadır. Katılım ve erişim herkes açık bir şekilde olduğundan herkes kolayca ve hızlı bir şekilde sosyal medya araçlarına ulaşabilmektedir. Bunun yanında kullanıcılar geri bildirim, yorum yapabilme şansı da bulabilmektedir. Aynı zamanda sosyal medya, kullanıcılara karşılıklı diyalog ortamının olduğu bir ortam sunmaktadır. İletişim ve etkileşim çift yönlü, interaktif olarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca sosyal medya araçlarından bilgiye erişim de hızlı ve kolay, herkese açık bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda sosyal medya araçları az maliyet gerektiren platformlardır. Bununla birlikte aynı fikirlere, ilgiye sahip olan insanlar sosyal medya ortamları üzerinde topluluk oluşturabilmektedirler (Peltekoğlu, 2016, s.29-37.)

Sosyal medya araçları sadece bireyler için değil kurumlar ve markalar açısından da büyük avantajlar barındırmaktadır. Bu bağlamda da kurumlar, ürünlerini tanıtmak, yaymak ve satışı teşvik etmek amacıyla sosyal medya araçlarını kullanmaktadırlar. Kurumlar, sosyal medya ile beraber daha uygun maliyetli, mevcut ve potansiyel müşterileri ile direkt iletişime geçebildiği interaktif bir ortama kavuşmuşlardır (Drahosova and Balco, 2017, s.1006).

Sosyal medya ile beraber bireyler içerik okuyucu konumundan çıkıp kendi içeriklerini kendileri üreten, paylaşan konumuna gelmiş bulunmaktadır. Olaylar ya da gündem karşısında anında ve hızlı bir şekilde görüşlerini bildirebilmektedirler ve kimi zamanda tepkilerini ortaya koyabilmektedirler. Bu da kullanıcıları tüketici olmaktan çıkarıp üretici olmalarını sağlamaktadır.

Sosyal medya bilginin, haberin hızlı bir şekilde yayılmasını ve paylaşılmasını da sağlamaktadır. Kimi zaman bireyler geleneksel medya araçlarından önce sosyal medya araçları üzerinden haberleri, gündemi öğrenebilmektedir. Ayrıca kullanıcılar sosyal medya üzerinde bilgiye her zaman erişebilme imkanına sahip bulunmaktadırlar.

Sosyal medya üzerine yapılan eleştirilerin en başında bilgi kirliliği gelmektedir. Bilgi kirliliği sosyal medya üzerinde birçok gereksiz bilginin, içeriğin yer almasından, yanlış, eksik bilgilerin verilmesinden ve paylaşılmasından kaynaklanmaktadır. Günlük yaşamdan, siyasete, ekonomiden ticarete, sağlıktan teknolojiye her türlü konu ile ilgili bilgi kirliliği sosyal medya platformlarında sıklıkla görülmektedir. Sosyal medya araçlarında yayınlanan haberlerde kimi zaman ise, montaj, kırpma, değişik efektler uygulanarak yanlış bilginin paylaşıldığı görülmektedir. Aynı haberin farklı sosyal medya araçlarında farklı şekilde sunulması da bilgi kirliliğine yol açmaktadır (Seren, Çelik, Özgeldi ve Dumankaya, 2018, s.60-61)

Sosyal medya üzerine yapılan eleştirilerin bir tanesi de özel hayat gizliliği ve mahremiyettir. Bireylerin sosyal medya araçlarında özel yaşamları ile ilgili bilgileri ve fotoğrafları başka kullanıcılar ile paylaşması özel yaşamın deşifre edilmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda da bireyler, başka bireyler ile ilgili bilmemeleri gereken ya da normal yaşamlarında sahip olamayacakları bilgilere sosyal medya araçları sayesinde sahip olmaktadırlar (Gönenli ve Hürmeriç, 2012, s.240).

Türkiye’de Trend Micro’nun yedi bin internet kullanıcısı ile yapmış olduğu ‘‘Global Web Tehditleri’’ adlı anketin sonuçlarına göre, bireylerin ve kurumların internet

üzerindeki bilgi güvenliği tehlikesine karşı yeterince korunamadıkları sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda da yapılmış olan ankete göre, kullanıcılardan yaklaşık olarak %50'sinden fazlasının kullanıcıların bilgisayarlarını tehdit etmekte olan tehlikelerin farkında olmadıkları ortaya çıkmıştır (Özgen, 2010, s.87).

Sosyal medya araçları üzerinden bireylerin kişisel bilgilerinin izinsiz kopyalanması, depolanması ve bunların dağıtılması, yanlış içerik üretilmesi ve bunun kullanıcılar ile paylaşılması, telif haklarını göz ardı ederek paylaşım yapmak, etik kurallara aykırı olarak içerik hazırlamak ve paylaşmak, spam blog ve mailler oluşturmak gibi sorunlar da sosyal medyaya yönelik yapılan eleştiriler arasında yer almaktadır (Mavnacıoğlu, 2018, s.100).

Sosyal medyaya yönelik yapılan eleştirilerden biri de çevrimiçi alışveriş konusu ile ilgilidir. Birçok kurum ürünlerinin satışını kurumlara ait olan sosyal medya araçları üzerinde yapmaktadır. Ancak bu durum çoğu zaman bazı müşteriler açısından güven ile ilgili birtakım sorunlara yol açabilmektedir. Çünkü müşteriler internet üzerinden alışveriş yaparken satın alacakları ürüne dokunamamakta ve tam olarak ürünü hissedememektedir. Dolandırıcı satışların olduğu ve arttığı bu dönemde kurumların müşterilerine yönelik güven geliştirmenin yollarını aramaları gerekmektedir (Nadaraja and Yazdanifard, 2013, s.6).

Sosyal medyanın dezavantajları arasında yer alan ve bu konuda getirilen eleştirilerden biri ise sosyal medya bağımlılığıdır. Bu bağlamda da sosyal medya bağımlılığı, bireylerin her hangi bir sosyal medya aracında birkaç saatten başlayarak neredeyse her gün olarak vakit geçirme alışkanlığı olarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak da sosyal medya bağımlılığı yaşayan bireyler gün boyunca sosyal medya kullanımı konusunda kendilerini tutmakta zorluk yaşamakta ve bu eylemi gerçekleştirmedikleri zaman ise genellikle hem fizyolojik açıdan hem de psikolojik açıdan kendilerini rahatsız hissetmektedirler. Sosyal medya bağımlılığı zaman içerisinde bireylerde birtakım psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıkların olmasına sebep olabilmektedir. Psikolojik açıdan

bireyler sosyal medyadan uzak kaldığı zaman kendilerini huzursuz hissetmektedir. Fizyolojik açıdan da uyku bozukluğu gibi rahatsızlıklara sebep olabilmektedir. Bu bağlamda da sosyal medyanın bazı bireyler üstünde bağımlılık yarattığı söylenebilmektedir (Kıvanç, 2019, s.95-96).

Sosyal medya üzerinde yapılan olumlu ve olumsuz eleştirel sosyal medyanın kullanım amacına göre değişim göstermektedir. Tüm bununla beraber bireyler açısından en büyük tehlike özel yaşamlarının ihlal edilmesi durumudur. Kullanıcıların sosyal medya hesaplarında kişisel bilgilerini, özel yaşamları ile ilgili fotoğraf, video gibi içeriklerini, konumlarını paylaşması birtakım sorunlara sebep olabilmektedir. Çünkü bu bilgiler depolanmakta ve kimi zaman başka kişiler ile paylaşılmaktadır.

Sosyal medya herkesin her şeyi kolayca söyleyebilmesi de birtakım etik sorunların yaşanmasına sebep olmaktadır. Kimi zaman kişi, ırk, cinsiyet, meslek gibi belirli gruplara yönelik söylemler nefret söylemini ortaya çıkarmaktadır. Bu da sosyal medyada denetimin daha az olmasından ve sıkı olmamasından kaynaklanmaktadır.

4. Pazarlama Amaçlı Sosyal Medya Kullanımı

Kurumların pazarlama amaçlı sosyal medya araçlarını kullanmaları kurumlara birtakım avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlar arasında; kurumun internet üzerinde görünür olmasını sağlama ve bu durumu arttırma, kurumun müşterileri ile interaktif bir zeminde iletişime geçebilmesi, hem müşteri hem de potansiyel hedef kitleyi yakından tanıyabilme, takip edebilme ve onların beklentilerini öğrenebilme, kurumun itibarını sağlama gibi faaliyetler yer almaktadır (Mavnacıoğlu, 2018, s.79-83).

Kurumlar, sosyal medya araçları vasıtasıyla beraber bir araya gelmesi mümkün olmayan grupları ya da toplulukları bir araya getirmekte ve onlarla bağlantı, iletişim kurmaktadır. Kurumlar, sosyal medya araçları sayesinde bir yandan mevcut ve potansiyel müşterilerini dinleyerek onlara karşılık verirken bir yandan da kuruma en yararlı olan

içeriği bulup, hedef kitlesini bu içeriğe yönelik teşvik etme şansını da yakalamaktadır (Peltekoğlu, 2016, s.31-37).

Sosyal medya araçları ile beraber kurumlar, ürünlerini ve hizmetlerini pazarlayabilmekte ve daha geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu durum kurum ile hedef kitlenin arasındaki ilişkinin gelişmesine de olanak sağlamaktadır. Sosyal medya araçları sayesinde kurumlar hedef kitlelerinin sayısını genişletebilmekte, potansiyel hedef kitle sayılarını da arttırabilmektedir. Teknolojide yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte sosyal medya kullanan kişi sayısında da artış olmaktadır. Sosyal medya kullanmaya düşkün olan bireyler bu ortamda diğer bireylerle ya da kurumlarla iletişime geçebilmektedir. Bu bağlamda da kurumlar sosyal medya üzerinden uygulamış oldukları pazarlama yöntemleri ile sosyal medya kullanan kitlelere kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bu durum bu kitlelerin, kurumdan haberdar olmalarını, farkında olmalarını ve kurumun ürün ya da hizmetleri ile ilgilenmesini sağlamaktadır. Bunun sonucunda da kurumlar daha kolay ve daha az maliyetle hedef kitlelerine ulaşabilmektedir (Terkan ve Saygılı, 2017, s.1155-1156).

İnternetin ve buna bağlı olarak sosyal medya araçlarında yaşanan yenilikler ve gelişimler pazarlama anlayışında da birtakım yenilikler getirmiştir. Buna bağlı olarak da kurumlar geleneksel pazarlama yöntemlerinin yanı sıra internet tabanlı olan sosyal medya pazarlama yöntemlerini kullanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda da kurumların ya da bireylerin sosyal medya araçlarını kullanarak kendilerinin, kurumlarının ya da ürünlerinin tanıtımını yapmak, internet üzerinde mevcudiyetlerini sağlamak ve bunu tutundurmak amacıyla sosyal medya pazarlama yöntemlerinden faydalanmaktadırlar.

Kurumlar, kendilerini, ürünlerini ve sunmuş oldukları hizmetlerin tanıtımını dikkat çekici ve eğlenceli kılmak amacıyla kimi zaman sosyal medya araçlarında yüzbinlerce takipçi sayısına sahip olan sosyal medya fenomenleri ile ilişki içerisinde olmaktadır. Bu bağlamda da kurumlar ürünlerinin tanıtımını sosyal medyada popüler olan

bu fenomenlere yaptırmaktadır. Bu durum da tüketici açısından güvenilir bir kaynak olarak görülmekte ve kabul edilmektedir (Avcılar ve Açar, 2017, s.2).

İnternet fenomenleri, ‘celebrity’ teriminden farklı olarak ‘micro- celebrity’ adı altında, sosyal medya araçları üzerinde popülerlik kazanmış olan, takipçi sayısı fazla olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Çok sayıda takipçi sayısına sahip olan fenomenlerin, kendi kişisel sosyal medya araçlarında paylaşmış oldukları bir ürünün ya da hizmetin reklamının takipçilerini etkilediği düşünülmektedir. Bunun sonucunda da, bazı kurumlar için internet fenomenleri reklam ve pazarlama sürecinde yararlanılabilecekleri bir faktör olarak görülmektedir (Aslan ve Ünlü, 2017, s.44-45).

Mikro ünlü ya da internet fenomeni olarak anılan bireylere pazarlama sektöründe ‘etki’ anlamına gelen ‘influencer’ tanımı kullanılmaktadır. Bu bağlamda da influencer, sosyal medya araçlarında etkili ve nitelikli derecede takipçisi olan ve bu kitlesi ile beraber yoğun bir etkileşim sürecinde olan, takipçilerine tanıtmış oldukları ürün ya da hizmetle beraber ürünün ya da hizmetin markalaşma ve satış sürecine katkı sağlayan kişiler olarak tanımlanabilmektedir (Sarıtış, 2018, s.66).

Sosyal medya araçları vasıtasıyla, bireylere, neyi, ne zaman, nerede ve nasıl tüketebilecekleri ile ilgili birtakım bilgiler aktarılmaktadır. Bu aktarım ile beraber tüketim, bireyler arasında bir var olma durumu haline gelmiş bulunmaktadır. Bireyler sosyal medya araçları üzerinde sadece tüketici değil aynı zamanda üretici konumunda da olmaktadır. Çünkü bireyler satın almış oldukları ya da kurumların reklamını yapmalarını istedikleri ürünlerin gösterimini ve tanıtımını sosyal medya araçları üzerinde sunmakta ve paylaşımlar yapmakta ve ürünü yeniden üretime sokmaktadır. Bireylerin sunmuş oldukları bu reklam ile beraber diğer insanlardan o nesneye karşı beklentileri oluşmakta, ürüne karşı yeni arzu ve istekler üretilmektedir (Demir, 2017, s.285).

Sosyal medya araçlarının pazarlama amaçlı kullanılması son dönemde oldukça popüler ve sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Hatta birçok sosyal medya hesabının sadece

bu amaçla kullanıldığı bile söylenebilmektedir. Bu bağlamda da bireyler sosyal medyada daha popüler olmak, takipçi sayılarını arttırabilmek için sıklıkla paylaşım yapmaktadırlar. Kişisel hayatlarından eğitim hayatlarına, iş hayatlarından eğlence hayatlarında dair yaşamlarından her kesimi sosyal ağlarda paylaşarak bunları birer meta haline dönüştürmektedirler. Bireyler yedikleri, içtikleri yiyecek ve içecekleri, giydikleri kıyafetleri, gezdikleri yerleri sıklıkla paylaşmakta ve hem kendilerini hem de paylaşım yapmış oldukları şeyleri birer metaya dönüştürmektedirler. Bunun en önemli sebebi ise sosyal ağlar üzerinden yapmış oldukları paylaşımlardan ötürü maddi kazanç sağlayan bireylerin sayısının hızlıca artmasıdır. Bu bağlamda da ticari amaçlarla gelir elde etmek amacıyla yapılan paylaşımların sayısının da gün geçtikçe arttığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK İSTİSMARI VE ÇOCUK İŞÇİLİĞİ

1. Çocuk İstismarı

1.1. Çocuk Kavramı

Çocuk kavramına yönelik yapılan tanımlamalar bazı kesimler tarafından biyolojik açıdan ele alınmış olup, yaşa göre tanımlanırken bazı kesimler ise çocuk kavramını toplumsal bir kurgu olarak ele almaktadır. Bu bağlamda da 18 yaşını doldurmamış olan her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır (Ennew, 1998, s.2-5).

Farklı bilim dalları çocuk kavramına yönelik farklı tanımlamalar yapmıştır. Psikoloji alanında yapılan tanımlamaya göre çocuk, doğumdan başlayan ve ergenliğe kadar süren devrede bulunan bireylerdir. Ergenlik döneminden sonra çocukluk dönemi bitmiş olur ve genç birey kavramı kullanılmaya başlanır. Tıp açısından da çocuk kavramı psikoloji ile benzerlik göstermektedir. Tıpa göre de çocuk ve çocukluk kavramları gelişim ile ilgilidir. Tıp bilimine göre ergenlik süreci ile beraber çocukluk dönemi sona erer ve gençlik çağı başlamış olur. Günlük yaşamda çocuk, yaşa bağlı olarak yetişkin bireylerden küçüğü ayırmak için kullanılan bir kavramdır. Bu bağlamda da yetişkin olmayan bireyler çocuk olarak kabul edilmektedir. Günlük yaşamda çocukluk döneminin sona ermesi farklılık göstermektedir. Hukuka göre ise çocuk, 18 yaş altındaki bireyler olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2008, s.4-5).

Çocuk, kendi kararlarını verme yetisine sahip olamayan, yaşlarından dolayı kendilerine bakabilecek durumda olmayan, bu konuda davranış ve eğitim eksikliği olan ve bu bağlamda da bakılabilmesi, yetişebilmesi ve gelişebilmesi için en az bir yetişkine ihtiyaç duyan bireylerdir (Ferraro and Casey, 2005, s.5).

Çocuk kavramına yönelik birçok alandan farklı tanımlar yapılmış olsa da tüm alanların ergenlikten önceki her bireyi çocuk olarak kabul ettiği görülmektedir. Buna göre 18 yaşının altında olan ve bu bağlamda da fiziksel ve zihinsel gelişimini tamamlayamamış olan her birey çocuktur. Aynı zamanda da yetişkin olmayan, fiziksel ve zihinsel gelişimini tamamlayabilmek için bir yetişkine ihtiyaç duyan 18 yaşının altındaki kişiler de çocuk olarak tanımlanabilir.

Çocuk kavramına yönelik yapılmış olan tanımlar göz önüne alındığında özellikle reşit olma ve olmama durumu ve 18 yaş vurgusunun ön planda olduğu görülmektedir. İncelenmiş olan literatüre göre de, çocukluk, ergenlik ve gençlik sınırları arasında tam olarak net bir yaş sınırı çizilememiştir. Buna rağmen ise genellikle 18 yaş altını kapsayan dönem tüm alanlarda çocukluk çağı olarak kabul edilmektedir (Yelboğa, 2019, s.205).

Tarihsel açıdan çocuk ve çocukluk kavramının tanımı toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bazı toplumlar ise çocukluk dönemini yaşamın farklı bir süreci olarak görmemiş, çocukluk döneminin ileri süreçte yaşanılacak olan yaşamın temelini oluşturduğunun farkına varamamışlardır. Fransız tarihçi Philippe Aries çocuk ve çocukluk kavramının Ortaçağ'da var olmadığını belirtmiştir. Ortaçağ Avrupa dönemine ait yapılmış olan resimler incelendiğinde çocukların birer küçük yetişkin olarak tasvir edildiği görülmektedir. Çocuklar resimlerde olgun yüz hatlarına sahip, yetişkinler ile aynı elbiseleri giyen bireyler olarak sergilenmiştir. Aynı zamanda Ortaçağ döneminde çocuklar, yetişkinlerin yapmış olduğu aynı işleri yapmakta ve yetişkinlerin katılmış olduğu oyun etkinliklerine katılmışlar ve çocuklar birer işçi olarak çalıştırılmışlardır. Tarihsel süreç açısından ele alındığında çocuk ve çocukluk kavramı yaklaşık üç yüzyıl önce kadar ortaya çıkabilmiştir (Güçlü, 2016, s.2-5).

Çocuk ve çocukluk kavramlarına yönelik anlam toplum yapısına göre değişiklik göstermektedir. Geleneksel aile yapısına sahip olan kırsal toplumlarda çocuk, aile için duygusal bir anlama sahip birey olmaktan çok, ailenin geçimi için bir işgücü olarak görülmektedir. Aynı zamanda çocuk, anne ve babanın yaşlılık döneminde onlara bakacak olan sosyal güvenlik aracı olarak görülmektedir (Taş ve Karakaya, 1997, s.1).

Çocukluk sürecinde çocukların aileden temel eğitimi almak, oyun oynamak, yaşlıları ile vakit geçirmek, okula gitmek çocukların en temel hakları arasında yer almaktadır. Fakat dünyanın birçok bölgesinde çocuklar, çocukluk sürecini yaşayamadan, çocukluk süreçlerinde yapmaları gereken aktiviteleri yapmadan, biyolojik ve zihinsel olarak gelişimlerini tamamlayamadan birer iş gücü olarak görülüp, üretim sürecine, iş hayatına dahil edilmektedirler. Bunun sonucunda da birçok çocuk eğitim yaşamından ve oyun oynama sürecinden uzak kalmaktadır.

Çocukluk dönemi insan yaşamının en temel, en önemli ve ilk sürecidir. Bu süreçte çocukların aileleri tarafından bakılmaya ve eğitime ihtiyacı bulunmaktadır. Bu bağlamda da çocukluk sürecinin nasıl geçtiği, bu süreçte alınan eğitimin kalitesi, niteliği ve süresi çocukların ilerideki yetişkinlik dönemindeki kişiliklerini yaşam biçimlerini etkilemektedir (Çöpoğlu, 1998, s.19-20).

Bireylerin yaşamında çocukluk çağının çok büyük bir önemi bulunmaktadır. Bu yüzden çocukluk çağında çocukların sağlıklı bir şekilde fiziksel ve zihinsel gelişimlerini tamamlamaları gerekmektedir. Bunun için de ailelere ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan kişilere çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Çocukluk çağında sağlıklı koşullarda büyüyen, fiziksel ve zihinsel gelişimleri için gerekli olan tüm ihtiyaçları aileleri tarafından karşılanan, oyun, eğitim gibi ihtiyaçlardan mahrum bırakılmayan çocukların ileride hem fiziksel hem de ruhsal açıdan sağlıklı bir yetişkin olma olasılıkları daha yüksek olabilmektedir. Buna karşın sağlıklı bir çocukluk çağı geçiremeyen, bakım ihtiyaçları karşılanmayan, oyun, eğitim yaşamından uzak kalan çocukların ise ilerideki yetişkin dönemlerinde zorluk çekme olasılıkları yüksek olabilmektedir.

1.2. Çocuk İstismarı Kavramı

Çocuk istismarı tanımı üzerine literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Genel olarak çocuk istismarı, ailelerin ya da çocuğun bakımı, eğitimi gibi ihtiyaçlarından sorumlu olan kişilerin yapmış oldukları ya da yapmak zorunda oldukları halde yapmadıkları, çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimine uygun olmayan, zararlı olan ve

toplum değerleri ve uzmanlar tarafından da doğru bulunmayan davranışlardır. Dünya Sağlık Örgüt'üne (WHO) göre çocuk istismarı, çocuğun bakımından sorumlu olan bireylerin fiziksel güçlerini ve kendilerine olan güvenlerini kullanarak çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimini, sağlığını, yaşamını olumsuz yönde etkileyecek davranışlarda bulunmaları olarak tanımlanmıştır (Runyan, Corrine and İkeda., 2002, s.57-65).

Genel tanımıyla çocuk istismarı, anne, baba gibi çocuklara bakmakla, gözetmekle, korumakla ve eğitmekle sorumlu olan, çocukların güven ilişkisi içerisinde olduğu kişiler tarafından gerçekleştirilen, çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen, çocuğun sosyal gelişimini olumsuz derecede etkileyecek şekilde uygulanan fiziksel, psikolojik ve cinsel istismar, çocukların ticari amaçla kullanılması ya da çocuk ihmalini kapsamaktadır (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017, s.3). Kısacası 18 yaşından küçük çocukların bakımdan yükümlü olan kişiler tarafından gerçekleştirilen fiziksel ya da psikolojik zarar ve mağdur olan çocuğun iyi ve sağlıklı olma halini engelleyen eylemler çocuk istismarı içerisine girmektedir.

Bir yetişkin tarafından gerçekleştirilen, çocuğun fiziksel, zihinsel gelişimini olumsuz yönde etkileyen, sonucunda çocuğun hem fiziksel açıdan hem de ruhsal açıdan zarar görmesine sebep olan ve aynı zamanda çocuğun ileriki yaşamında da birtakım sıkıntılar yaşamasına sebep olan davranışlar çocuk istismarı olarak kabul edilmektedir. Fiziksel, duygusal, cinsel istismar gibi çocuğun sağlığına zarar verebilecek olan istismar türlerinin yanında çocuğun ailesi ya da bakmakla sorumlu olan kişiler tarafından ihmal edilmesi ya da çocuğun bu kişiler tarafından ekonomik açıdan sömürölüp, ticari amaçla kullanılması da istismar türleri arasında yer almaktadır.

Çocuğun fiziksel, ruhsal gelişimine zarar veren ve bir yetişkin tarafından gerçekleştirilmiş olan çocuk istismarının, kasıtlı ya da kasıtsız bir şekilde gerçekleştirilerek çocuğa zarar verilmesi, toplum tarafından yasaklanmış olan bir hareketi içermesi, yapılan davranışların istismar olduğunun uluslararası alanda görüş birliğine varılması, sonucunda bir ya da birden fazla çocuğun sağlığının, gelişiminin zarar görmesi gerekmektedir (Özgentürk, 2014, s.266).

Çocuklara yönelik gerçekleştirilen zulüm olarak da adlandırılan çocuk istismarı, çocuğa fiziksel, duygusal ya da cinsel kötü muamele yoluyla kasıtlı olarak acı çektirilmesi durumudur. İlk zamanlar sadece fiziksel şiddet eylemleri çocuk istismarı sayılırken günümüzde fiziksel şiddet eylemlerine ek olarak sözlü taciz eylemleri, çocukları fuhuşa zorlama, çocukların pornografide kullanımı, çocuğun beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmaması ya da duygusal açıdan çocukları yıpratıcı davranışlar da çocuk istismarı olarak adlandırılmaktadır.

Çocuk istismarı, alanları farklı olan birçok meslek gruplarını ilgilendirmesi bakımından ve zaman ile kültürlerde gerçekleşen değişimler sebebiyle konu ile ilgili farklı tanımların yapılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda da çocuk istismarı ile ilgili araştırmacılar kendi araştırma alanlarına uygun olarak tanımlamalar yapmış ve bu durumda konu ile ilgili birçok farklı tanımın oluşmasına sebep olmuştur. Literatürde çocuk istismarı tanımının iki farklı meslek grubu oluşturduğu görülmektedir. Bu meslek gruplarından biri, sosyal ve hukuk kökenli olan avukatlık, sosyal hizmet görevlileri ve sağlık hizmeti koruyucularıdır. Diğer meslek grubunu ise tıp kökenli olan meslek grupları oluşturmaktadır (Polat, 2017, s.27).

Çocuk istismarına yönelik farklı alanlardan farklı tanımların yapılmasına rağmen, tüm alanların kabul ettiği ortak sonuç, istismar sonucu çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişiminin zarar görmesidir. Fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik istismar ya da ihmal türü ne olursa olsun çocuğa karşı uygulanmış olan her istismar türü sonucunda çocuk büyük zarar görmektedir. Bu çocukların hem çocukluk çağlarının zorlu geçmesine sebep olmakla birlikte yetişkin dönemlerinde de zorluk yaşamalarına sebep olabilmektedir.

İnsanlık tarihi sürecince, çocukların yetişkinler tarafından dövüldüğü, hırpalandığı ve bazı toplumlarda çocukların öldürüldüğü görülmüştür. Uygulan bu çocuk istismarı davranışları 17.yy'dan önce bir sorun olarak görülüp fark edilmeye başlanmasına rağmen bu duruma karşı olan ilgi 1962 yılında C. Henry Kempe'nin yayınlamış olduğu makale ile artmıştır. Kempe tarafından tanımlanmış olan "hırpalanmış çocuk sendromu" çocuğa bakmakla sorumlu olan anne, babaların ve diğer sorumlu

kişilerin çocuğa karşı uyguladıkları şiddeti, davranışları ve tüm bunların çocuklar üzerinde bıraktığı etkiyi içermektedir. 1964 yılında Fontana, ‘‘kötü davranma’’ sendromu tanımı ile çocuğa karşı uygulanan duygusal yoksunluk, çocuk ihmali ve kötü beslenmeyi içeren bir tanım yapmıştır (Tuna, 2010, s.21).

Çocuk istismarı, çocuk ihmali, çocuğa yönelik şiddet insanlık tarihi kadar eski ve bilinen bir durum olmasına rağmen ortaya çıkarılan çocuk istismarlarının yanında ortaya çıkarılmayan, gizlenen toplumsal ve tıbbi bir sorundur. Çocuk istismarı, hem tarihsel açıdan hem kültürel açıdan, toplumdan topluma ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Tarihsel açıdan incelendiğinde çocuk istismarı, çocukların yetişkinler tarafından sahip olunan bir mal olarak görülmesinden, günümüzde çocukların hak ve özgürlüklere sahip olan birey olarak görülüp kabul edilmesine kadar devam eden bir süreçtir. Çocuk istismarı evrensel bir sorun olarak görülüp kabul edilmesine rağmen, bu soruna karşı algılar ve tutumlar toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda da çocuk istismarının bir sorun olarak görülüp görülmemesi, algılanıp algılanamaması toplumdan topluma değişiklik gösterebilmektedir (Tugay, 2008, s.5).

Çocuk, çocukluk ve çocuk istismarı kavramları eski zamanlarda fark edilmeyen ya da kullanılmayan terimler olmasına rağmen insanlık tarihi boyunca var olan fakat göz ardı edilen kavramlar olmuştur. Özellikle çocuk istismarı tarihin en eski zamanlarından beri uygulanan bir davranış şekli olmasına rağmen çocuk istismarının bir sorun olarak kabul edilmesi yakın zamanı kapsamaktadır. Bu bağlamda da uygulama türü ne olursa olsun çocuk istismarı dünyanın en önemli sorunlarından birini teşkil etmektedir.

2. Çocuk İstismarının Sebepleri

Çocuk istismarı hem bireysel hem de toplumsal faktörlerden kaynaklanabilmektedir. Ancak bireyler tarafından çocuğa yönelik gerçekleştirilmiş olan eylemler, toplum tarafından çocuğa karşı gerçekleştirilmiş olan eylemlere oranla daha

kolay bir biçimde çocuk istismarı olarak nitelendirilmektedir. Fakat bireyler tarafından gerçekleştirilmiş olan bu eylemlerin kaynağı toplumsal sebeplerden ötürü de olabilmektedir. Bu bağlamda da çocuğa yönelik gerçekleştirilmiş bir eylemin istismar olarak nitelendirilebilmesi için, kasıtlı ya da kasıtsız olarak gerçekleştirilip sonucunda çocuğa zarar vermesi, toplumsal açıdan yasaklanmış bir davranış olması, gerçekleştirilmiş olan davranışın uluslararası düzeyde istismar olarak kabul edildiği hususunda görüş birliği olması ve en az bir ya da daha çok çocuğun mağdur olmasına sebep olması gerekmektedir (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017,s.8). Bunun yanında istismarcı bireyin kişilik özellikleri ve sağlık sorunları, toplumun yapısı, birtakım dini ve ahlaki sebepler de çocuk istismarına sebep olabilmektedir.

2.1. Aileden Kaynaklı Çocuk İstismarı

Çocuğun bakımı, ihtiyaçlarının karşılanması, eğitilmesinde aile en önemli ve en etkili bir faktördür. İleride fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinde aile kurumunun işlevi çok önemli olmaktadır. Bu bağlamda da çocuğa yönelik istismar, ihmal gibi davranışların sebep olduğu faktörler arasında ailenin rolü dikkate alınması gereken unsurlar arasında yer almaktadır (Celiloğlu, 2018, s.51).

Aile içindeki ebeveynlerden birinin çocukluğunda fiziksel ya da cinsel istismara uğraması, ebeveynlerin erken yaşta evlilik yapmaları, aile içinde üvey ebeveyn bulunması, boşanma ya da ölüm gibi sebeplerden ötürü tek ebeveyn olması, aile bireyleri arasındaki zayıf iletişim, duygusal olarak yetersizlik, eğitimsizlik, çeşitli psikolojik hastalıklar, istenmeyen gebelik gibi sebeplerde çocuğun fiziksel, zihinsel, cinsel ya da duygusal olarak istismara uğramasına sebep olabilmektedir (Deveci ve Açık, 2003, s.396).

Aile içinde yaşanan istismar vakalarında bazen ailedeki tüm çocukların istismara uğramadıkları görülmektedir. Bu bağlamda da çoğunlukla olması gereken zamandan önce doğan çocukların, anlama ve iletişim sorunu yaşayan çocukların, fiziksel açıdan birtakım

sorunları olan çocukların ve kendini ifade etmekte zorlanan ya da kendini hiç ifade edemeyen çocukların ve duygusal ve psikolojik açıdan birtakım sorunları ve rahatsızlıkları bulunan çocukların istismara ve ihmale maruz kalma olasılıkları diğer çocuklara göre daha yüksek olabilmektedir (Gökalp, Kaya ve Övün, 2018, s.65).

Ekonomik durum, sosyal yaşam şekli, kültürel özellikler ve çevresel etkiler bazı durumlarda aile içinde krizlerin yaşanmasına sebep olup, çocuğun istismara uğramasına sebep olabilmektedir. Özellikle ekonomik durumun düşük olması aile içinde en etkili stres faktörü olmaktadır. Aile içindeki ebeveynlerin işsiz olması, yoksulluk, borçlanma gibi sebepler aile içinde strese buna bağlı olarak da geçimsizliğe sebep olabilmektedir. Aile içinde özellikle de aile reisinin işsiz olduğu durumlarda çocuğa yönelik istismar ve ihmal buna bağlı olarak artmaktadır. Bu bağlamda da aile büyüklerinin, özellikle de babaların işsiz olduğu ailelerde çocuk istismarının yaygın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ailenin kötü konut koşulları altında barınması, düşük gelire sahip olması, aile içinde bireylerin ilaç, alkol bağımlısı olması, aile içindeki çocuk sayısının fazlalığı, çocukların yaş aralığının 18 aydan az olması, aile içi şiddet, boşanma, evlilik dışı yaşanan ilişkiler, ailede tek ebeveyn bulunması da çocuğa yönelik istismara sebep olabilmektedir (Ünsal, 1998, s.308).

Çocukların beraber yaşamış oldukları ailelerinin ve aile ortamının birtakım olumsuz koşulları barındırması, çocukların aile içerisinde istismara uğrama ve ihmal edilme olasılıklarının artmasına sebep olmaktadır. Bu konuda en dikkat edilmesi gereken ve çarpıcı olan nokta ise, ailelerin çocuklar için en çok güven hissedecekleri yer olması gerekirken, çocuk istismarı ve çocuk ihmali eylemlerinde çocuklar için en çok risk teşkil eden yer çocukların kendi ailelerinin yanı olmaktadır Çocuk istismarı ve ihmaliinde toplumsal açıdan en çok etkileyen yoksulluk ve işsizlik olmakla beraber kimi zaman sosyoekonomik açıdan yüksek olan ailelerde de bu durum ile karşılaşabilmektedir. Çocukların bakıcılara bırakılması, yatılı okullara gönderilmesi gibi eylemler çocukların ilgisiz kalmalarına sebep olmaktadır. Bunun yanında ailelerin çocuklardan uygun olmayan birtakım beklentiler içerisinde olması, çocukları bulunmuş oldukları ortamlarda

alay edilmeleri, utandırılmaları gibi eylemler de çocukların duygusal açıdan ihmal ve istismara uğramalarına sebep olabilmektedir (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017,s.11-12).

Çocukların bakımından sorumlu olan birinci kurum aile olmasına rağmen çeşitli sebeplerden dolayı çocuk istismarının en çok aile içerisinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumda aile yapısının çok büyük bir önemi bulunmaktadır. Aile bireylerinin eğitim durumundan ailenin ekonomik durumuna, aile içindeki bireylerin ilişki durumundan aile nüfus sayısına kadar çeşitli durumlar aile içerisinde çocuğa yönelik istismar davranışlarının yaşanmasına sebep olabilmektedir. Özellikle de nüfus bakımından kalabalık, ekonomik durumu kötü ve eğitim seviyesi düşük olan ailelerde çocuk istismar türlerinin daha çok yaşandığı görülmektedir.

2.2. Çevreden Kaynaklı Çocuk İstismarı

Çevresel ve toplumsal olarak çocuğa yönelik istismarın en temel sebepleri arasında, toplumsal gelir düzeyi düşüklüğü, yoksulluk, yetersiz ve bilinçsiz konutlaşma, sağlık hizmetlerin zayıflığı, besin kaynaklarının yetersizliği gibi faktörler yer almaktadır. Çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimini olumsuz yönde etkilediği ve engellediği için tüm bu faktörler aile bireylerinin iradeleri dışında gelişen ve çocuğa yönelik istismarın yaşanmasına sebep olan etkenlerdir. Çocuklar aile ortamı dışında yaşadıkları çevrede hakim olan öfke, şiddet ortamından da etkilenebilmektedir. Bu bağlamda da çevresel koşullar da çocuk istismarının yaşanmasında önemli bir etkiye sahip olabilmektedir. Şiddet olayların yaşandığı çevre koşullarında çocuklar şiddete karşı hassas olabilmekte ya da şiddete meyilli olabilmektedirler. Çocukluk döneminde şiddetin, kavganın hakim olduğu bir ortamda büyüyen çocukların ileride toplumda şiddet içeren faaliyetlerde bulunmalarına sebep olabilmektedir (Deveci ve Açık, 2003, s.397).

Çocuk istismarını arttıran çevresel faktörlerin arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin hakim olması, çevresel sosyal eşitsizlik, aileyi ve çevreyi destekleyebilecek, koruyabilecek hizmetlerin toplumda yetersiz olması, maddi gelir

düzeyinin düşük olması, işsizliğin artması, alkol, uyuşturucu gibi maddelere kolay ulaşılabilmesi, çevrede hakim olan şiddet, şiddeti olumlayan zihniyet, bedensel cezalandırma davranışlarının hakim olması, çocuk istismarı, çocuk ihmali ve çocuk işçiliği gibi sorunları engelleyecek bu konuya dikkat çekecek olan programların yetersizliği, aile büyükleri ile çocuk arasında düşük ve zayıf bir ilişkinin, iletişimin olması gerektiğini savunan toplumsal normlar gibi etkenler yer almaktadır (Celiloğlu, 2018, s.53).

Çocuk istismarı, çocuğa bakmakla yükümlü olan aile ve yetişkinler dışında birtakım çevresel ve toplumsal faktörlerden dolayı da gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda da çocuğun bulunduğu çevrenin ve toplumun yapısı çocuk istismarının gerçekleşmesinde çok önem teşkil etmektedir. Çocuk istismarının, ihmalinin bilince olmayan bir toplum yapısında, şiddetin fazla olduğu toplumlarda çocuklara yönelik istismar eylemleri artmaktadır. Bunun yanında topluma ait olan bazı değerler, inançlar da çocuğun istismara ya da ihmale maruz kalmasına sebep olabilmektedir.

3. Çocuk İstismarı Çeşitleri

3.1. Fiziksel İstismar

Genel anlam itibarı ile çocuğa bakmakla yükümlü kişi ya da kişiler tarafından kasıtlı olarak, kaza dışında zarar verilmesi anlamına gelen fiziksel istismar ile ilgili literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Finkelhor ve Korbin'e göre fiziksel istismar, çocuğun fiziksel gelişiminde ve sağlığında sürekli olarak bozukluklara, yaralanmalara sebep olan, sonucunda çocuğa acı veren ve kaza dışında gerçekleşen, çocuğa yönelik uygulanan şiddet anlamına gelmektedir. Wissow'a göre, çocuğa bakmakla sorumlu olan aileler, ya da kişiler tarafından verilmiş olan cezalar sonucundan çocuğun zarar görmesi, yaralanması, vücudunda morarmalar, kemik kırılmalarının gözlenmesi ve çocuğun yaşamının ve sağlığının tehdit edilmesi fiziksel istismar olarak tanımlanmaktadır. Ludwig'e göre, çocuk bedeni üzerinde uygulanan fiziksel istismar genellikle disiplin ya

da cezalandırma adı altında gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda da çocuğa yönelik bu davranışlar tek bir tokat atmaktan, başka bir nesne kullanılarak çocuğa zarar verilmesine kadar uzanabilmektedir. Çocuğun yaşamının, güvenliğinin ve sağlığının tehlike altında olması, çocuk bedeni üzerinde geçici ya da kalıcı bir şekilde zarar verilmesi, çocuk bedeninde açıklanamayan fiziksel darbeler ve yaralanmalar ve tüm bunların tekrarlanması fiziksel istismarın olduğu durumu gösteren belirtiler arasında yer almaktadır (Şanyüz, 2009, s.4-5).

Fiziksel istismar, çocuğa bakmakla sorumlu aile ya da diğer kişiler tarafından fiziksel olarak çocuğun sağlığını olumsuz yönde etkileyebilecek olan hasara, şiddete uğraması ve yaralanmasıdır. Çocuğa elle ya da başka bir nesne ile vurulması, çocuğun itilmesi, sarsılması, yakılması fiziksel olarak uygulanan istismar çeşitlerindendir. (Taner ve Gökler, 2004, s.82).

Bakımı üstlenen kişi tarafından çocuk üzerinde uygulanan fiziksel istismar yöntemleri arasında, çocuğun tekmelenmesi, yumruklanması, ısırılması gibi şiddet içeren davranışlar yer almaktadır. Çocuğun fiziksel açıdan sağlığına ve gelişimine zarar veren, kaza dışında çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından verilen zarar sonucu çocuk bedeninde oluşan yaralanmalar, çürükler fiziksel istismar olarak adlandırılmaktadır (Aral ve Gürsoy, 2001, s.2).

Kasıtlı olarak aile ya da diğer yetişkinler tarafından çocuğa karşı uygulanmış olan şiddet çoğu zaman çocuk bedeninde ağır hasara kimi zaman ise çocuğun ölümüne sebep olabilmektedir. Fiziksel istismar, çocuğun bedeninde ağır yaralanmalara, hasara sebep olabilmekle birlikte çocuğun ruhsal gelişimini de olumsuz yönde etkilemekte ve zarar vermektedir.

Fiziksel istismar diğer istismar türlerine oranla saptanması, fark edilmesi en kolay olan ve bununla birlikte çocuklar üzerinde en çok rastlanılan bir istismar türüdür. Kaza dışında, kasıtlı olarak çocuğun bedeninde herhangi bir zarar verilmesi olarak

tanımlanan fiziksel istismar, bir defa olabileceği gibi çoğu zaman süreklilik göstermektedir (Wekerle, Miller, Wolfe and Spindel, 2006, s.11).

Aile, akraba, öğretmen, bakıcı ya da diğer yetişkinler tarafından gerçekleştirilen fiziksel istismarın en temel sebepleri arasında çocukların bu yetişkinler tarafından disipline edilmesi isteği, çocukları kendilerine karşı itaatkar olmalarını sağlamak, çocukları cezalandırmak ya da çocuklara karşı ya da çocuklara karşı olmayan öfkelerini azaltmak gibi etkenler yer almaktadır. Tanısı en kolay anlaşılan fiziksel istismar, çocuğun fiziksel olarak zarar görmesinin yanında duygusal açıdan da yıpranmasına sebep olabilmektedir (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017,s.14).

En kolay anlaşılabilen istismar türlerinden biri olan fiziksel istismar genellikle ebeveynlerin çocukları cezalandırmak amaçlı başvurdukları eylemler arasında yer almaktadır. Ayrıca fiziksel istismar en çok rastlanan istismar türü arasında da yer aldığı görülmektedir. Çocuklar sadece aile bireylerinden değil aynı zamanda okulda öğretmenlerinden, kendilerine bakmakla görevli olan bakıcılarından, diğer yetişkinlerden de fiziksel şiddete maruz kalabilmektedirler.

Bir çocuk üzerinde fiziksel istismarının olup olmadığı ile ilgili bulgular aşağıdaki gibidir (Tugay, 2008, s.26-27):

- Çocuk bedeni üzerinde açıklanamayan yaralanmalar ve tedavi sürecinde açıklanamayan gecikme,
- Anne- baba ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan diğer kişiler ile çocuk arasındaki anlatılan öyküde uyumsuzluk görülmesi,
- Çocuğun bedeni üzerinde bulunan fiziksel yaralanmalar ile ilgili anlatılan öykünün fiziksel bulgu ile uyumsuzluğu,

- Çocuğun gelişim süreci ile uyumsuz olan öykü,
- Çocuk bedeni üzerinde bulunan yaraların ebeveynler ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan kişiler tarafından önemsiz gibi gösterilme çabası,
- Çocuk yaralanmalarında ailenin tanı için gerekli tetkikleri yaptırmaktan kaçınması,
- Aile tarafından çocuğun kendisinin suçlanması,
- Çocuğun ailesine yönelik suçlayıcı davranışlar göstermesi, fiziksel temastan korkması ve kaçınması,
- Acil serviste çocuğun ailesinin uygun olmayan, şüpheli davranışlarda bulunmasıdır.

Fiziksel istismara uğramış olan çocuklar ve aileleri gözlemlendiğinde genellikle yaralı olan çocuğu sağlık kuruluşuna getirmede açıklanamayan bir gecikme söz konusu olduğu görülmektedir. Aynı zamanda fiziksel bulgular ile ailenin anlattığı öykü arasında uyumsuzluk olduğu, hasarın sebebi olarak ya çocuk ya da başka biri sorumlu tutulmakta, sıklıkla tekrarlanmış olan yaralanmalar, çocuğun yaralanma ile ilgili ailesini ya da kendisine bakmakla sorumlu olan kişileri suçlaması, çocukta görülen hasar ile ilgili ailenin ya aşırı ilgisiz olması ya da aşırı kaygılı olması da fiziksel istismarı düşündüren davranışlar arasında yer almaktadır (Kazan, 2017, s.15).

Fiziksel istismarın teşhisinde en önemli aşamalardan biri öyküdür. Sadece öykü ve çocuk ve çocuğu hastaneye getiren bireylerin tutumu ile çocuklar üzerinde fiziksel istismar bulgularının olup olmadığı anlaşılabilir. Bu bağlamda da fiziksel istismar olaylarında çocuk en önemli ve tek tanık konumunda olmaktadır. Bu yüzden de

çocukların olay ile ilgili söyledikleri şeyler çok önemli olmaktadır. Fakat bu tür olaylarda genellikle çocuğun ailesinden ya da çocuğa bakmakla yükümlü olan kişiler tarafından olayın öyküsü alınmaktadır. Bu tür durumlarda da öykü verenler birbirlerini korumak amaçlı öncesinde gizli anlaşmalar yaparak ifade vermektedir. Bu yüzden aile bireyleri ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan kişilerden farklı zamanlarda ayrı, ayrı olayın öyküsü alınmalıdır. Fiziksel istismar olaylarında aileler genellikle olayın gizlenmesi ya da maskelenebilmesi için bir kaza hikayesi yaratıp çocuğu sağlık kuruluşlarına getirmektedirler. Bu kaza öyküleri de genellikle evde yaşanmış olan bir kaza olarak öykülenmektedir. Bunun en önemli sebebi ise dışarıdan başka kişilerin şahit olarak gösterilmesi zorunluluğunun bulunmamasıdır. En çok çocukların üzerine bir cismin devrilmesi, çocuğun sıcak bir cismin üzerine düşmesi ya da yüksekten düşmeleri gibi hikayeler anlatılmaktadır. Bu tür durumlarda sağlık çalışanlarının çocuğun gelişimini ve gelişim sürecini iyi derecede bilmesi ve ailelerim anlattığı öykülerin çocuğun gelişimi ile gerçekten doğru orantılı olup olmadığını saptaması gerekmektedir. Fiziksel istismar tanılarında en önemli diğer aşama ise fiziksel muayenedir. Fiziksel muayenelerde sağlık çalışanları tarafından detaylı olarak çocuğun adli muayenesi ve olaya uygun tedavisi yapılmalıdır. Bu aşamada da yaralanmaların tüm boyutları ayrıntılı şekilde incelenmelidir (Polat, 2017, s.62-64).

Fiziksel istismar tanısı en kolay anlaşılabilen istismar türü olmasına rağmen çoğu zaman fiziksel istismar eylemleri yetişkinler tarafından gizlenmektedir. Bu bağlamda da ailelerin ya da diğer yetişkinlerin bu gibi durumlarda evlerde en çok meydana gelen kaza türlerini öyküledikleri görülmektedir. Bu yüzden birçok fiziksel şiddet eylemleri gizli kalabilmektedir.

3.2. Duygusal İstismar

Duygusal istismar, aile, çocuğa bakmakla sorumlu olan diğer kişiler ya da çocuğun çevresinde bulunan diğer yetişkinler tarafından uygulanan ve çocuğun kişisel yetenekleri üzerinde beklenti içinde olmaları ve çocuğa yönelik saldırganca yaklaşımları olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda da çocuğa ebeveynleri tarafından sürekli

bağırılması, aşağılanması, küfredilmesi, çocuğun fikirlerinin, isteklerinin sürekli olarak reddedilmesi, çocuğun yalnız bırakılması, korkutulması, tehdit edilmesi, çocuk üzerinde aşırı baskı uygulanması, kardeşler arasında ayırım yapılması, çocuğu küçük düşürücü davranışlarda bulunulması, çocuğun yaşının üstünde sorumluluk verilmesi, çocuğun önemsenmemesi, değer verilmemesi, antisosyal yaşama teşvik edilmesi, çocuğa agresif, uyumsuz davranışların öğretilmesi ve bu konuda çocuğun cesaretlendirilmesi, ilaç, alkol gibi zararlı maddelere karşı çocuğun özendirilmesi gibi davranışlar çocuğa yönelik uygulanan duygusal istismar içerisinde yer almaktadır (Polat, 2000, s.207-231).

Çocuğun duygusal açıdan olması gereken dışı vurumuna ve ihtiyaçlarına karşılık olarak ailenin ya da çocuğa bakmak ile sorumlu olan kişilerin uygunsuz bir biçimde karşılık verme, çocuğa yönelik uygunsuz tepki gösterme, çocuğu aşağılamaya, ihmal etme yönelik sürekli olan ve sonucunda çocuğa psikolojik açıdan zarar veren davranışlardır (Polat, 2017, s.259-260).

Duygusal istismar, diğer istismar türlerine göre tanımlanması, önlenmesi ve kanıtlanması en zor ve karışık olan bir istismar türüdür. Duygusal istismar, çocuğa yönelik uygulanan diğer istismarlarla beraber uygulandığı gibi, diğer istismar türlerinden bağımsız olarak da ortaya çıkabilmektedir. Aile ya da diğer yetişkin bireyler tarafından çocuk üzerinde uygulanan, dolaylı ya da doğrudan uygun olmayan davranışlar, çocuğa yönelik söylenen açık ya da örtük ifadeleri içeren kötü muameledir (Tuna, 2010, s.43).

Duygusal istismar diğer istismar türlerine göre kanıtlanması en zor olan bir istismar türü olmasının yanında çocuklara çok sık uygulanan bir istismar türü olduğu da görülmektedir. Fiziksel istismarda olduğu gibi duygusal istismarda fiziksel şiddet değil psikolojik şiddet eylemleri çocuk üzerinde uygulanmaktadır. Bu durum da çocuğun fiziksel yaralanmasına değil duygusal ve ruhsal açıdan yıpranmasına ve zarar görmesine sebep olmaktadır. Bu yüzden de duygusal istismarın tanısı zor olmaktadır.

Çocuklara yönelik uygulanan istismar türleri içerisinde en sık karşılaşılan istismar türlerinden duygusal istismardır. Fiziksel ve cinsel istismar davranışlarında olduğu gibi duygusal istismar davranışlarının sonucunda fiziksel bulgu bulunmamaktadır.

Bu bağlamda da duygusal istismar davranışlar ve sonuçlar açısından ölçülmesi en zor ve güç olan istismar çeşididir (Polat, 2017, s.227-229).

Duygusal istismar, çocuğun özgüveninin azalmasına, kaybolmasına, başarılarının azaltılmasına ve gerek fiziksel açıdan gerek psikolojik açıdan çocuğun sağlığını olumsuz yönde etkileyen, çocuğa yönelik uygulanan saldırganca, sert ya da ilgisiz davranışlardır. Çocuğa yönelik uygulanan duygusal istismar 7 şekilde görülebilmektedir. Bunlar (Horton and Cruise, 2001, s.50-65):

- **Reddetme:** Çocuğun ailesi ya da bakmakla sorumlu olan kişiler tarafından hem davranış olarak hem de sözel olarak çocuğun reddedilmesini kapsamaktadır. Bu bağlamda da çocuğa yardım etmeme, ilgi göstermeme, çocuktan vazgeçmiş gibi davranışlar reddetmeyi içermektedir.
- **Küçük düşürme:** Çocuğa sürekli olarak hakaret etmek, kötü söz söylemek, lakap takmak ya da başka kişilerin yanında çocuğu küçük düşürücü sözler söyleyerek ya da davranışlarda bulunarak çocuğu utandırma ve küçümseme.
- **Korkutma:** Çocuğa devamlı olarak sevimleyeceğini, ilgi çekemeyeceğini sözel olarak dile getirmek ya da birtakım davranışlar ile çocuğa bunu hissettirerek korkutmak. En çok terk edilme, şiddet görme, öldürme gibi tehditler ile çocuk korkutulmaktadır.
- **Soyutlama:** Çocuk ile iletişimi kesme, reddetme, çocuğun sosyal yaşama katılmasını engelleyecek davranışlarda bulunulması. Çocuğun günlük aktivitelerini yerine getirmesine, eğlenmesine izin vermeme, yaşlıları ile paylaşım alanlarını sınırlama ve soyutlama davranışları arasında yer almaktadır.
- **Yozlaştırma:** Çocuğa anti sosyal davranışları teşvik etme, madde kullanımını ya da saldırganlığı, şiddet içeren davranışları özendirme. Çocuğun suç

işleyecek davranışlarda bulunmasına teşvik etme, özendirme ve çocuk suç işlediği zaman bunu görmezden gelme yozlaştırma davranışları arasında yer almaktadır.

- Sömürme: Çocuğun ailenin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamasına teşvik etme.
- Duygusal tepki vermeme: Çocuk ile iletişim ve etkileşim içinde olmayı reddetme, çocuğa karşı sevgi göstermeme, çocuğu desteklememe, çocuğun başarılarına tepki göstermeme.

Duygusal istismara maruz kalan çocuklarda karşılaşılan bulgular arasında ise, çocuğun bedensel ve sosyal gelişiminin diğer çocuklara oranla geride olması, çocuğun organik bir sebebe bağlı olmadan büyümesinde ve gelişmesinde yaşanan gerilik, çocuk üzerinde gözlemlenen birtakım stereotipik davranışlar, tik, konuşma bozukluğu, çocuğun diğer insanlar ile göz teması kurmaktan kaçınması, iletişim bozukluğu, uyku bozukluğu, çocuğun suça eğilimli olması, çocuğun evden ya da okuldan kaçması, çocukta gözlemlenen anti – sosyal davranışlar ve depresyon belirtileri gibi belirtiler yer almaktadır (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017, s.25).

Duyusal istismar soncunda çocuk da kendine olan güven zedelenmekte ve azalmaktadır ve çocuk da kendini değersiz görme ve hissetme düşüncesi oluşmaktadır. Aynı zamanda çocuk da çaresizlik hissinin de pekiştiği görülmektedir. Kendini çaresiz, değersiz hisseden çocuk ise karşısındaki bireye ya da bireylere daha bağımlı hale gelmektedir. İstismara uğrayan çocuk istismarcısına daha bağlı oldukça, istismarcı kendini daha çok güçlü hissetmekte ve kontrolü tamamen kendi eline almakta ve çocuğun üzerinde baskı kurarak çocuğu duygusal açıdan yıpratmaktadır. Bazı aileler çocukları ile iletişim kurarken çoğu zaman çocuğu reddedici, yıldırıcı, aşağılayıcı, alaycı, kötü yola yönlendirici bir yaklaşım sergilemektedir. Aynı zamanda okullarda bazı öğretmenlerin çocuğa sürekli bağırarak, alay etmekte, isim takmakta, çocuğu fiziksel şiddet uygulamak ile tehdit etmekte, çocuğa söz hakkı tanımamakta, çocuğu görmezden gelmesi

gibi eylemler de yetişkinler tarafından çocuğa yönelik uygulanmış olan duygusal istismar eylemleri arasında yer almaktadır (Sağır ve Gözler, 2013, s.71-72).

Duygusal istismar eylemlerin tanısında çocuğun bakımından sorumlu olan bireylerin davranışları ve çocuğun davranışlarının incelenmesi gerekmektedir. Bu durumda da özellikle çocuğa bakmakla yükümlü olan kişilerin davranışları ve söylemleri yakından gözlemlenmelidir. Bu doğrultuda da gözlemin birkaç kere yapılması gerekmektedir. Bunun yanında olaylara şahit olabilecek kardeş, komşu, akraba, öğretmen, bakıcı gibi kişilerinde aktarmış oldukları bilgiler de vakanın detaylı incelenebilmesinde önem teşkil etmektedir. Duygusal istismar vakaların anlaşılmasında çocukların davranışları da konu ile ilgili önemli bilgiler elde edilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda da çocukların kendilerine bakmakla sorumlu olan kişilerden korkması, o kişilere karşı öfkeli davranışlarda bulunması en sık rastlanan tutumlardır. Fakat bu davranış şekilleri her zaman vakanın anlaşılabilmesi için yeterli olmamaktadır. Çünkü çocukların bu davranışlarının sebebi her zaman aileler ya da çocuğa bakmakla yükümlü olan kişilerin davranışlarından kaynaklanmamaktadır. Çocuklarda görülen çeşitli ruh hastalıkları, zeka geriliği ya da otizm gibi hastalıklar da çocukların bu tür davranışları sergilemesine sebep olabilmektedir (Polat, 2017, s.272).

Duygusal istismar uygulamaları çocukların psikolojik açıdan zarar görmesine ve çocuk üzerinde birçok psikolojik rahatsızlıkların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Aşırı çekingen, içine kapanık ya da diğer çocuklara göre daha fazla dışa dönük, saldırgan davranışlar gösteren çocukların duygusal istismara uğradıkları görülebilmektedir. Ayrıca duygusal istismar eylemleri çocukların sadece çocukluk çağlarını değil aynı zamanda ilerideki yetişkinlik dönemlerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Duygusal istismar, fiziksel istismara göre daha yaygın olmasına rağmen, fiziksel istismara göre kanıtlanması daha zor olan bir istismar türüdür. Aynı zamanda çoğu zaman çocuk üzerinde fiziksel istismardan daha zararlı etkiler bırakabilmektedir. Bu bağlamda da duygusal istismarın çocukların psikolojik açıdan ağır hasar almasına sebep olduğu görülmektedir (Kazan, 2017, s.16).

3.3. Cinsel İstismar

Çocuk istismarı çeşitleri içerisinde genellikle gizli kalan ve gün yüzüne çıkmayan ve sonuç olarak çocuk üzerinde kısa ve uzun dönem olmak üzere çok önemli etkileri bulunan istismar türüdür. Çocuğun bir cinsel obje olarak görülmesi, bir cinsel obje olarak kabul edilmesi ve bunun sonucunda cinsel tatmin amacı ile kullanılması cinsel istismar olarak adlandırılmaktadır. Çocuğa yönelik uygulanan cinsel istismarda rıza olup olmaması durumu önemli değildir. Çocuk şikayetçi olsun ya da olmasın, erişkin olana dek ve kendi rızasını bilinçli bir şekilde verebileceği döneme gelene kadar çocuğa yönelik uygulanan her türlü cinsel yaklaşım cinsel istismar olarak değerlendirilmektedir (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017, s.26-27).

Cinsel istismar, çocuk üzerinde hem fizyolojik hem de psikolojik olarak etkileri bulunan ve çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine kadar olumsuz etkileri süren, çocuğun çoğu zaman hastalanmasına hatta ölmesine sebep olan bir şiddet türüdür. Dünya Sağlık Örgüt'üne göre cinsel istismar, çocuğun olayı tamamen kavrayamadığı, çocuğun rızasının mümkün olamayacağı, gelişimsel olarak çocuğun buna hazır olmadığı ve yasalara aykırı olan, toplumsal olarak da tabu olarak kabul edilen bir istismar türüdür (Tansel, 2017, s.43-44).

Cinsel istismar, bir yetişkin tarafından bir çocuğun cinsel doyum için kullanılması durumudur. Bir yetişkinin cinsel uyarımı karşılamak için hem fiziksel, hem zihinsel gelişimini tamamlamamış, 18 yaşından küçük olan, kız ya da erkek çocuğun, rızası olmadan kullanması durumudur. Helfer ve Kempe'ye göre, gelişimini tamamlayamamış, olgunlaşamamış çocuk ve ergenin durumu tam olarak kavrayamadığı, bilinçli bir şekilde rıza gösteremeyeceği cinsel içerikli durumlara zorla sokulmaları, toplumsal tabulara ters düşen cinsel eylemlerde çocukların kullanımı cinsel istismar olarak adlandırılmaktadır. Cicchetti ve Carlson'a göre cinsel istismar, çocuğun cinsel eylemlerde bulunmaya zorlanması, çocuğun bu konuda ticari bir amaç olarak kullanılması, fuhuşa zorlanması ya da pornografik bir filmde oynatmaya zorlanmasını içermektedir (Ünalın, 2011, s.11).

Cinsel istismar, 18 yaşının altında olan, hem bedensel hem de zihinsel gelişimini tamamlayamamış olan çocukların yetişkinler tarafından cinsel tatminlerini karşılamak için kullanılması durumudur. Ayrıca cinsel istismar türünde çocukların rıza olması gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Çocuğa yönelik uygulanan cinsel içerikli her davranış cinsel istismar olarak kabul edilmektedir.

Genel anlamda çocuk istismarı vakalarında, çocuk ile istismarı gerçekleştiren kişi ya da kişiler arasında yaş ve olgunluk farkının olması, çocuk ile istismarcı arasında bakım veren ve bakıma muhtaç ya da çocuk üzerinde otorite kurabilen bir ilişkinin olması, istismarcının eylemi çocuk üzerinde şiddet ya da hile kullanarak gerçekleştirmesi söz konusu olmaktadır (Ullmann and Hilweg, 1997, s.101).

Bir yetişkinin bir çocuğa cinsel amaçla yaklaşımı anlamına gelen cinsel istismar üç grupta toplanmaktadır (Uluç, 1997, s.54).

- Dokunma olmaksızın gerçekleştirilen cinsel istismar: Herhangi bir fiziksel temas ya da dokunma olmaksızın sözel olarak gerçekleştirilen istismar türüdür. Açık seçik gerçekleştirilen telefon konuşmaları, cinsel içerikli söylemlerde bulunma, teşhircilik, röntgencilik gibi davranışlar bu grupta yer almaktadır.

- Dokunma yolu ile gerçekleştirilen cinsel istismar: Bir yetişkinin bir çocuğa cinsel uyarım, cinsel amaç için dokunmasını içeren cinsel istismar türüdür. Çocuğu fuhuşa zorlamak, çocuğu müstehcen resimlere, yayınlara katmak, bu yoldan para kazanmak bu grupta yer almaktadır.

- Şiddet uygulanarak gerçekleştirilen cinsel istismar: Yoğun şiddet içeren bu cinsel istismar türünde çocuğun ömür boyu tedavi almasını gerektirebilmektedir. Hatta çoğu zaman çocuğun ölümü ile de sonuçlanabilmektedir.

Çocuğa yönelik cinsel saldırı, çocuğu kötüye kullanmak amaçlı çocukları fuhuş yapmaya zorlamak, çocuğa karşı çıplak görünmek, çocuğa pornografi izletmek, çocuğun genital bölgesini ellemek ya da çocuğa cinsel organını elletmek, cinsel organı çocuğun her hangi bir bölgesine temas ettirmek en sık karşılaşılan çocuk istismarı davranışları arasında yer almaktadır. Bunun yanında çocuk evliliği de çocuk istismarının başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Bazı ülkelerde ve toplumlarda bu durum normal ya da sıradanmış gibi görünse de, yaşanan çocuk evlilikleri bazı dini sebeplere bağlanmış olsa da çocuk evliliği, çocuk istismar kategorisinin içerisine girmektedir. Bu bağlamda da, yetişkin olan birinin henüz 18 yaşından küçük olan bir çocukla evlenmesi ya da yaşları reşit olmayan iki çocuğun evlendirilmesi çocuk cinsel istismarının başka bir boyutu olarak ele alınmaktadır (Kazan, 2017, s.19-20).

Çocuğa yönelik cinsel istismarda bulunan kişiler çocuğun hiç tanımadığı yabancı biri olabileceği gibi çoğu zaman çocuğun tanıdığı, çevresinden yaşayan kişi tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Çocuğa yönelik istismar öz anne, öz baba, üvey anne, üvey baba, kardeş, akraba, komşu, çevreden tanınan biri ya da herhangi bir yabancı tarafından yapılabilmektedir (Ovayolu, Uçan ve Serindağ, 2007, s.17).

Cinsel istismar vakalarına en çok aile içindeki bireylerden kaynaklandığı görülmektedir. Anne, baba, üvey baba, kardeş, amca, dayı, akraba gibi çocuğun yakından tanıdığı ve güven duyduğu kişiler tarafından çocuklar cinsel istismara mağdur kalabilmektedirler. Kimi zaman da çocukların tanımış oldukları ve güven ilişkisi içerisinde oldukları öğretmen, komşu gibi kişiler tarafında da cinsel istismara uğrayabilmektedirler. Çocukların tanıdıkları ve güvendikleri kişiler dışında kimi zaman hiç tanımadıkları kişiler de çocuklara yönelik cinsel istismar eylemlerinde bulunabilmektedirler.

Cinsel istismarının sebepleri karmaşık olmakla birlikte cinsel istismara uğramış olan mağdur çocuklar üzerinde etkisi çok büyük olmaktadır. Cinsel istismara uğramış olan çocukların hem kısa vadede hem de uzun vadede psikolojik açıdan ağır ve olumsuz sonuçlar yaşamalarına sebep olmaktadır. Mağdur olan çocuklar çoğunlukla içlerine kapanmakta ve kendilerini suçlu hissedebilmektedirler. Bu bağlamda da cinsel istismara

uğramış mağdur çocuklarda çoğu zaman kendilerine karşı acımasız davrandıkları görülebilmektedir. Kimi zaman da cinsel istismara uğramış olan çocuklar da dışa dönük davranış şekilleri de görülebilmektedir. Bu bağlamda da çocukların genellikle agresif oldukları ve her şeye çabuk sinirlendikleri, içlerindeki ruhsal çalkantıyı dışarı atabilmek için her şeyi kırmaya, yıkmaya, devirmeye ya da dökmeye meyilli olabilmektedirler. Aynı zamanda bu durum çocukların hem çocukluk yaşamlarını hem de ilerideki yetişkin dönemlerindeki yaşamlarının kalitesini düşürmekte ve çocukların yaşam doyumlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Tansel, 2017, s.44- 133).

Cinsel istismara uğramış olan çocukların hem kısa vadede hem de uzun vadede sosyal yaşamlarında da birtakım problemler yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu sorunlar arasında çocuğun hem çocukluk döneminde hem de yetişkinlik döneminde kişiler arası ilişkilerinde ve iletişimlerinde sıkıntı yaşamaları, yetişkinlik dönemlerinde karşı cins ile ilişkilerinde yaşanan problemler ve buna bağlı olarak evlilik sorunları yer almaktadır. Özellikle kız çocukları yetişkinlik dönemlerinde karşı cinsle bir ilişki yaşamak ya da evlilik yapmak konusunda çekimser olabilmektedirler (Topçu, 2009, s.223- 227).

Çocuğa yönelik gerçekleştirilmiş olan cinsel istismarın yaygın olmasına rağmen cinsel istismara maruz kalan çocukların sadece %15'i bu durumu bildirmekte ve şikayette bulunmaktadır. Çocukların yaşamış oldukları bu durumu bildirmeme sebeplerinden biri mağdur çocukların bu durumdan utanç duymaları ve suçluluk hissine kapılmalarıdır. Korku, suçluluk ya da utanç duyma gibi sebeplerden ötürü bu tür vakalarda şikayette bulunmamaları ise bu olayların çoğu zaman gizli kalmasına sebep olmaktadır. Bu durumda çocuğa yönelik uygulanmış olan gerçek cinsel istismar istatistiksel verilere ulaşılmasında birtakım zorluklara sebep olmaktadır (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017, s.26- 27).

Bir yetişkinin bir çocuğu cinsel tatmini için kullanması anlamına gelen cinsel istismar türü diğer istismar türlerine göre en çok saklı kalan istismardır. Bu durum çocukların birtakım çekincelerinden, korkularından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda cinsel istismar çocuğun hem fiziksel açıdan hem de ruhsal açıdan ağır zarar görmesine,

yıpranmasına sebep olmaktadır. Çocukta meydana gelen psikolojik yıpranmalar da çoğu zaman ömür boyu sürebilmektedir.

Cinsel istismara maruz kalan mağdur çocuklardan olay ile ilgili bilgi alınması için birtakım şartlar gerekmektedir. Öncelikle çocuk için rahat bir ortamın sağlanması gerekmektedir. Çocuğa uygun bir dil ve yöntem geliştirilerek konuşması gerekmektedir. Aynı zamanda çocuk için konuşmanın zorlayıcı bir hal almaması için çocuk için yeterli zaman ayrılmalıdır ve çocuk ile sağlıklı ilişki kurulmaya çalışılmalıdır. Sorgulama sırasında can alıcı sorular çocuğa direkt olarak sorulmamalıdır ve soruların yönlendirici olmasından kaçınılması gerekmektedir. Çocuk ile iletişimi kolaylaştırmak amacıyla çocuğa oyuncak bebek verme, resim çizdirme gibi çocuğu rahatlatacak yöntemler kullanılmalıdır. Çocuğa cinsel istismar vakası ile ilgili sorular bazı noktalarda doğrudan yöneltilmelidir. Son olarak cinsel istismar vakalarında sağlık çalışanları; çocuğu sağlık kuruluşuna getiren kişi, çocuğun yanında eşlik eden kişileri, cinsel istismar vakası olasılığını ortaya koyan kişi ya da kişileri ve hikayenin alındığı kişi ya da kişileri kaydetmesi ve bu kişileri gözlemlenmesi gerekmektedir (Polat, 2017, s.108).

3.4. Çocuk İhmali

İlgisiz olma, değer vermeme, önem göstermeme, boşlama anlamına gelen ihmal eylemleri çocuk istismar türlerinden biridir. Çocuk ihmali çoğunlukla diğer istismar türleri ile beraber görülmekle birlikte tek başına da görülmektedir. Fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara türleri aktif iken çocuk ihmalinde pasiflik söz konusu olmaktadır. Çocuk ihmalinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir eylemi gerçekleştirmeme söz konusudur. Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimini ve sağlığını olumsuz yönde etkileyecek şekilde çocuk ailesi tarafından göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda da çocuk ihmali, çocuğun ailesinin ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan kişilerin çocuğun bakımını, temel ihtiyaçlarını göz ardı etmesi ve yerine getirmemesi anlamına gelmektedir (Ünal, 2008, s.10-13).

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre çocuk ihmali, çocuğun ailesi ya da çocuğun bakımından sorumlu kişi ya da kişilerin, sorumluluklarını göz ardı etmesi, çocuğun gelişimini etkileyecek olan ihtiyaçlarını bilinçli ya da bilinçsiz olarak karşılamaması ya da çocuğun temel ihtiyaçlarını dikkate almaması anlamına gelmektedir. Çocuğun temel ihtiyaçlarını ise bakım, beslenme, barınma, sağlık, eğitim, güvenlik oluşturmaktadır (Runyan, Corrine and İkeda, 2002, s.60) Çocuğa bakmakla sorumlu olan kişilerin de çocuğun bu ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir. Çocuk ihmalinde bu ihtiyaçlar yetişkinler tarafından kasıtlı ya da kasıtlı olmadan göz ardı edilmektedir.

İhmal, çocuğun en temel gereksinimlerinin beslenme, barınma, sağlık, giyinme, oyun oynama, eğitim, eğlenme, yaşlıları ile vakit geçirme, güven içerisinde yaşama gibi ihtiyaçlarının çocuğun ailesi ya da çocuğa bakan diğer yetişkinler tarafından kasıtlı olarak ya da kasıtlı olmayarak karşılamama söz konusudur. Bu bağlamda da ihmali diğer istismar türlerinden ayıran en temel özellik pasif olması, çocuğa yönelik yapılması gereken davranışların yapılmaması durumudur. Bu yüzden ihmal aynı zamanda tanısı kolay anlaşılmayan bir istismar türü de olabilmektedir.

Çocuk ihmalinin olduğunu gösteren belirtiler ile şöyle sıralanabilir (Şimşek, 2015, s.20):

- Yetersiz beslenme: Çocuğun büyüme ve gelişim hızının yaşı ile uyumsuz olmasına sebep olabilmektedir.
- Yetersiz temizlik: Çocuğun kıyafetlerinin, saçlarının, bedeninin kirli olması, şiddetli şekilde hissedilen kötü vücut kokusu gibi etkenler çocuğun bakımının kötü olduğunu ve ihmal olduğunu gösterebilmektedir.
- Uygun olmayan kıyafetler: Çocuğun kendi vücuduna uygun olmayan, olduğundan büyük ya da küçük kıyafetler giymesi ya da mevsimsel şartlara uygun olmayan giysiler giymesi de çocuk ihmalinin belirtileri arasında olabilmektedir.

Çocuk ihmalinin tüm boyutlarını belirlemek zor olabilmektedir çünkü çocuk ihmalinde çocuk istismarında olduğu gibi bir eylemin sergilenmesi değil bir davranışın bulunmaması, mevcut olmaması söz konusu olmaktadır. Ayrıca çocuk ihmali vakalarının saptanmasında uygun süpervizyon zor olmaktadır. Çünkü çocuk ihmali vakalarında mevcut olmayan davranış gözlemek oldukça zordur hem de konu ile ilgili yeterli süpervizyonu belirleyecek olan standartlar bulunmamaktadır. Bununla beraber, çocuk ihmali raporlarında en çok yetersiz hijyen ya da yetersiz beslenme gibi bulgulara rastlanmaktadır (Polat, 2017, s.283).

Çocuk ihmali vakaları sonucunda, çocuk da yaralanma, zehirlenme, sık sık hastalanma, hastalıkların aileler tarafından göz ardı edilmesi ve bunun sonucunda yetersiz tedavi, çocuk da ciddi ağız- diş sağlığı sorunlarının görülmesi yaşanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, bir yıl içinde çocuk istismarından dolayı yaşanan çocuk ölümlerinin yaklaşık olarak %50 si çocuk ihmali sorunundan kaynaklanmaktadır (Dubowitz, Giardino and Gustavson, 2009 s.111-114).

Çocuk ihmali, fiziksel, duygusal, cinsel ve eğitim ihmali olarak sınıflandırılabilir. Buna göre fiziksel çocuk ihmali, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak çocuğun yetersiz ve sağlıksız beslenmesi, yaşına uygun ya da temiz giysiler giydirilmemesi, sağlıksız koşullara elverişli bir ortamda yaşaması fiziksel çocuk ihmaline örnek olarak gösterilebilir. Duygusal çocuk ihmali çocuğun ailesi ya da bakmakla sorumlu olan kişilerin çocuğa karşı yeterli sevgi ve ilgiyi göstermemesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Cinsel çocuk ihmali, ailenin ya da bakmakla sorumlu diğer kişilerin çocuğun yaşına uygun davranışlarda bulunmaması, çocuğa karşı gelebilecek cinsel istismara karşı ailenin çocuğu korumaması, çocuğun yaşına uygun filmleri, videoları izlememeleri için gerekli tedbiri almamaları durumunda ortaya çıkmaktadır. Eğitim ihmali ise okul çağındaki çocuğun ailesi tarafından okula gönderilmemesi, çocuğun eğitim ihtiyaçlarını önemsememek, çocuğun okuldaki sorunları ile ya da başarı ya da başarısızlıkları ile ilgilenmemeleri durumunda ortaya çıkmaktadır (Özgentürk, 2014, s.270).

Çocuklara yönelik uygulanmış olan fiziksel ihmalin özel bir çeşidi de henüz doğmamış olan bebeklere karşı yapılan ihmal eylemleridir. Bu bağlamda da gebelik süresince anne, sigara, alkol ve çeşitli ilaçlar gibi bebeğe zarar verebilecek olan maddeleri kullanmakta, yetersiz ve sağlıklı beslenmekte, beslenmesine önem göstermemekte ve doğum öncesi alması gereken tıbbi bakımları almamaktadır. Tüm bu eylemler de gebelik süresince uygulanan fiziksel ihmal eylemleri arasında yer almaktadır. Bu ihmal türü hem bebeğin anne karnındaki gelişimini etkileyip bebeğe zarar vermekte hem de bebeğin doğduktan sonra birtakım sağlık problemleri yaşamasına sebep olabilmektedir (Acehan, Bilen, Ay, Gülen, Avcı ve İçme, 2013, s.35-597-598).

Fiziksel, duygusal ya da eğitim ihmalinin yanında görülen bir diğer çocuk ihmali ise tıbbi ihmaldir. Ailelerin ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan bireylerin, ekonomik açıdan durumlarının yeterli olmasına rağmen çocuğa gerekli ya da yeterli tıbbi bakımı sağlamamaları tıbbi ihmal olarak tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda da çocuğun en temel haklarından biri olan sağlık gereksinimlerinin ailesi ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan kişiler tarafından karşılanmaması sonucunda çocuğun zarar görmesi ya da zarar görme olasılığı tıbbi ihmalin içerisinde yer almaktadır (Fırat, İltaş ve Yılmaz, 2017, s.38).

İhmal, kasıtlı ya da kasıtlı olmayan bir şekilde ailelerin ya da çocuğa bakmakla sorumlu olan diğer yetişkinlerin sorumluluklarını yerine getirmeme durumudur. Bu durum kimi zaman kasıtlı olmayan sebeplerle yapılabilmektedir. Örneğin, ekonomik durumu kötü olan yoksul ailelerin çocuğun, beslenme, barınma, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarını karşılayamaması kasıtlı olmayarak gerçekleştirilen ihmal eylemleri arasında yer almaktadır. Ancak kimi zaman kasıtlı olarak, ailenin ekonomik durumu yerinde olmasına rağmen çocukların en temel ihtiyaçları aileler ya da çocuklara bakmakla yükümlü diğer kişiler tarafından göz ardı edilmektedir. Tüm bunlar çocuğun bedensel olarak zarar görmesinin yanında psikolojik açıdan da zarar görmesine sebep olabilmektedir.

3.5. Ekonomik İstismar

Ekonomik çocuk istismarı, henüz 18 yaşını doldurmamış olan çocukların, fiziksel, zihinsel, eğitsel, yaşamlarını tehlikeye atan, çocukların toplumsal gelişmelerini engelleyen işlerde çalıştırılmaları olarak tanımlanabilmektedir. Çocukların erken yaşlarda, uzun süreli işlerde çalıştırılmaları, çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimini olumsuz yönde etkileyen ve çocuğun eğitim, oyun, eğlence gibi gereksinimlerinde mahrum bırakılarak çalıştırılmaları çocuk istismarının ekonomik boyutunu oluşturmaktadır (Gün,2017, s.132-133).

Ekonomik istismar, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerine engel olan, olumsuz etkileyen, çocuk haklarını ihlal eden, düşük ücretli işlerde çocukların çalıştırılmaları anlamına gelmektedir. Çocukların ekonomik alanda istismar edilmelerindeki en temel sebep ülkenin sahip olduğu sosyal, ekonomik ve kültürel sorunları ve yetersizlikleridir. Gelir dağılımında eşitsizlik, yoksulluk, kentlerde yaşanan hızlı göç, kaçak işçilikte görülen artış gibi sebepler çocukların çalışma hayatına dahil edilmesine sebep olabilmektedir. Çalışan çocuklar, çocukluk çağlarını yaşayamamakta, çocukluk haklarından mahrum bırakılmakta ve çalışma şartlarından ötürü birçok sağlık sorunu yaşayabilmektedirler (Aydın, 2018, s.65-81).

Çocukların ticari amaçla sömürülmesi anlamına gelen ekonomik istismar türü çocuk yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Çocukların yaşlarına uygun olmayan işlerde çalışmaları, uzun çalışma saatleri çocukların hem bedensel olarak zarar görmesine sebep olup birçok hastalıklara neden olabilmektedir. Aynı zamanda ekonomik istismar ile beraber çocukların en temel haklarından biri olan eğitim hakkı, oyun oynama hakkı, yaşlıları ile vakit geçirme hakkı çocukların elinden alınmaktadır. Bu bağlamda da çocukların ekonomik amaçlarla sömürülmesi hem çocukların çocukluklarını yaşayamamalarına sebep olmakla birlikte çocukların ilerideki yetişkinlik dönemlerinde eğitim almamalarından ötürü meslek sahibi olmamalarına da sebep olmaktadır.

3.5.1. Çocuk İşçiliği Kavramı

International Labour Organization (ILO- Uluslararası Çalışma Örgütü), çalışma yaş sınırı olarak kabul edilen 15 yaş altında olan ve gelir kazanmak, aile ekonomisine katkı sağlamak gibi çeşitli gerekçelerle çalışma hayatına atılmış olan çocukları "çocuk işçi " tanımlamaktadır (Oy, 2001, s.4).

Çocuk Özel İhtisas Komisyon Raporuna göre çocuk işçi, çalışma sebepleri, çalışma koşulları nasıl olursa olsun, erginlik çağını tamamlamamış, zorunlu eğitim çağında bulunan ve hukuksal açıdan korunmaya ihtiyaç duyan çocukların esnaf, sanatkarların yanında, tarım sektöründe ya da diğer çalışma sektörlerinde maddi gelir elde etmek ya da meslek edinmek sebebiyle çalışma yaşamına atılmış olan ve 19 yaşından küçük çocuklara verilen addır (DPT, 1995, s.31-32).

Çocuk işçiliği, çocukların çocukluklarında yoksun bırakılarak, en önemli haklarından biri olan okula devam etme durumlarına müdahale eden, çocuklar açısından fiziksel, zihinsel, sosyal ve ahlaki açıdan zararlı ve tehlikeli olan herhangi bir işte çocukların çalıştırılmaları durumudur. Bu bağlamda da çocuk işçiliği, çocukların gelişime zarar vermekte ve çocukları eğitim hayatından mahrum bırakmakta ya da çocukların okullarından erken ayrılmalarına sebep olabilmektedir (Khakshour, Abbasi, Seyedi and Saeidi 2015, s.476).

Kapitalist küreselleşme süreci ile beraber daha fazla kar elde etme isteği, insanlara dayatılmış olan yoksulluk yaşam biçimi en fazla çocukların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir. Olumsuz yaşam şartları altında yaşamak zorunda olan çocuklar, günlük temel gereksinimlerinden, sağlıklı bir yaşam sürdürebilmelerine kadar birçok şeyden vazgeçmek zorunda bırakılmaktadırlar. Bu bağlamda da çocuklar üretim süreci içerisine itilmekte ve emekleri sömürülerek birer çocuk işçiye dönüşmektedirler (İnal, 2010, s.301).

Çocuk işçiliğinde en önemli kapsam hem fizyolojik açıdan hem de hukuksal açıdan çocuk olarak kabul edilen yaş sınırı içerisinde bulunan çocukların emeklerini çalışma hayatında harcamalarıdır. Bu bağlamda da başka bir tanıma göre çocuk işçiliği, çocukların, çocukluklarından, mevcut potansiyel durumlarından ve onurlarından yoksun bırakılmasına sebep olan, çocuğun hem fiziksel hem de zihinsel gelişimini olumsuz yönde etkileyip zarar veren bir durumdur.

15 yaşın altında olan ve ticari kaygılarla sömürölüp çalıştırılan, erken yaşlarda çalışma yaşamına atılan çocuklar çocuk işçi olarak anılmaktadır. Çocukların erken yaşlarda çalışma yaşamlarına atılmaları hem sağlık açısından onlara fiziksel açıdan zarar vermekte hem de çocukları okul yaşamından uzak kalmasına sebep olmaktadır. Okul yaşamından uzak kalan çocuklar da ileride meslek sahibi olmakta güçlük yaşayabilmektedirler. Bu yüzden çocukların çalıştırılması çocukların sadece çocukluk dönemlerini yaşayamamalarını değil aynı zamanda çocukların ilerideki yetişkinlik dönemlerindeki ekonomik durumlarını da olumsuz derecede etkilemektedir.

Çocukların çalıştırılması uzun ve karmaşık bir tarihsel süreci içerisinde barındırmaktadır. Tarihsel açıdan geriye doğru gidildikçe çalışan çocuk sayısının çok yaygın olduğu görülmektedir. Sanayileşmeden önce, tarıma dayalı yaşamın baskın olduğu zamanlarda, çocukların ailelerin işlerinde çalıştırılmaları birçok kültür için doğal karşılanan ve yaygın olan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların erken yaşlarda çalıştırılmaları tarihin her döneminde karşılaşılan bir durum olmasına rağmen, “çocuk işçiliği” kavramı çok eski tarihlere dayanmamaktadır. Sanayileşme devrimi ile beraber 19. yüzyıl ile beraber çocuk işçiliği terimi kullanılmaya başlanmıştır. Bu terimin ortaya çıkmasında, çocuk emeğinin nitelik değiştirmesinin oldukça büyük bir etkisi bulunmaktadır. Sanayileşme ile beraber yetişkin erkeklere özgün olarak yapılan işler, makinelerin çoğalması ile beraber çocuklar tarafından yapılabilir hale gelmiştir. Bunun yanında sanayileşmenin ve kapitalizmin karşısında hem tarım ile uğraşan aileler hem de kentlerde faaliyet gösteren küçük işletmelere sahip olan aileler varlıklarını koruyamamışlardır. Bu durum da kitlelerin büyük sanayi fabrikalarında işçi olarak çalışmalarına sebep olmuştur. Aynı zamanda da bu durum çocukların da bu büyük

fabrikalarda işgücü konumuna gelmelerine ve birer “çocuk işçi”lere dönüşmelerine sebep olmuştur (Duyar ve Özener, 2003, s.11-12).

İş hayatına katılmak zorunda olan çocuklar birtakım zorluklar ile karşılaşmaktadır. Kötü çalışma koşulları ve çalışma sürelerinin uzun olması, çocukların temel ihtiyaçlarını minimum düzeyde karşılanmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda da tarım sektöründe çalışan birçok çocuk çeşitli kimyasal ve termal koşullarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Sanayi sektöründe çalışan çocuklar ise hijyenik olmayan kirli ve havasız ortamlarda çalışmak zorunda kalabilmekte ve bu durum sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Sokaklarda çalışan çocuklar genellikle trafik kazalarına, madde bağımlılığına ve çeşitli suçlara maruz kalabilmektedir (İnal, 2010, s.305).

Erken yaşlarda çalışma yaşamı çocukların hem fiziksel gelişimini hem de zihinsel gelişimi olumsuz yönde etkileyip, zarar vermektedir. Oyun çağında olan, okul çağında olan çocukların yaşitlarından uzak kalıp çalıştırılmaları onların hem çocukluk çağına hem de yetişkinlik çağına oldukça büyük zararlar vermektedir. Çocukların erken yaşlarda çalıştırılması çocukların en temel hakkı olan eğitim hakkından uzak kalmalarına, çoğu zaman eğitim haklarından hiç yararlanmamalarına sebep olabilmektedir. Bu durumda çocukların gelecek yaşamını önemli derecede etkilemektedir.

3.5.2. Çocuk İşçiliğinin Sebepleri

3.5.2.1. Yoksulluk

Çocuk işçiliği sorunun en temel sebeplerinden biri ülkenin yapısal problemlerinden kaynaklanmaktadır. Ekonomik açıdan geride kalan ülkelerde var olan yoksulluk sorunu da çocukların erken yaşlarda iş hayatına atılmalarına sebep olabilmektedir. Yoksulluk, çocukların sadece çalışma hayatına atılmasını etkilemeyip aynı zamanda çocukların ağır şartlar altında çalışmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda da yoksulluğun hakim olduğu bölgelerde çocuk işçi sayısının artması ile beraber işin sömürücü yanı da artmaktadır (Avşar ve Öğütöğulları, 2012, s.9).

Yoksulluk, aile içindeki ekonomik baskı, ailedeki yetişkinlerin işsizlik durumları gibi sebepler çoğu zaman ailedeki tüm bireylerin çalışmasını ve aile bütçesine katkıda bulunmalarını zorunlu hale getirmektedir. Bu durumda yoksul ailelerde çoğu zaman çocuk emeğinin ticari amaçlarla kullanılmasına sebep olabilmektedir. (Tunçcan, 2012, s.243-244).

Yoksulluk, çocukları bir yandan erken yaşta çalışma hayatına atılmasına ve çocukların bilgisi ve gücü ile uyuşmayan işlerde çalışmasına sebep oluyorken bir yandan da çocukların en temel haklarından biri olan eğitimden yoksun kalmalarına sebep olmaktadır. Tüm bunlarda çocukların bilgi ve beceri eksikliğinden dolayı ileride çocukların yetişkin olduklarında iş bulamamalarına ya da ailelerini geçindiremeyecek gelirden iş bulmalarına sebep olabilmektedir (Çöpoğlu, 1998, s.110).

Çocukların erken yaşlarda işgücü piyasası içerisine katılmaları kendi tercihleri doğrultusunda olmamaktadır, bu durumda çocukları iş hayatına katılmalarını zorlayan ve çocuklar adına bu kararı veren yetişkinlerdir. Yetişkinlerin çocukları iş hayatına atmalarındaki en temel sebep ise yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Zayıf ekonomi koşulları ve gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler sonucunda yoksullaşan aileler çoğu zaman çocuklarını birer gelir kaynağı olarak görmektedir. Bu bağlamda da yoksulluk ile

çocuk işçiliğinin artması ile doğrudan bir bağlantının olduğu söylenebilmektedir (İnal, 2010, s.303).

Yoksulluk, çocuk işçi sayısının artmasını doğrudan etkileyen en önemli faktörlerden biridir. Çoğu aile geçimini sağlamak, aile yetişkinlerinin işsiz olması ya da gelirin aile bütçesine yetmemesi gibi sebeplerle çocuklarını çalıştırmaktadırlar. Bu durum çocukların hem sağlıklarını hem de eğitim hayatlarını etkilemektedir. Eğitim hayatından uzak kalıp, gelecekte bir meslek sahibi olamayan çocuk ileriki yaşamında kendi aile fertleri gibi işsiz kalabilmekte ya da yoksulluk çekebilmektedir. Bu durumda da çocuk ilerideki yetişkin dönemlerinde kendi çocuklarını iş yaşamına atılmasını teşvik edebilmektedir. Bu durumda bu kısır döngünün sürekli olarak devam etmesine sebep olabilmektedir.

3.5.2.2. Eğitim

Çocuk işçiliğinin en önemli sebeplerinden biri eğitim olanaklarının yetersiz olmasıdır. Bir ülkenin eğitim altyapısının yetersiz olması, eğitim koşullarının sınırlı olması, çocukların eğitim hizmetinden faydalanmasını engelleyen birtakım ailevi ve sosyal etkenler sonucunda eğitimden yoksun kalan çocuklar ya doğrudan çalışma hayatına girmekte ya da çocuklar çalışması zorunlu kişiler olarak görülüp çalışma hayatının içerisinde atılmaktadır (Bakırcı, 2004, s.52).

Eğitim olanaklarının yetersiz olması çocuk işçiliğine sebep olduğu gibi yoksulluğu da doğrudan etkilemektedir. Eğitim koşullarından iyi derecede yararlanan bireyler daha iyi yerlerde yaşama olanağına ve daha iyi şartlarda çalışma olanaklarına sahip olabilmektedirler. Eğitim düzeyi arttıkça iyi çalışma olanakları ve ücret de yükselmektedir. Buna paralel olarak da yoksulluk riski de azalmaktadır. Çocukların eğitim olanaklarından yararlanmayıp erken yaşlarda çalışma hayatına girmeleri gelecek de çocukların daha iyi bir yaşam standardı yakalama şansını azaltmaktadır. Ailelerin çocukların eğitim masraflarını karşılayamamasının yanında ailelerin eğitime karşı bakış açıları ve aile bireylerinin eğitim seviyesinin düşüklüğü de çocukların eğitim

olanaklarından uzak kalmasına ve erken yaşlarda çalışmalarını etkilemektedir. Ayrıca ailelerin eğitim kurumlarına karşı olan güvensizlikleri, eğitimin gelecekte çocuklar için bir getirisi olmayacağına yönelik inanç, eğitim koşullarına ulaşılabilmesinde yaşanan zorluklar, gelir düzeyi düşük ailelerin eğitim için bütçe ayırmamaları çocukların eğitim olanaklarından uzaklaşmasına ve çalışma hayatına girmelerine sebep olmaktadır (Dur, 2016, s.18-19).

Ailenin düşük eğitim seviyesine bağlı olan bilinçsizlik, ailelerin çocukların eğitim ihtiyacını karşılama sorumluluğu konusunda bilinçli olmamaları ve bu konudaki sorumluluklarını yerine getirememeleri çocukların eğitim yaşamından uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Çocukların eğitim yaşamlarından uzaklaşıp iş hayatına girmeleri ile beraber çocuklar çoğu zaman iş yaşamına girdikleri için kendilerini daha önemli hissedebilmekte, gelir sahibinin vermiş olduğu güç ile birlikte çocuklar eğitime karşı isteksiz olabilmektedirler. Bu durumda çocuk işçi sayısının artmasına doğrudan sebep olmaktadır (İnal, 2010, s.304).

Eğitim, çocuk işçi durumunu önemli derecede etkileyen faktörlerden biridir. Aile büyüklerinin eğitimsiz olması, eğitimin önemi konusunda bilinçli olmaması, çocukların erken yaşlarda iş yaşamına atılmasına sebep olmakta ve bu durum çocuk işçi sayısının artmasını doğrudan etkilemektedir. Aynı zamanda aile fertlerinin eğitimsiz olması çocukların da eğitimden uzak kalmasına, eğitimsiz olmalarına sebep olabilmektedir. Eğitimsizlik de gelecekte bireylerin işsiz kalmasına sebep olabilmekte, işsizlik bireylerin yoksul kalmasına sebep olabilmekte, bu durumda onların çocuklarının da iş yaşamına itilmelerini tetikleyebilmektedir.

3.5.2.3. İşsizlik

İşsizlik, çocuk işçiliğinin artmasını etkilediği gibi aynı zamanda da çocukların düşük ücretli ve sosyal güvencesi bulunmayan kötü koşullu işlerde çalışmasına sebep olmaktadır. Yapılmış olan araştırmalara göre de çocukların ailelerin istekleri doğrultusunda çalışma hayatına girmektedir. Ailelerin bu isteklerinin en büyük sebebi de

aile içinde yaşanan işsizlik durumudur. Aile bireylerinin düzenli bir gelire sahip olmaması, işten çıkarılma durumları çocukların çalışma hayatına atılmasını etkileyen en önemli sebepler arasında yer almaktadır (Tunçcan, 2000, s.244-245).

Aile bireyleri arasında yaşanan işsizlik durumu çocukların erken yaşlarda emek piyasasının içerisinde yer almalarına neden olmaktadır. Aile bireyleri düzenli iş hayatından ve düzenli bir gelirden yoksun oldukları durumlarda geçinebilmek için tüm kaynaklarından faydalanmak zorunda kalabilmektedir. Bu durumda aile ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla çocukların çalıştırılmasına sebep olmakta ve çocuk işçi istihdam oranının artmasını etkilemektedir (Yıldırım, 2008, s.45-46).

Çocuk işçiliğinin artmasının en temel sebepleri arasında yer alan aile bireylerin sürekli bir işe sahip olmaması, aile bireylerinde yaşanan işsizlik durumlarının yanı sıra çocuk iş gücünün yetişkin iş gücünün maliyetine göre düşük olması ve çocuk iş gücünün kolay bulunabilir olması ve iş piyasasının ekonomik çıkarları doğrultusunda maliyeti daha düşük olan çocuk iş gücünü talep etmesi de çocuk işçiliğinin artmasını sağlayan önemli bir etkidir (İnal, 2010, s.304). Ayrıca aile bireylerinin kimi zaman sigortasız işlerde çalışmalarından dolayı da aile bireyleri düzenli bir işe ve gelire sahip olmamaktadırlar.. İşsizlik sorunu olan ülkelerde ekonomik açıdan zayıf olan aileler çoğu zaman sağlık ve sigorta güvencesi olmayan, düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu durum da yoksulluğa sebep olarak ailelerin geçim sıkıntısı çekmelerine neden olabilmektedir. Bu da çoğu zaman ailelerin çocuklarını birer gelir kaynağı olarak görüp çocuklarını çalışma hayatına itmelerine sebep olabilmektedir

Aile fertleri içinde yaşanan işsizlik durumu doğrudan aile bütçesini etkilemekte ve ailenin ekonomik olarak zor şartlar altında kalmasına sebep olmaktadır. Ekonomik açıdan zor şartlar altında yaşan aileler de çoğu zaman bu durumdan kurtulabilmek için çocuklarını ticari amaçla kullanmakta ve çocuklarını iş yaşamlarına atmaktadırlar. İşsizliğin yanında aile fertlerinin düşük ücretli yerlerde çalışmaları, düzenli bir işe sahip olmamaları da ailelerin çocuklarını birer iş gücü olarak görmelerine sebep olabilmektedir.

3.5.2.4. Göç

Kırda tarım ile uğraşmak istemeyen aileler büyük kentlere göç ederek sanayi ya da hizmet sektörlerinde iş arayışına girmektedirler. Küçük yerleşim yerlerinden büyük kentlere göç sonucunda hem göç eden aile içerisinde, hem de göç edilen büyük kentlerde birtakım değişiklikler ve sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlardan bir tanesi de nitelsiz bir iş gücü ortaya çıkması ve bu durumun yoksulluğa sebep olmasıdır. Kırsaldan büyük kentlere yapılan göç sonucunun doğurduğu yoksulluk sorunu çocukları da etkilemektedir. Yoksulluğun getirdiği sebeplerden dolayı çocuklar da birer gelir kaynağı olarak görülüp iş hayatına atılmaktadırlar. Bu durum çocukların eğitim yaşamından uzaklaşıp çalışma hayatının içerisine girmelerine sebep olmaktadır (Fidan, 2001, s.33-35).

Kırsal kesimden büyük kentlere göç eden ve büyük kentlerdeki işgücü niteliklerine uygun olmayan bireylerin yaşamlarında büyük problemler doğmaktadır. Bireyler göç ettikleri büyük kentlere kişisel yaşam tarzlarını ve kültürlerini de beraberinde getirmektedirler. Bu da kırsaldan kente göç eden insanların kent yaşamına uymalarında birtakım zorluklar yaşamasına sebep olmaktadır. Bunun yanında şehir yaşamının sorunlarına ek olarak kırsaldan kente göç eden bireylerin sorunları da eklenmektedir. Bu bağlamda da kentte sağlık, eğitim, altyapı, imar gibi alanlarda birtakım sorunlar yaşanmakta ve bu alanda yapılmış olan yatırımlar kentin ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma getirmektedir. Kırsaldan kente göç edip gerekli işgücü niteliğine sahip olmayan ve bunun sonucunda iş bulamayan aileler çocuklarını da yaşam mücadelesinin içerisine katmakta ve onları da çalıştırmaktadırlar (Oy, 2001, s.47).

Kırsal kesimden büyük kentlere göç eden ailelerin en büyük ve en temel sorunu iş bulmak ve gelir elde edebilmektir. Bu bağlamda da ailelerin yetersiz eğitim seviyesine sahip olmaları, nitelsiz işgücü konumunda bulunmaları ailelerin iş bulamamasına neden olabilmektedir. Tüm bunların sonucunda geçinme sıkıntısı çeken birçok aile çocuklarını iş hayatına atabilmektedir.

Dünyada çocuk işçi sayısının yaygın olduğu toplumlar incelendiğinde, bu toplumlarda genellikle hızlı nüfus artışının olduğu görülmektedir. Köylerden büyük kentlere doğru yaşanan göçler ile de beraber küreselleşmenin de etkisiyle maliyeti düşük olan çocuk iş gücünün yaygın olarak kullanımı arttığı görülmektedir (İnal, 2010, s.303).

Ekonomik ya da çeşitli sosyo-politik sebeplerden dolayı küçük yerleşim birimlerinden büyük kentlere yerleşen bireyler için göç sadece mekansal bir değişim değildir. Göç, aynı zamanda bireylerin sınıfsal konumlarını, üretim ilişkilerini de dönüştüren toplumsal bir değişim sürecidir. Bu bağlamda da büyük kentlere göç eden bireyler, en çok işsizlik, barınma gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. İşsizliğin artmasında büyük etken olan göç büyük kentlerde yoksullaşma sorununu da arttırmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak da çocuk iş gücünden yararlanma, çocuk emeğinin sömürülmesi de artmaktadır (Gün, 2017, s.84-85).

Küçük yerleşim yerlerinden büyük kentlere yapılan göç sonucunda aileler büyük kent yaşamına ayak uydurmakta birtakım zorluklar yaşamaktadırlar. Özellikle de aileler büyük kentlerde iş bulma konusunda sıkıntı yaşayabilmektedir. Aile içinde yaşanan tüm bu sıkıntılar ekonomik problemlere sebep olmakta ve bu durum da çocukların erken yaşlarda çalışmalarına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda da hızlıca yaşanan göçler büyük kentlerde işsizlik oranını arttırmakta, bu durum yoksulluğa sebep olmakta ve tüm bunların sonucunda da çocuk işçi sayısında artış yaşanmaktadır. Bu yüzden işsizlik, göç, yoksulluk gibi faktörlerin birbirlerini etkiledikleri söylenebilir.

3.5.2.5. Gelenekler

Çocuk işçiliğini etkileyen etkenlerden biri de gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde topluma hakim olan geleneksel anlayıştır. Geleneksel anlayış çocuklar üzerinde “itaatkar olmak” ve “bağımlı olmak” gibi sorumlulukları yüklemektedir. İlk olarak çocuğun anne ve babasına karşı olan bağımlılığı zaman içerisinde anne ve babanın çocuklarına karşı olan bağımlılığına dönüşmektedir. Bu bağlamda da belli bir süre

içerisinde çocuk ailesi için bir üretim aracı ya da sosyal güvenlik aracı olarak algılanmaktadır (Oy, 2001, s.52).

Bir topluma ait olan gelenek ve kültür yapısı o toplumun sorunlarını son derece etkileyebilmektedir. Bu bağlamda da çocuk işçiliğinin üzerinde toplumun geleneksel anlayışı ve kültürü önemli derecede etkili olmaktadır. Toplumun çocuklara karşı tutumu, toplum üzerinde çocuğa verilen rol, çocuğun değeri, fonksiyonu ve çocukların sosyalleşme süreci o toplumun çocuk işçiliği durumunu belirlemektedir. Gelişmekte olan toplumlarda çocukların sanayi sektöründe çırak olarak çalışması toplumda bir engel olarak görülmeyp kabul edilmektedir. Çünkü çocukların sanayide çalışmaları toplum tarafından bir işçi olarak algılanmamakta ve bu bir zanaat edinme olarak değerlendirilmektedir (Erder ve Lordoğlu, 1993, s.12).

Birçok kültürde çocukların erken yaşta sorumluluk bilinci kazanması amacıyla çocuklar çalışma hayatına itilmektedir. Bazı kültürlerde çocukların çalışma hayatına girmesi çocuklara sorumluluk sahibi olma, kişisel disiplin kazanma, iş tatmini geliştirme gibi davranışların kazanıldığı bir eğitim süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda da bir toplumun kültürel değerlerinin türü o toplumda çocuk işçiliğinin artmasını etkileyebilmektedir (Yıldırım, 2008, s.51).

Bir topluma ait olan geleneksel yapı, inanış biçimi çocuk işçi durumunu doğrudan etkileyebilmektedir. Toplumların çocuk, çocuk haklarına, çocuk işçiliğine, eğitime karşı olan algıları çocuk işçi sayısının artmasına ya da azalmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda da gelişmemiş ya da gelişmekte olan geleneksel toplumlarda çocuk işçi durumu normal karşılanmakta olup, bu toplumlarda çocuk çalışan sayısının arttığı görülmektedir.

4. Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İstismarı

4.1. Dünyada Çocuk İstismarının Durumu

Çocuğa yönelik istismar vakaları birçok ülkede gizli bir problem olarak kalmakta ve dünya üzerinde yapılmış olan birçok araştırmaya göre çocuğa yönelik istismarın en çok aile içinde ya da çeşitli kurumlarda gerçekleştiği görülmektedir. Bunun yanında aile içinde ya da kurumlarda uygulanan çocuğa yönelik istismar davranışlarının boyutları konusunda yapılmış olan araştırmalarda tutarlı sonuçlar elde edilememektedir. Birleşmiş Milletler Roma Bölgelerarası Suç ve Adalet’in 1985 ve 1992 yılları arasında yapmış olduğu araştırmaya göre çocuğa yönelik şiddet konusunda Batı ülkeleri hariç bilgiler çok sınırlı bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü de çocuğa yönelik şiddet ve şiddetin boyutları ile ilgili bir çalışma yapmasına rağmen yapılan çalışmalarda tanım, yöntem ve istatistiklerde güvenilirlik konusunda birtakım değişkenliklerin olması yapılan karşılaştırmalarda güvenilirlikten uzak kalmasına sebep olmaktadır (Polat, 2017, s. 397-398).

Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) ve Almanya da yapılmış olan araştırmalara göre her 4 çocuktan biri istismara uğramaktadır. Araştırma sonuçlarına göre de çocuklara yönelik istismar uygulayan kişilerin çoğu erkektir ve bunların %90’ında çocukların yakından tanıdığı baba, kardeş, büyükbaba, dayı, üvey amca gibi ailesinden birisi ya da öğretmen, din adamı, bakıcı, doktor gibi çocuğun güven duyduğu kişilerdir. 1986 yılında Sedlak ve Broadhurst’ın Amerikada 42 eyalet içerisinde hazırlanmış olan “The National Incidence and Prevalance Study of Child Sexuel Abuse and Neglect” adlı çocukları korumaya yönelik yapılmış olan raporlardan edinilen bilgilere göre her sene bin çocuktan 2.5’i cinsel istismara uğramaktadır. 1,5- 2 kat olarak kız çocukları erkek çocuklarından daha fazla istismara uğramaktadır. Cinsel istismara uğrayan çocuklardan yaklaşık olarak %30’u 2 ile 5 yaş arasında, %40’ı 6 ile 10 yaş arasında, diğer %30’luk oranında yer alan çocuklar ise 11 ile 17 yaş arasındadır. Bu bağlamda da cinsel istismara maruz kalan çocukların yaklaşık olarak 60’ı 10 yaşın altında olmaktadır (Şanyüz, 2009, s.8-9).

Dünya genelinde yapılan araştırmalara göre çocuk istismarının sebep olduğu çocuk ölümlerinin yaklaşık olarak %61'i önlenabilir ölümler olmasına rağmen istismara uğramış olan çocukların sağlıklı bir değerlendirme yapılmadan evlerine geri gönderildikleri durumlarda ise %5 ile %10 oranında çocuk ölümlerinin olduğu ve yaklaşık olarak % 35 ile % 50 oranında çocukların fiziksel ve psikolojik hasara uğradığı gösterilmiştir (Ünalın, 2011, s.21).

Aile Çevresinde İstismarın Dünya Çalışmaları (WorldSAFE) projesinde yapılan araştırma beş ülkede yaşanan fiziksel istismar oranları incelenmiştir. Buna göre, ABD ve Şili'de yaklaşık olarak %4 ile %85 arasında, Filipinler'de yaklaşık olarak %21 ile %82 arasında, Mısır'da yaklaşık olarak %26 ile %72 arasında ve son olarak Hindistan'da yaklaşık olarak %36 ile %70 arasında değişiklik gösterdiği belirtilmiştir. Yapılan başka bir araştırmaya göre de, Kenya'da çocukların en çok uğradığı istismar türü ihmal ve terk edilme olarak görülürken; yaklaşık olarak çocukların % 21,9'u aileleri tarafından ihmal edilmektedir. Kanada'da yapılan araştırmaya göre, çocukların % 48'i ailelerinin hatalarından kaynaklanan sebeplerden dolayı fiziksel yaralanma yaşamakta, %19'u aileleri tarafından ihmal edilmekte, %12'si ise terk edilmektedir. İngiltere'de 2896 genç erişkin arasında yapılan bir araştırmaya göre, gençlerin %11'inin cinsel istismara, %7'sinin fiziksel açıdan istismara, %6'sı duygusal açıdan istismara uğradığı belirtilirken, %5'i ise ihmale maruz kaldığı belirtilmiştir. ABD'de ise her sene yaklaşık olarak altı milyon çocuğun istismarı ile ilgili suç duyurusunda bulunulduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda da her gün yedi çocuk ihmal sebebi ile dört çocuk ise istismar sebebiyle hayatını yitirdiği görülmektedir. (Şimşek, 2015, s.8-9).

2014 yılında Çocuk İhmali Projesi adı altında Birleşik Krallıkta yapılan çalışmaya göre çocuk ihmalinin çocukların davranışları üzerinde büyük etkisi olduğu görülmüştür. Birleşik Krallıkta toplam 7 merkez olmak üzere 8 yaş altında ihmal vakası altında bulunan 85 çocuk üzerinde yapılan araştırmada çocukların duygusal ve davranışsal durumlarında birtakım uyumsuz problemler yaşandığı görülmüştür. Bu problemlerin en büyük sebebinin de aile içinde yaşanan ihmal durumundan kaynaklandığı saptanmıştır (Celiloğlu, 2018, s.62).

Dünya üzerinde çocuk istismarı konusunda yapılan araştırmalara göre çoğu istismar vakalarının gizli kaldığı görülmektedir. Özellikle de cinsel istismar vakalarında olayın gizli kalması ya da kapatılması daha fazla görülebilmektedir. Bunun yanında çocukların en çok aileleri tarafından istismara maruz kaldıkları görülmekle birlikte çocukların en çok aileleri tarafından ihmal edildikleri ve fiziksel istismara uğradıkları görülmektedir. Çocuk istismar vakalarının bazılarının ise çocuk ölümleri ile sonuçlandığı yapılan araştırmalarda görülmektedir.

4.2. Türkiye’de Çocuk İstismarının Durumu

Türkiye’de çocuk istismarı ile ilgili kayıtların yetersiz oluşu ve bu alanda yapılmış olan akademik çalışmaların azlığı sebebiyle konu ile ilgili yeterli sayısal veriler bulunmamaktadır. Buna rağmen tüm dünyada görüldüğü gibi, Türkiye’de de çocuklar istismara maruz kalmakta, kötü muamele görmekte ve taciz edilmektedir. Çocuklar başta evlerinde olmak üzere, okullarında, birtakım kurumlarda istismar edilmekte ya da reklam filmleri için televizyon kanallarında sömürülmekte ve ticarete alet edilmektedirler (Topçu, 2009, s.12).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nin verilerine göre 2006 yılı içerisinde yaşları 6 ile 17 arasında değişen yaklaşık olarak 890.000 çocuk birtakım iş kollarında çalıştırılmıştır. Bu çocukların yaklaşık olarak 285.000’ini ise yaşları 6 ile 14 arasında değişen çocuklar oluşturmaktadır. 2012 verilerine göre ise yaşları 6 ile 17 arasında olan çocukların yaklaşık olarak 893.000’inin, yaşları 6 ile 14 arasında olan çocukların 293.000’inin çalıştırıldığı görülmüştür. Çalışan çocuklardan %50,2’si ise eğitim hayatına devam edemediği görülmektedir (Solak, 2018, s.26).

2010 yılında United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF - Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) ‘ın Türkiye’de 1328 haneden, yaşları 7 ile 18 arasında değişiklik gösteren toplam 1886 çocuk ile yapmış olduğu çalışmada, çocukların %3 oranında sıklıkla son bir yıl içerisinde cinsel istismara maruz

kaldığı belirtilmiştir. Çocuklardan %10'unun ise cinsel istismara tanıklık ettiği saptanmıştır. TÜİK'in 2015 yılında yayınlamış olduğu verilere göre ise suç mağduru olan çocuk sayısının bir yıl içerisinde yaklaşık olarak 122.000'i geçtiği ve suçların %10'unun cinsel içerikli suçlar olduğu bildirilmiştir. Adalet Bakanlığı'nın 2015 yılındaki verilere göre çocuk istismarı ile ilgili yılda yaklaşık olarak 17 bin dava açılmakta, bu davaların %55'i mahkumiyetle sonuçlandığı bildirilmiştir. Bu bağlamda da yılda yaklaşık olarak 8.000 çocuğun cinsel istismara uğradığı belirtilmiştir (Bahadır, 2018, s.8).

2010 yılında T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve UNICEF'in yayınlamış oldukları Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırmasına göre, 7 ile 14 yaş arasındaki kız çocuklar, en çok arkadaşları, öğretmenleri, baba ve anneleri tarafından duygusal istismara uğramaktadır. 7 ile 14 yaş arasındaki erkek çocuklar ise en çok babaları, arkadaşları ve öğretmenleri tarafından duygusal istismara uğramaktadır. Aynı yaş grubundaki kız çocukları en çok anneleri, babaları, büyük kardeşleri, öğretmenleri ve arkadaşları tarafından fiziksel istismara maruz kalmaktadır. Erkek çocuklar ise, en çok arkadaşları, öğretmenleri, babaları, büyük kardeşleri ve hiç tanımadıkları kişiler tarafından fiziksel istismara uğramaktadır. Yapılan araştırmalara göre, 7 ile 18 yaş arasındaki kız ve erkek çocukların yaklaşık olarak % 56'sı fiziksel istismara, % 49'u duygusal istismara, % 10'u cinsel istismara maruz kalmakta ve yaklaşık olarak %25'i de aileleri tarafından ihmal edilmektedir (<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr.pdf>).

Türkiye'de çocuk istismarının başlıca sebepleri arasında gelir düşüklüğünden kaynaklanan yoksulluk, küçük yerleşim yerlerinden büyük kentlere yapılan göçlerin yaygınlaşması, hızlı nüfus artışı, çocuğa karşı şiddetin günlük hayatta kabul edilmiş bir davranış olarak algılanması ve Türkiye'nin kapalı bir toplum olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda gelir dağılımında yaşanan eşitsizlik, eğitim seviyesinin düşüklüğü, işsizlik oranlarının artması da çocuk istismarı vakalarının artmasına sebep olmaktadır. Çocuk istismarı konusu tıptan hukuka, psikolojiden eğitime kadar boyutlarının geniş olmasına rağmen çocuk istismarı ile ilgili konuların bu bilimsel dalların eğitim programlarında olmayışı, çocuk istismarı konusunda büyük bir boşluk oluşmasına sebep olmaktadır. Bu konu ile ilgili çeşitli seminerler yeni yeni

düzenlenmekte olup, sayılarının hızlı bir şekilde artışı öngörülmektedir (Polat, 2000, s.207-231).

Türkiye’de yaşanan çocuk istismarı olayları ile ilgili yapılmış olan araştırmalara göre çocuklar en çok fiziksel istismara maruz kalmaktadırlar. Fiziksel istismarı takiben çocukların duygusal, cinsel ve ekonomik açıdan da istismar ve ihmal edildikleri görülmektedir. Çocuklar genellikle aileleri, öğretmenleri, tanıdıkları ya da kimi zaman hiç tanımadıkları bireyler tarafından istismar edilmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de çocuk istismarı konusunda bilimsel ve akademik çalışmaların az olduğu da görülmektedir.

Türkiye’de çocuk istismarı vakalarını etkileyen en önemli faktörlerden biri eğitimsizlik, işsizlik, yoksulluk, göçler ve inanış biçimi ve geleneklerdir. Tüm bu faktörlerin de birbirlerini tetikleyerek çocuk istismar vakalarının artmasını etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda eğitim seviyesinin düşük olması işsizliği tetikleyebilmekte, işsizlik de yoksulluğu tetikleyebilmekte ve yoksulluk da özellikle çocukların ticari amaçlarla kullanılmasını etkileyerek ekonomik istismarı tetikleyebilmektedir. Aynı zamanda eğitim seviyesinin düşük olması, ailelerin ya da diğer yetişkinlerin çocuk istismarı konusunda bilinçsiz olmalarına ve bu da çocuk istismarı vakalarının artmasını doğrudan etkileyebilmektedir.

5. Çocuk Hakları

Yaşları gereğince yaşamlarını sürdürebilmek için kendilerinden başka bireylerin bakımına ihtiyaç duymaları çocukların birtakım haklara sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu noktada da çocukları bakmakla yükümlü olan kişilerin çocuk hakları konusunda birtakım yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bağlamda da çocuk hakları, çocukların birer birey olarak ele alınması gerektiğini ve çocukların özel bakıma ve özene ihtiyaç duymaları sebebiyle dünyadaki bütün çocuklara tanınan haklar olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir ifadeyle çocuk hakları, yaşama, sağlık, barınma, eğitim,

fiziksel, psikolojik, cinsel istismara ve ihmale karşı çocukların korunma haklarını içeren ve dünyadaki bütün çocukların doğuştan sahip oldukları haklardır (Gültekin, Bayır ve Balbağ, 2016, s.972-973).

Çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaki ve sosyal gelişimlerinin korunması ve bu konuyla ilgili gerekli önlemlerin alınması çocuk hakları ile yakından ilişkili bir durumdur. Bu bağlamda da her çocuk bir birey olarak kabul edilmekte ve çocuğun sahip olduğu tüm temel hak ve özgürlüklerin, ekonomik ve sosyal hakların toplum tarafından tanınmakta ve kabul edilmektedir. Ayrıca çocuğa karşı gelebilecek olan her türlü zarara ve istismara yönelik çocukların korunması da çocuk haklarının temel konusu olmaktadır. Bunun yanında, sağlıktan eğitime, yaşam hakkından barınmaya kadar çocukların temel gereksinimleri de çocukların temel hakları arasında yer almaktadır. (Yalçın, Bay ve Ekmekçioğlu 2008, s.3).

Çocuk hakları tarihsel açıdan incelendiğinde, eski çağlarda çocukların haklarına yönelik bir değer ve bir kavramın bulunmadığı görülmektedir. Çocuklara yönelik olarak çıkartılmış olan haklar incelendiğinde 4 belge karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; 1924 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, 1963 yılında kabul edilen Türk Çocuk Hakları Bildirisi ve 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir. Bu bağlamda da çocuk hakları konusunda atılmış ilk adım olan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, uluslararası düzeyde tüm çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmaları gerektiğini içermektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'ne göre ise çocukların doğumları itibari ile bir kimlik ve bir vatandaşlık hakları kazandırılması gerektiğini, çocuklara yönelik hiçbir ayrımcılığın yapılmaması gerektiğini, çocuklara kendilerini geliştirebilmeleri için özgürce bir fırsat verilmesi gerektiğini ve engelli olan çocuklara yönelik gerekli bakım ve tedavinin karşılanması gerektiğini içermektedir. Türk Çocuk Hakları Bildirgesi ise annelerin, babaların ve devletin çocuklara yönelik olan sorumluluklarını içermektedir. Bu bağlamda da özellikle çocukların korunması, gözetlenmesi için devletin gerekli tüm yasal, idari ve uygulamaları içeren önlemleri alması gerektiği bahsedilmektedir. Çocukların korunması ile ilgili

düzenlemelerde her zaman bu konuya öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi en kapsamlı olan çocuk hakları en kapsamlı belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Sözleşmeye göre çocuk haklarının sadece çocukların değil tüm yetişkin bireylerin ve toplumların çocukların haklarını bilmesi ve öğrenmesi gerekmektedir. Bunun yanında çocuk haklarının uygulamaya geçmesi, sonuçlandırılması ve bu sürecin izlenmesi de gereklidir. Bireyin, toplumun ve devletin çocuklara yönelik birtakım sorumlulukları olduğunu bilmeleri ve çocukların birey olma, yaşama ve kendi haklarını savunma haklarını kabul etmeleri gerekmektedir (Kurt, 2016, s.101-108)

Çocukların ve çocukların korunması konusu dünyada üzerinde evrensel bir sorun olarak yer almaktadır. Toplumları geleceği olan çocukları bir birey olarak kabul edip çocuklara ve çocukların sahip olduğu haklara değer veren, çocukların sağlıklı ortamda yetişmesini sağlayan toplumlar geliştirmekte ve ilerlemektedir. Bunun tam tersi çocuğa karşı kötü muamelenin, çocuğa yönelik istismarın ve çocuk ihmalinin olduğu toplumların ise kültürel açıdan diğer toplumlara göre geri kaldığı görülmektedir. Toplumların gelişebilmeleri için ise çocuk haklarını tanımaları ve kabul etmeleri önemli bir konu olarak teşkil etmektedir. Her toplumda çocuk ve çocuk hakları ile ilgili farklı sorunlar bulunmaktadır. Ama temel olarak çocukların bir birey olarak algılanmaması, çocuğa yönelik uygulanan istismar çeşitleri, çocuk ihmal, sosyal yaşamda görülen eşitsizlikler ve çocuk yoksulluğu gibi durumlar başta gelen sorunlar arasında yer almaktadır. Bu sorunların çözülebilmesi ya da önlenmesi için de toplumların çocuk haklarını kabul etmeleri gerekmektedir. Çocuk haklarını tanıyan, kabul eden ve uygulayan toplumlar gerekli hukuki düzenlemeleri yaparak çocuk ve çocuk haklarına yönelik problemlerin önüne geçebilmektedir (Uçuş, 2014, s.18-20)

Çocuk hakları, doğuştan dünyadaki tüm çocuklara verilen bir hak olmasına rağmen bazı toplumlar tarafından göz ardı edilmektedir. Bunun en önemli sebeplerden biri de çocukları bir birey olarak algılanmaması durumu gelmektedir. Bazı geleneklerden, kültürel özelliklerden ya da eğitim seviyesinden kaynaklanan bu durum çocuk haklarının çiğnenmesine, yokmuş gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda da toplumlar

incelendiğinde gelişmiş olan, eğitim seviyesi yüksek olan modern toplumların çocuk haklarını tanıdığı, koruduğu ve bu bağlamda da her çocuğun yetişkinler tarafından bir birey olarak algılandığı görülmektedir.

6. Çocuk İstismarının Önlenmesine Yönelik Yapılan Çalışmalar

6.1. Dünyada Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

1873 yılında New York yılında çıkartılmış olan ‘‘Çocuk Emeği ve Eğitim Kanunu’’ ile beraber sanayi sektöründe 10 yaşının altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. 1886 yılında çıkartılmış olan ‘‘ Fabrika Kanunu’ ile birlikte 13 yaş altında olan çocukların fabrikalarda çalışması ve çalıştırılması yasaklanmıştır. 1878 yılında dünyada ilk kez ABD’de çocuk mahkemesi kurulmuştur. Avrupa’da ise ilk çocuk mahkemesi 1905 yılında İngiltere’de kurulmuştur. 1911 yılında Portekiz’de, 1923 yılında Japonya’da, 1939 yılında Yunanistan’da çocuk mahkemeleri kurulmuştur. Türkiye’de bu konu ile ilgili çalışmalar 1945 yılında başlamış olup, 1987 yılında ilk çocuk mahkemesi kurulmuştur (Onur, 2007, s.400-478).

2 Eylül 1990 yılında yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocukların yaşatılması, geliştirilmesi ve korunması ile ilgili topluma, devlete ve ailelere düşen sorumluluklar bildirilmiştir. Çocuk sağlığı, eğitimi, korunumu, gelişimi gibi temel konuları işleyen Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde çocuk istismarı ve çocuk ihmali gibi konularda önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda da sözleşmede çocukların özel bir korunmaya ve özene ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Çocukların bu özel korunma gereksinimi ise ilk önce ailenin karşılaması gerektiği ve bu konuda da devletin ailelere yardım etmesi gerektiği bildirilmiştir. Bunun yanında sözleşmede çocukların yaşama, korunma ve gelişme gibi sahip oldukları haklar ve bu hakların gerçekleştirilebilmesi için devletlere düşen vazifeler belirtilmiştir. Aynı zamanda sözleşmede yer alan çocuk haklarının devletlerin nasıl uygulaması gerektiği ve bu hakların topluma anlatılması ile ilgili maddelere yer verilmiştir (Sarıyar, 2019, s.27).

Avrupa Birliği'ne üye ÷lkelerde; ergenlik çağındaki ve altındaki çocukların çalışması ve çalıştırılması sıkı ve kesin kurallarla düzenlenmektedir. Bu sebeple, işverenler çalışma koşullarının gençlerin yaşlarına uygun olarak sağlamak zorundadır. Avrupa Birliği'ne üye ÷lkeler çocukların ve gençlerin sağlıklarını, güvenliklerini, fiziksel, ruhsal gelişimlerini, öğrenimlerini ve etişim hayatlarını tehlikeye atacak istismar durumlarını engelleyecek önlemler almak zorundadırlar. Bu bağlamda da Fransa'da çocuk istismarını önlemeye ve çocukları korumaya yönelik yerel yönetim bölgelerinde bulunan sosyal hizmet kurumlarına bağı üç ayrı birim bulunmaktadır. Bunlar; Sosyal Yardım Dairesi, Anne ve Çocuk Sağlığını Koruma Dairesi ve Çocuk İçin Sosyal Yardım Dairesi'dir. İngiltere'de çocukları korumaya yönelik üç ayrı sistem bulunmaktadır. Bunlar; gereksinim içinde bulunan çocuklar, koruma ihtiyacında olan çocuklar ve bakım altındaki çocuklardır. İstismara ve ihmale uğramış olan çocukların hangi birim içinde yer alacakları ise gerekli sosyal hizmet süreçlerinin değerlendirilmesinden sonra ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda İngiltere'de çocukların korunmasına yönelik hastane, okul gibi kamu kuruluşlarında sorumlu bir yetkilinin bulundurulması zorunluluğı bulunmaktadır. Almanya'da ise Jugendamt adında hem aile bütünlüğünü korumak, hem de çocukların korunmasına ve en iyi şekilde gelişebilmelerine destek olmak için var olan bir sosyal kuruluş bulunmaktadır. Bu kurumun amacı çocukların yetiştirilmesi, eğitim ve bakım süreçlerinde ailelere destek olmak, aile ve çocuklar için olumlu bir yaşam koşulu sağlamaktır. Aynı zamanda zor durumda olan ve sorunları olan çocuk ve gençler için bu kurum bir başvuru merkezi niteliğindedir. Almanya'da ekonomik istismarı önlemek amacıyla da yasalar bulunmaktadır. 15 yaş altındaki çocukların çalıştırılması yasaklanırken, 15 ile 18 yaş arasında çalışan çocukların hakları da yasalarca güvence altına alınmış bulunmaktadır (Aydın, 2019, s.92-93).

Birçok ÷lkede ceza ve medeni hukuk alanlarında belirli bir düzeyde olmak üzere aileler ve çocuğı bakmakla yükümlü diğere bireylerin çocuğı yönelik uygulamış oldukları şiddete dayanan ceza uygulama davranışlarını onaylamaktadır. Çocuk Hakları Komitesi ise özellikle bu olayları onaylayan yasaları eleştirmektedir. Bu bağlamda da komite, İngiltere yasalarına göre çocuğı ailenin bir malı konumuna getirdiğı konusunda yorumlarda bulunmaktadır. Avusturya'da ve İskandinav ÷lkelerinde bulunan sert

kanunlar ise İngiltere'ye göre daha az durumun mahkemeye başvurulması sonucunu meydana getirmiştir. Bunun sonucunda da çocuklara yönelik uygulanan fiziksel ceza uygulamalarına karşı gösterilen müsamahanın önüne geçilebilmiştir. Komite, birçok ülkede çocuğa yönelik uygulanan ve fiziksel şiddete dayanmış olan ceza uygulamalarının yasaklanmasını tavsiye etmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesini birçok ülke kabul etmesine rağmen henüz sayısı çok az ülke tarafından (İskandinav ülkeleri ve Avusturya) çocuğa karşı uygulanan fiziksel şiddet uygulamaları yasaklanmıştır. İtalya'da ise Anayasa Mahkemesi tarafından 1996 yılında evde ya da okulda çocuğa karşı uygulanmış olan şiddetin bir eğitim ve ceza aracı olarak kullanılması yasaklanmıştır. Çocuklara yönelik her türlü fiziksel şiddeti yasaklayan ilk ülke 1979 yılında İsveç olmuştur (Polat, 2017, s.398-399).

Dünyada çocuk istismarı ile mücadele eden kuruluşlar ve dernekler bulunmaktadır. Bu dernek ve kuruluşların birçok ülkede merkezleri bulunmaktadır ve bu merkezlere bağlı olarak çalışan şubeleri de bulunmaktadır. Bu kurumlar kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu kurumlar arasında yer alan UNICEF , çocuk haklarının korunması ve uygulanmasının desteklenmesi konusunda uzmanlaşmış bir Birleşmiş Milletler kurumudur. UNICEF, küresel açıdan dünyanın öncü ve en büyük çocuk savunucusu kurumudur. Yerel açıdan ise kız ve erkek çocuklarının refah düzeyini arttırmak için özellikle de en yoksul ülkelerde yaşayan çocukların temel gereksinimlerini karşılamak için mücadele vermektedir. Bunun yanında dünyadaki tüm çocukların güvenli bir ortamda yaşayabilmeleri için koruyucu bir ortam oluşturmak için çocuklara yönelik tüm istismar, şiddet ve sömürü biçimlerinden korumaktadır. The International Criminal Police Organization (INTERPOL), Crime Against Children (CAC), Uluslararası Polis Teşkilatı'na bağlı bulunan Çocuklara Yönelik İşlenen Suçlarla Mücadele Birimi, avukat, psikolog, polis ve adli bilişim uzmanları gibi alanları birbirinden farklı birçok uzmanı içerisinde barındıran ve çocuklara internet üzerinden gerçekleştirilen cinsel suçlar ile mücadele etmektedir. End Child Prostitution in Asia Tourism (ECPAT), çocuğa yönelik cinsel istismarı, çocuk fuhuşunu ve çocuk pornografisini sonlandırmak amacıyla kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Bunun yanında çocuklara yönelik uygulanan cinsel istismar ile ilgili insanları bilgilendirmek ve bu konu ile ilgili araştırma yapmak da kuruluşun amaçları arasında yer almaktadır. The

National Center for Missing & Exploited Children (NICMEC), ilk olarak kayıp çocukların bulunması ve çocuk kaçırma olaylarının sonlandırılması ve önlenmesi için kurulmuş olup aynı zamanda da çocuk cinsel istismarının önlenmesi için de çalışmalar yapmaktadır. International Assosiation of International Hotlines (INHOPE), internet ortamında çocuklara yönelik cinsel istismar olaylarının tespiti ve bu konu ile ilgili suçların soruşturulması için kurulmuş olan bir canlı destek hattıdır (Tansel, 2017, s.20-27).

6.2. Türkiye’de Çocuk İstismarını Önlemeye Yönelik Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de çocuk istismarı konusu 40-50 yıldan beri bir sorun olarak kabul edilip bu konu ile ilgili birtakım önlemlerin alınmasına rağmen, bu konu son yıllarda Türkiye’de kamuoyunun ve tıp dalının gündemine girmiştir. Bu bağlamda da çocuk istismarı konusunda yapılmış olan çalışmaların başlangıcı daha yeni sayılmaktadır. Bu konu ilk olarak eğitim, hukuk ve daha sonra tıp dalın da çalışılmaya başlanmıştır (Aral ve Gürsoy, 2001, s.151).

Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili durumlarda çocuk hukuku ile ilgili ilkeler ve yasalar Anayasa ve Türk Medeni Kanunu (TMK) ve bu ilkelere uygulanabilecek düzenlemeler olarak da Ceza Muhakemeleri Kanunu ve Türk Ceza Kanunu (TCK) prosedürlerine göre uygulanmaktadır. Türk Medeni Kanunu’nun 346, 347 ve 348. maddeleri çocukların aileleri tarafından gelebilecek olan her türlü sömürüden ve tacizden korunmasına yönelik maddeleri içermektedir. Bu bağlamda da 346. Madde de çocuğun korunmasına yönelik alınan tedbirleri içermektedir. Bu tedbirler arasında aileyi yönlendirecek olan rehberlik hizmeti, aileye karşı uyarı ve gerektiği durumlarda çocuğa kayyum atanması gibi birtakım önlemleri içermektedir. 350 ve 351. Maddelerde ise velayetin kaldırıldığı durumlarda bile çocuğun maddi sorumluluğunun anne ve babaya ait olduğu belirtilir. Ancak anne ve baba maddi açıdan yetersiz olduğu durumlarda bu masrafi devlet üstlenmektedir. Türk Ceza Kanununun 77 ve 102. Maddelerinde çocuklara karşı işlenmiş olan suçların cezalandırılması ile ilgili maddeler yer almaktadır. Bu

bağlamda da 77.maddeye göre çocuğa yönelik yapılmış olan cinsel istismarın insanlığa karşı işlenmiş ağır bir suç olduğu kabul edilmektedir. 102.maddede ise çocuğa karşı yapılmış olan cinsel istismar suçlarının cezasının ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası olacağı belirtilmektedir (Kabakoğlu, 2018, s.26-27).

Türkiye’de çocuk ihmali ve istismarına karşı ilk hareketler 1980’li yıllarda başladığı görülmektedir. Bu bağlamda da 1988 yılında kurulmuş olan ‘‘ Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği’’ (CİİODER)bu alanda çalışmalar yapan ilk sivil toplum kuruluşudur. Derneğin temel amacı, çocuğun doğum öncesinden başlayarak tüm büyüme ve gelişme evrelerinde sağlıklı bir ortamda çocuğun yetiştirilmesini sağlamak, çocuğa yönelik her türlü fiziksel, duygusal ve cinsel istismarı önlemek ve bu doğrultuda bu konu ile ilgili bilimsel yöntemlerden yararlanarak bilgi elde etmek, istismarının önlenmesi için gerekli olan bilgileri topluma paylaşmak ve yaymak, çocuklarla ilgili anlarda çalışan bireylerin bilgi ve tecrübelerini birbirlerine iletebilecekleri zemini sağlamak ve gerektiği durumlarda bu alanda çalışan kişilere danışmanlık yapmaktır. 1991 yılında ise ‘‘ Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği (ÇİKORED) kurulmuş olup çocuk istismarı konusu ile ilgili hem akademik düzeyde çalışmalar hem de toplumun bu konuda bilinçlenmesi için birtakım faaliyetler gerçekleştirmektedir (Altan, 2015, s.9).

Türkiye’de çocuk istismarı ile mücadele eden kuruluşlardan biri de Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)’dur. Temel amacı çocukları korumak, eğitmek, rehberlik ve rehabilite etmek amacıyla kurulmuş olan SHÇEK, aynı zamanda çocuklara yönelik uygulanmış olan cinsel, duygusal, fiziksel ve ekonomik istismarı önlemek, çocuklara yönelik her türlü şiddeti önlemek amacıyla da hizmetler vermektedir. Çocuk Destek Merkezleri (ÇDM), suç mağduru olan ya da suça sürüklenen, risk altında olan çocukların rehabilitasyonunu sağlamak, çocukları topluma kazandırmak amacıyla çocukların yaşamlarını normal bir süreç içerisinde sürdürebilmeleri için onları yönlendiren ve çocukları toplum ile bütünleşmesini sağlamak amacıyla kurulmuş olup bu konuda hizmet vermektedir. Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM), fiziksel, duygusal ve cinsel istismara uğramış olan mağdur çocukların yaşamış oldukları

olumsuz deneyimlerinden ötürü meydana gelen travma ya da birtakım davranış bozukluklarını gidermek ve çocukların rehabilitasyon süreçlerini tamamlayana kadar geçici olarak çocukların korunmasını ve bakımını sağlamak amacıyla hizmet vermektedir. Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM), Sağlık Bakanlığı'na bağlı olarak cinsel istismara uğramış olan mağdur çocukların, konu ile ilgili ifadelerinin alınması, çocukların adli muayeneleri ve her türlü soruşturma işlemlerinin tek bir merkezden yapılması için planlanmış yerlerdir. Çocuk İstismarıyla Mücadele Derneği, çocukların sağlıklı yetişmelerini sağlamak, çocukların cinsel, duygusal, fiziksel ve ekonomik istismara uğramalarını önlemek, bu konular ile ilgili mücadele etmek, mağdur olan çocukları korumak amacıyla merkezi İzmir'de bulunan bir kuruluştur. Çocuk Polisi, 0-18 yaşları arasında terkedilen ya da kaçak olan çocukları ailelerini ya da yakınlarını araştırmak, onları bulmak, yakınları bulunmayan çocukları da ilgili kurumlara teslim etmek, çocukları suça yönlenmelerini engellemek amacıyla hizmet vermektedir. (Tansel, 2017, s.28-37).

Türkiye'de çocuk ihmali ve istismarının tanınması, fark edilmesi ve gerekli yerlere bildirilmesi konusunda hem sağlık personelleri ile hem de öğretmenler ile yürütülmüş olan çalışmalar bulunmaktadır. Bu doğrultuda hemşeriler ile yürütülmüş olan bir çalışmada hemşirelerin öğrenim seviyeleri arttıkça çocuk istismarının belirtilerini ve ne gibi riskleri doğurabileceğini tanıma düzeyleri de artmaktadır. Hemşirelerin çocuk istismarı durumunu tanımlama süreçlerinde birtakım zorluklar yaşadıkları ancak bu konu hakkında eğitim alan hemşirelerin çocuk istismarı belirtilerini ve risklerini tanıma ve fark etme becerilerinin gelişmiş olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de öğretmenlerin çocuğa yönelik cinsel istismarı durumundaki tanınırlığı ile ilgili yapılmış olan çalışmada ise öğretmenlerin çocuğa yönelik cinsel istismar durumu hakkında doğru bilgilere sahip olduğu fakat bu durumu resmi makamlara bildirmeleri konusunda birtakım eksikliklerin olduğu saptanmıştır (Aksel ve Irmak, 2015, s.373-391).

Türkiye'de çocuğa yönelik istismar vakalarında istismarcıların cezalandırılmasına yönelik birtakım düzenlemelerin bulunmasına rağmen bu düzenlemeler uygulamada caydırıcı nitelikte olmamaktadır ve bu durumda istismarcıların en hafif cezalar ile yargılanmasına sebep olmaktadır. Özellikle de cinsel istismar

vakalarında fiziksel hasarın tespiti, istismarı kim tarafından yapıldığına yönelik delil bulma süreci çoğu zaman cinsel istismara uğrayan çocukların yargılama sürecinde daha çok zarar görmesine neden olmaktadır. Bu tür durumlarda mağdur olan çocukları mahkemede dinlenmelerine yönelik sosyal ve psikolojik açıdan destek verecek olan servislerin bulunmayışı yargılama süreci çocuklar için istismarın izlerinin daha fazla derinleştiği süreç olabilmektedir (Polat, 2017, s.387).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL MEDYADA ÇOCUK İSTİSMARI

1. Sosyal Medyada Çocuk İstismarı

Dünya üzerinde yaşanan birtakım değişimlere paralel olarak çocuğa verilen değer algısı da değişmektedir. Çocuk istismarını önleme, çocuk haklarını koruma, çocuk işçiliğin önlenmesine yönelik yapılan çalışmalara rağmen günümüzde çocukların çalıştırılması ve çocuk istismarı türleri ve konu ile ilgili yeni türler ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar incelendiğinde de çocukların farklı ortamlarda istismara uğradıkları görülmektedir. Bu ortamlara örnek olarak da medya sektörü verilebilir. Reklamlar, televizyon dizileri ve filmlerde rol olan çocuk sayısının gün geçtikçe artmakla birlikte benzer reklamlarda, filmlerde ve dizilerde rol almayı bekleyen çocuk sayısı da artmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise birçok ailenin çocuklarının üzerinden maddi kazanç elde etmek için çocuklarını bebeklik dönemlerinden itibaren kast ajanslarına kayıt ettirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple de medya sektöründe sayıları azımsanmayacak derecede çocuk çalıştırılmakta ve çocuk emeğinden yararlanıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2014, s.211-213).

İnternetin gelişmesi ve kullanımının yaygınlaşması ile birlikte çocuk istismarı konusunda da birtakım değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Telefon teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve değişiklikler ile beraber insanlar sosyal medya araçlarında daha sık fotoğraf paylaşımında bulunmaya başlamışlardır. Yapılmış olan araştırmalara göre ise her 60 saniyede yaklaşık olarak 136.000 fotoğraf içeriğinin Facebook'a yüklendiği saptanmıştır. Ayrıca en çok ebeveynlerin fotoğraf paylaşımında bulunduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda da yaklaşık olarak %98 oranında annelerin, %89 oranında ise babaların çocuklarının fotoğraflarını Facebook üzerinde paylaştıkları belirtilmiştir. (Çimke, Gürkan ve Polat, 2018, s.263)

Günümüzde sosyal medya araçlarında yapılmış olan paylaşımlarda çocuklar yoğun bir şekilde yer almaya başlamıştır. Çocukların kendilerinin yönetemeyecekleri sosyal medya hesapları çocukların adına ebeveynleri tarafından açılmakta olup, bu hesaplarda çocukların fotoğrafları paylaşılmaktadır. Fenomen anne adı altında annelerin çocukları ile ilgili yapmış oldukları paylaşımlar diğer paylaşım türlerine göre daha yoğun olmakta ve aynı zamanda fenomen anneler çocuklarının fotoğraflarını yayınladıkları paylaşımlar ile reklamlara da yer vermektedirler. Çocukların en özel anlarına ait olan fotoğrafların ve videoların sıklıkla paylaşılması çocukların mahremiyet alanının ihlal edilmesine ve bu da çocuk istismarına sebep olmaktadır (Duygulu, 2019, s.430-431)

Sosyal medyada çocuk istismarı eylemleri incelendiğinde ise çocukların özel hayatlarının ihlali, sosyal medya üzerinden cinsel çocuk istismarı eylemleri ve çocukların birer metaya dönüştürülerek reklam malzemesi amacıyla kullanılıp ekonomik alanda istismarı yer almaktadır. Çocukların her anlarına ait fotoğraf ve video gibi içeriklerinin sıklıkla paylaşılması çocukların özel yaşamlarının ihlal edilmesine sebep olabilmektedir. Çocukların fotoğraf ve videoların herkese açık olarak paylaşılması ve herkese tarafından gözetlenebilir olması çocuk içeriklerinin kötü amaçlarla kullanan kişiler tarafından ulaşılabilir olmasına bu da sosyal medyada cinsel istismara yol açabilmektedir. Çocuk fotoğraf ve videolar üzerinden gelir elde edilmesi ve bu durumun sıklıkla yaşanması da çocukların sosyal medya üzerinden ekonomik açıdan istismar edilmelerine sebep olabilmektedir. Aileler iyi niyetle çocukları ile ilgili paylaşımlarda bulunsalar bile bu durum istemsizce de olsa çoğu zaman sosyal medyada çocukların istismar edilmelerine sebep olabilmektedir.

Çocuk içeriklerinin hatalı kullanılması çocuk tacizi ve cinsel istismar gibi eylemlere konusunda risk taşıyabilmektedir. Sosyal medyada çocuklara yönelik taciz ya da istismar eylemleri çocukların kendi yönettikleri hesaplarda görülebileceği gibi anne babaların kendi yönettikleri sosyal medya hesaplarında paylaşmış oldukları çocukları ile ilgili içeriklerde sosyal medyada çocuğa yönelik cinsel istismara yol açabilmektedir. Bu bağlamda da çocuklarının fotoğraflarını ya da videolarını herkese açık olan hesaplarında paylaşan ebeveynlerin paylaşmış oldukları bu içeriklere sapık zihniyetli ve kötü niyetli

kişiler kolayca erişebilmekte ve bu içerikleri kötü amaçlarla kullanabilmektedirler (<https://www.hurriyet.com.tr/sosyal-medya-cocuk-istismari-konusunda-risk-ta-40884878>)

Çocukların gündelik yaşamlarından en özel anlarına kadar yapmış oldukları aktivitelerin, yaşamış oldukları durumların, birtakım kişisel bilgiler içeren fotoğraf ve videoların herkese açık olan sosyal medya hesaplarında aileler tarafından paylaşılması çocuk mahremiyetinin ve özel yaşamının ihlal edilmesine neden olmaktadır. Aileler tarafından paylaşılmış olan bu içerikler de çocukların kendi rızalarının olmadığı ve henüz bu konuda bilinçli yaşlara gelmedikleri görülmektedir. Topluma açık olarak herkesin erişebileceği şekilde çocukların gündelik ve özel yaşamlarına ait ayrıntılı çok fazla içeriğin paylaşılması çocuk mahremiyetini ihlal ederek çocuk istismarının farklı bir boyutunu oluşturmaktadır (Duygulu, 2019, s.430-431)

1.1. Sosyal Medyada Çocuk Ögesinin Kullanımı

Teknolojinin hızlı gelişimi ve sosyal medya araçlarının kullanımında yaşanan artış ile birlikte çocuk istismarı eylemlerinin sosyal medya mecralarında da yaşandığı görülmüştür. Bu bağlamda da sosyal medya hesaplarında çocukların birer meta haline gelip pazarlama amaçlı kullanımı en önemli çocuk istismarı örneklerinden biri arasında yer almaktadır. Birçok anne ve baba çocuklarının her anının görüntülerini sosyal medya hesapları üzerinden paylaşmaktadırlar. Özellikle de günümüzde çok popüler olan Instagram hesaplarında çoğu aile, çocuklarının doğum anından itibaren çocuklarının her anlarını herkese açık olan sosyal medya hesaplarında yayınlamaktadırlar.

Ailelerin çocuklarının fotoğraflarını sosyal medya hesaplarında paylaşmaları birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Birkaç aylık olan ya da henüz daha yeni doğmuş olan bir bebeğin ya da çocuğun her anının görüntüsünü paylaşmak ve beğeni sayısını ve takipçi sayısını arttırmak amacıyla ailelerin yapmış oldukları çabalar ise çocukların birer reklam nesnesine dönüşmelerine sebep olmaktadır. Sosyal medya hesapları üzerinden ebeveynlerin hiç tanımadıkları bir topluluğa yönelik

çocukları ile ilgili paylaşımlarda bulunmaları incelendiğinde tüketim aracılığı ile özellikle de annelik kimliğinin görünür kılınma çabası, medyatik ve popüler olma kaygısı ve belli bir kar elde etme arzusu ön plana çıkmaktadır. Bu durum da önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2019, s.260)

Yapılmış olan başka bir araştırmanın sonuçlarına göre, annelerin yarısından çoğunun, babaların ise yaklaşık olarak üçte birinin sosyal medya araçları üzerinden çocuklarının fotoğraflarını paylaştıkları saptanmıştır. Günümüzde hızlıca sayıları artan ve popüler olan bu duruma “parenting” ve “share” kelimelerinden türetilmiş olan “sharenting” kavramı gündeme gelmiştir. Collins Dictionary, “Sharenting” kelimesinin anlamını, “ sosyal medyayı düzenli kullanan bir ebeveynin çocuklarıyla ilgili çok fazla ayrıntılı bilgi paylaşması” olarak açıklamıştır (Çimke, Gürkan ve Polat, 2018, s.263)

Sosyal medyada çocuk fotoğraf ve videoların sık sık paylaşılması ve bu durumun popüler hale gelmesi ile beraber blogger anne adı verilen kavram ortaya çıkmıştır. Özellikle de Instagram üzerinde takipçisi fazla ve popüler olan birçok blogger anne bulunmaktadır. Kimi blogger anneler, çocuklarının fotoğraflarını paylaşmakla birlikte annelik sürecinde yaşadıkları tecrübeleri takipçileri ile paylaşarak bilgi alışverişinde bulunurken, kimi blogger anneler ise çocuklarının fotoğraflarını paylaşarak sadece reklam yapmak, kazanç elde etmek ve ünlü olmak, takipçi toplamak, beğenilmek için çocuklarının içerikleri ile ilgili paylaşımlarda bulunmaktadır. Bu blogger anneler çocukları ile ilgili yapmış oldukları bu paylaşımları anı biriktirmek, çocuklarının fotoğraflarını arşivlemek adı altında normalleştirmeye çalışmaktadırlar.

Günümüzde popüler olan blogger anne sayısı gün geçtikçe artmakla birlikte bu annelere yönelik gelen tepkiler ve eleştirilerde de artış olduğu görülmektedir. Bu konu ile ilgili de 2017 yılında Türkiye’ bir vaka örnek olarak gösterilebilir. Yaklaşık olarak iki yüz bin civarında takipçiye sahip olan popüler blogger annelerden Nihan Kayalıoğlu’na boşanmak üzere olduğu eşi tarafından çocuklarının fotoğraf ve videolarını paylaşp reklam malzemesi haline getirdiği ve bu yolla para kazandığı, ünlü olmaya çalıştığı ve bunun sonucunda da çocuklarını istismar ettiği gerekçesiyle velayet davası açılmıştır.

Dava sonucunda ise çocukların velayeti geçici olarak babaya verilmiş olup Nihan Kayalıoğlu'na mahkeme tarafından çocuklarının fotoğraflarını ve videolarını sosyal medya üzerinden paylaşma yasağı getirilmiştir (Duygulu, 2019, s.456- 460).

1.2. Sosyal Medyada Çocuk Öğesinin Kullanımının Çocuk Üzerine Etkileri

Sosyal medyada çocuk öğesinin sıklıkla paylaşımı çocukların psikolojilerini olumsuz etkileyerek zarar verebilmektedir. Çocukların çocukluk dönemlerine ait olan görüntülerin çocukların rızası olmadan paylaşılması ileride birtakım sorunlara yol açabilmektedir. Çünkü çocukluk döneminde komik ya da eğlenceli gelen durumlar ergenlik döneminde çoğu zaman utandırıcı olabilmektedir. Çocuklara ait bu durumları sosyal medya hesaplarında paylaşan ailelere karşı çocuklar ileride öfke duyabilmektedirler. Çocukların sosyal medya hesaplarında sıklıkla paylaşımı sonucu popüler ve ünlü olan çocuklar ilgi toplayabilme, sevillebilme aracı olarak sosyal medya araçlarını görebilmekte ve bu durumda çocukların diğer yönlerinin gelişmesine engel olabilmektedir. Bunun yanında çocuğa yönelik olan ilgi belli bir zaman sonra ya da çocuk büyüdükçe azalabilmekte ya da kaybolabilmektedir. Bunun sonucunda da çocuk ileride birtakım psikolojik çöküntü içerisine girebilmektedir. Ayrıca çocuğa ait fotoğraf ve video gibi içeriklerin kontrolsüz bir şekilde paylaşılması da çocuk istismarcılarına ya da kötü niyetli kişilere kolaylık sağlayabilmektedir. Bunun yanında çocukların yaşlarından büyük kıyafetlerle, yaşlarına uygun olmayan makyajlı ve yaşlarına uygun olmayan davranışlarla fotoğraflanması ve bu fotoğrafların paylaşılması sosyal medyada çocuğa yönelik cinsel istismar eylemlerine sebep olabilmektedir. Tüm bu durumların çocuklar üzerinde hem fiziksel açıdan hem de psikolojik açıdan zararları olabilmektedir. Sosyal medya üzerinden kontrolsüz, donanımsız ve emek harcamadan kazanılan ün ve popülerlik ileride çocukların psikolojik açıdan yıkım yaşamalarına sebep olabilmektedir

(<https://t24.com.tr/haber/sosyal-medyada-fazla-yer-almak-cocuklari-olumsuz-etkiliyor,415866>).

Çocukların sosyal medya hesaplarında birer metaya dönüştürülüp obje olarak kullanılması çocuk ruh sağlığı açısından birtakım sorunlara yol açabilmektedir. Sosyal medya hesaplarında ailelerin çocuklarını kullanarak reklam yapması ve bu durum üzerinden gelir elde etmesi çocukların psikolojik gelişimin olumsuz yönde etkileyebilmekte ve aynı zamanda çocukların meslek algılarına yönelik birtakım etkilerde bulunabilmektedir. Çocukların pazarlama amacıyla aileleri tarafından sosyal medya hesaplarında kullanılması bir nevi çocukların birer çocuk işçilere dönüşmelerine neden olabilmektedir. Ebeveynlerin gelir elde etmek amacıyla kolayca kaçarak çocuklarını sosyal medyada kullanmaları etik olarak ele alındığında doğru bir davranış olmamaktadır. Sosyal medya hesaplarında paylaşılan içeriklerde çocukların yaşlarından büyük olarak gösterilmesi çocuğun fiziksel açıdan olgunlaşması ile ruhsal açıdan olgunlaşması arasında farklılıklar yaşanmasına sebep olabilmektedir. Bu durum da çocuk ruh sağlığını doğrudan etkilemektedir. Ayrıca sosyal medya hesaplarında reklam aracı olarak gelir elde etme amacıyla kullanılan çocukların meslek algısında da birtakım değişimler yaşanabilmektedir. Bu bağlamda da fenomenlik ve fenomen olma çocukların meslek algılarında ön planda yer alabilmektedir. Bu durum çocuklarda popüler ve ünlü olunca hiçbir şey yapmalarına gerek olmayacağı, kolay yoldan para kazanabilecekleri düşüncelerine sebep olabilmekte ve bunun sonucunda çocukların eğitimi gerekli bir şey olarak görmemelerine de neden olabilmektedir. Ayrıca fenomen olan çocukların popüler olma durumları ön planda olduğundan dolayı çoğu zaman çocukların yetenekleri gizli kalabilmekte ve ortaya çıkamayabilmektedir (<https://www.aa.com.tr/tr/saglik/sosyal-medyada-kullanilmak-cocuklari-olumsuz-etkiliyor/893529>).

Sosyal medya hesapları üzerinden çocuk ögesinin sıklıkla kullanımı, çocukların doğum anından gündelik yaşamına dek her anının fotoğraf ya da video gibi içeriklerinin paylaşılması birtakım problemlere yer açabilmektedir. Çocuğa ait fotoğraf ya da video gibi içeriklerin herkese açık olan mecralarda paylaşımı çocuk istismarına yol açabildiği görülmektedir. İlk olarak çocuğun her anının görüntülerinin sıklıkla paylaşılması çocuğun

kişilik haklarının ihlal edilmesine bu da çocuk mahremiyetinin istismar edilmesine sebep olmaktadır. Çocuğun özel yaşamının ayrıntılı bir şekilde paylaşılması ayrıca hukuka aykırı bir durumdur. Kendi kendine karar verme yetisine henüz sahip olmayan, kendi rızası alınmadan çocuk içeriklerinin ebeveynler tarafından paylaşılması ileride çocuğun büyüdüğü zaman da birtakım sorunlar yaşamasına sebep olabilmektedir. Çünkü çocuk büyüdüğü zaman paylaşılmış olan içeriklerin internet üzerinde yer almamasını isteyebilir bu durumdan rahatsız olabilir (<https://www.milliyet.com.tr/pembenar/pedagog-sevil-yavuz/sosyal-medya-ve-cocuk-istismari-2447529>).

Sosyal medya hesaplarında aileler tarafından çocuk fotoğraf ve video gibi içeriklerinin paylaşarak reklam yapılması, para kazanılması ve bu bağlamda da popüler olmaya çalışılması çocuğun kişilik haklarının göz ardı edilerek hiçe sayılmasına ve çocuk üzerinden para kazanılarak çocuğun ticari anlamda sömürülmesine sebep olabilmektedir. Bazı aileler iyi niyetle paylaşımında bulunsalar bile sıklıkla çocuğun her anının paylaşılması çocuk istismarı eylemlerine sebep olabilmektedir. Bazı aileler sosyal medya hesaplarını gizleyerek çocukları ile ilgili içerik paylaşmakta ve böylece çocuk istismarı eylemlerini engellediklerini düşünseler de bu gibi eylemler anne babaların tanıdığı kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir (<https://indigodergisi.com/2017/08/sosyal-medya-cocuk-istismari/>)

2. Instagramda Ebeveynler Tarafından Çocukların Kullanımı Üzerine Bir İnceleme

2.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu son dönemde sosyal medya araçları arasında popüler olan Instagram hesaplarında ebeveynlerin, çocuklarının fotoğraf ve video gibi içeriklerini paylaşmalarında reklam yapmak, gelir elde etmek gibi amaçlarının olup olmadığı ve Instagram üzerinden çocuk içeriklerinin kullanımının çocuk bedeni, ruh sağlığı üzerinde

etkileri olup olmadığı, etkileri var ise ne gibi ve nasıl etki yaptığı, çocuk sağlığına zararlı olup olmadığı, çocuk istismarına sebep olup olmadığı oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Instagram hesaplarında ebeveynler tarafından çocukların kullanılmasının maddi kazanç elde etmek amacıyla yapılıp yapılmadığını ve Instagram hesaplarında ebeveynler tarafından çocukların kullanılmasının çocuk sağlığı üzerinde ne gibi etkileri olduğu ve bu durumun çocuk istismarına neden olup olmayacağını saptamak araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırma öncesinde konu ile ilgili yapılmış olan literatür taraması sonucunda daha önce sosyal medyada çocuk istismarı konusunda çalışmalar yapılmasına rağmen, çocukların Instagram hesaplarında reklam yapmak, gelir elde etmek amaçlı kullanılıp kullanılmadığı konusunda birtakım boşluklar bulunmaktadır. Bu çalışma çocuk istismar çeşitleri arasında yer alan ekonomik istismarın sosyal medya araçlarındaki boyutunu ele aldığından, literatürdeki konu ile ilgili boşluğu dolduracağından araştırma bu yönüyle önem teşkil etmektedir. Sanayide, tarlada, özel sektörde, medyada çalışan/ çalıştırılan çocuk işçilerin sosyal medyadaki boyutu, çocukların gelir elde etmek amacıyla fotoğraf ve video gibi içeriklerinin kullanarak ekonomik açıdan istismar edilip edilmediği araştırmanın önemli bir alanını kapsamaktadır. Aynı zamanda çocukların Instagram hesapları üzerinden gelir elde etmek, reklam yapmak, ünlü olmak amacıyla kullanılmasının çocuk sağlığı üzerine etkilerini inceleyen ilk araştırma olması da araştırmanın diğer önemli bölümünü oluşturmaktadır.

2.3. Araştırmanın Soruları

Instagram hesaplarında ebeveynler tarafından çocukların kullanılmasını incelemek amacıyla yapılan Netnografik araştırma çalışmasında örneklem olarak seçilen

100 Instagram hesabı yakından incelenerek, paylaşım türleri, sıklıklarını saptamak amacıyla aşağıdaki sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Örnekleme olarak seçilen 100 Instagram hesabında çocuklarla ilgili ne sıklıkla, ne tür içerikler paylaşılmaktadır?

Örnekleme olarak seçilen 100 Instagram hesabında reklamsız ve reklamlı gönderi sayıları ve oranları nedir?

Örnekleme olarak seçilen 100 Instagram hesabında reklamlara ne kadar, ne sıklıkla yer verilmektedir?

Örnekleme olarak seçilen 100 Instagram hesabında çocuklar ebeveynleri tarafından reklam yapmak, gelir elde etmek amacıyla kullanılmakta mıdır?

Instagram hesapları üzerinden çocukların aileleri tarafından kullanılması durumunun ve ailelerin gelir elde etmek, reklam yapmak amacıyla çocukları ile ilgili paylaşım yapmalarının çocuk sağlığı üzerindeki etkilerini saptamak amacıyla ilgili 7 uzman pedagoğ ve çocuk psikiyatristi ile e-posta yolu ile görüşme sağlanmış olup aşağıdaki soruların cevabı alınmıştır.

Çocukların Instagramda ebeveynleri tarafından kullanılmaları çocuk sağlığına zarar vermekte midir?

Çocukların Instagramda ebeveynleri tarafından kullanılmalarının çocuk üzerinde ne gibi fizyolojik ve psikolojik etkileri bulunmaktadır?

Çocukların gelir elde etmek, reklam yapmak amaçlı Instagram hesaplarında aileleri tarafından kullanılmaları çocuk istismarına sebep olmakta mıdır?

Çocukların Instagram hesaplarında fenomen, ünlü olmaları yönünde teşvik edilmeleri ileride çocukların meslek seçimi algılarını etkileyebilir mi?

Instagram üzerinde popüler ve ünlü olan çocukların ünlerinin ve popülerliklerinin azalması ya da kaybolması çocuklar üzerinde nasıl bir etki bırakır?

Aileler bu konuyla ilgili nelere dikkat etmelidir? Instagram üzerinde hangi tür paylaşımlar çocuk istismarını önleyebilir?

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada ebeveynlerin Instagram üzerinden yapmış oldukları çocuklarının paylaşımlarını yakından incelemek amacıyla Netnografi araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Bu bağlamda da örneklem olarak seçilen çocukların adına ya da ailelerin adına kayıtlı olan ve çocuk içerikleri ile ilgili paylaşım yapan 100 Instagram hesap Netnografik olarak yakından incelenmiştir.

Netnografi kavramı Robert Kozinetz tarafından geleneksel nitel araştırma yöntemlerinden biri olan Etnografiyi çağrıştırmak amacıyla gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda da Kozinetz, Etnografinin birtakım temel özelliklerini internet tabanlı çevrimiçi ortamlara uyarlamıştır. Etnografi araştırma yöntemi, daha uzun zamana, ortamda bulunan bireylerin ve kültürlerin derinlemesine temasına dayanırken, Netnografi yöntemi Etnografiye göre daha basit, hızlı ve maliyet açısından daha düşük olmaktadır. Ancak Netnografi de Etnografi gibi sembollerin, anlamların, kalıpların, bireylerin duyuşsal ve bilişsel boyutlarının derinlemesine incelenerek veri sağlama dayanma potansiyeline sahip bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.229- 230)

Bir bilim dalı olan psikoloji bireyi, bireyin davranışlarını, duygularını anlamaya çalışırken araştırma yöntemleri arasında yer alan Enografi ise ötekini anlama çabasını kapsamaktadır. Bu bağlamda da Etnografi; kültürel oluşumları, grup oluşumlarını değerlendirmek ve anlamak için kullanılan araştırma yöntemidir. Günümüzde teknolojinin ve internetin hızlı gelişimine paralel olarak yeni grup ve kültürel olgular ortaya çıkmıştır. İnternet üzerinde varlıklarını sürdürmekte olan bu gruplar ve bu grupların kültürel özellikleri, alışkanlıkları, yaşam biçimleri gibi konular araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da Etnografi araştırma yöntemi alan değiştirmiş olup, internet üzerinden ötekini anlamak ve değerlendirmek için Netnografi araştırma yöntemi ortaya çıkmıştır. Netnografi; araştırma yöntemi ile beraber, dijital platformlarda oluşup varlıklarını sürdüren topluluklar tanımlanabilmekte, bu grupların demografik özellikleri, kültürel örüntüleri, üretmiş oldukları dil ve semboller çözümlenebilmekte ve bu grupların belirli birtakım konu ve olaylara karşı olan görüşleri ve düşünceleri tespit edilebilmekte, buna bağlı olarak da bu grupların geleceğe yönelik birtakım olaylara karşı tutum ve davranışları hakkında öngörüler yapılabilmektedir. (Aksu, 2018, s.15- 16)

Çocuğun ya da çocuk emeğinin Instagram üzerinde ebeveynler tarafından kullanılmasının çocuklar üzerine nasıl etki bırakacağı, fiziksel ve ruhsal sağlıklarını ne yönde etkileyeceği ve bu durumun bir istismara sebep olup olmayacağını saptamak ve konu ile ilgili bilgi almak amacıyla ilgili 7 uzman pedagog ve çocuk psikiyatristi ile internet üzerinden e-posta yolu ile görüşme yöntemi gerçekleştirilmiştir.

Bu bağlamda da görüşme, önceden belirlenmiş olan ve bir amaç için gerçekleştirilen, soru sorma ve karşılığında cevap olma esasına dayanan, karşılıklı ve etkileşimli bir nitel araştırma yöntemidir. Başka bir tanıma göre ise mülakat, taraflardan en az birinin daha önceden planlamış olduğu amaçların gerçekleşmesi için hizmet verme ve bir bilgiye ulaşma amacını güden ve karşılıklı gerçekleştirilen bir iletişim sürecidir. İnternet üzerinde e-posta yolu ile yapılan görüşme ise araştırmacının veri toplamak amacıyla belirli kişilere, önceden hazırlanmış olan soruları e-posta yolu ile sorması ve karşılığında e-posta yolu ile sorularına cevap almasını kapsayan, bir bilgiye ulaşmak için gerçekleştirilen bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s.129- 227).

2.5. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini örneklem olarak seçilmiş olan 100 Instagram hesabı oluşturmaktadır. Örneklem olarak seçilen hesaplar ise Google arama motoru üzerinden ‘‘ Fenomen anne Instagram hesapları ’’, ‘‘ Fenomen çocuk Instagram hesapları’’ adı ile aratılmış olup, araştırma sonucu çıkan kişilerden ve takipçi sayısı fazla olan popüler hesaplardan seçilmiştir.

2.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı

İnternet üzerinde varlıklarını gösteren ve sürdüren grupları anlamak için kullanılan Netnografi araştırma yöntemi çalışmada araştırma yöntemi olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda da çalışmada, Instagram üzerinden açılmış olan çocuk hesapları ve çocuklarının fotoğraflarını ve videolarını kendi kişisel hesapları üzerinden paylaşan aileler incelenmiştir. Instagram da popüler olan 100 fenomen çocuk hesapları ve aileleri örneklem olarak seçilmiş olup, örneklem olarak seçilen kişilerin kişisel bilgileri gizli tutulmuştur. 100 örneklemin 5 Haziran 2019 ile 5 Şubat 2020 tarihleri arasında Instagram üzerinde paylaşmış oldukları içerikler incelenmiş olup bu tarihler arasında yapmış oldukları paylaşımlar sınırlı tutulmuştur. 100 örneklem hesabının kimin adına kayıtlı olduğu, çocukların cinsiyeti, yaşı, 100 örneklemin seçilen tarihler arasında paylaşmış oldukları gönderi sayısı ve reklamlı gönderi sayıları incelenmiştir.

Araştırmada sosyal medya araçları arasından sadece Instagram platformu baz alınarak yapılmış olması araştırmanın sınırını oluştururken ve sadece örneklem olarak seçilen 100 kişinin incelenmesi araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmanın sorularını ve varsayımları kanıtlamak amacıyla ilgili uzman kişiler ile e-posta üzerinden görüşme yöntemi gerçekleştirilmiştir. Araştırma, ‘‘sosyal medyada çocuk istismarı’’ ile ilgili yazıları, sosyal medya hesaplarında konu ile ilgili görüşleri, paylaşımları bulunan 4 uzman ve e-posta üzerinde görüşme talebini kabul eden diğer 3

uzman pedagog ve çocuk psikiyatristi olmak üzere toplam 7 uzman ile sınırlı tutularak görüşme yöntemi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kapsamını ise uzman kişilere yönelik daha önceden hazırlanmış olan 6 adet araştırma sorusu oluşturmaktadır. Bu soruların çerçevesi ise genel olarak Instagram ile sınırlı tutulmuş ve diğer sosyal medya araçları ile ilgili sorulara yer verilmemiştir.

2.7. Araştırmanın Hipotezi

Ana Hipotez: Çocuklar Instagram hesaplarında ebeveynleri tarafından reklam yapmak ve gelir elde etmek amacıyla kullanabilmektedirler.

Alt Hipotez: Çocukların Instagram hesaplarında ebeveynleri tarafından reklam yapmak amacıyla kullanılmaları çocuk istismarına sebep olabilir.

Alt Hipotez: Çocukların Instagram hesaplarında ebeveynleri tarafından gelir elde etme amacıyla kullanılmaları çocuk sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olabilir.

2.8. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın hipotezlerini kanıtlamak ve sorularını cevaplamak amacıyla iki nitel araştırma yöntemi çalışmada kullanılmıştır. İlk olarak araştırmanın ana hipotezini oluşturan “Çocuklar Instagram hesaplarında ebeveynleri tarafından reklam yapmak ve gelir elde etmek amacıyla kullanabilmektedirler” hipotezini kanıtlamak amacıyla örneklem olarak seçilen 100 Instagram hesap Netnografi yöntemi ile incelenmiş olup, çocuklar ile ilgili yapılan paylaşımların türü, reklamlı reklamsız içerik türleri, paylaşımların sıklıkları gibi hareketler incelenmiştir. İkinci olarak araştırmanın alt hipotezi olan “Çocukların Instagram hesaplarında ebeveynleri tarafından reklam yapmak amacıyla kullanılmaları çocuk istismarına sebep olabilir” hipotezini kanıtlamak amacıyla ilgili 7 uzman ile e-posta yolu ile görüşme yöntemi gerçekleştirilmiş olup önceden hazırlanmış olan sorular sorularak veriler elde edilmiştir.

2.9. Araştırmanın Bulguları

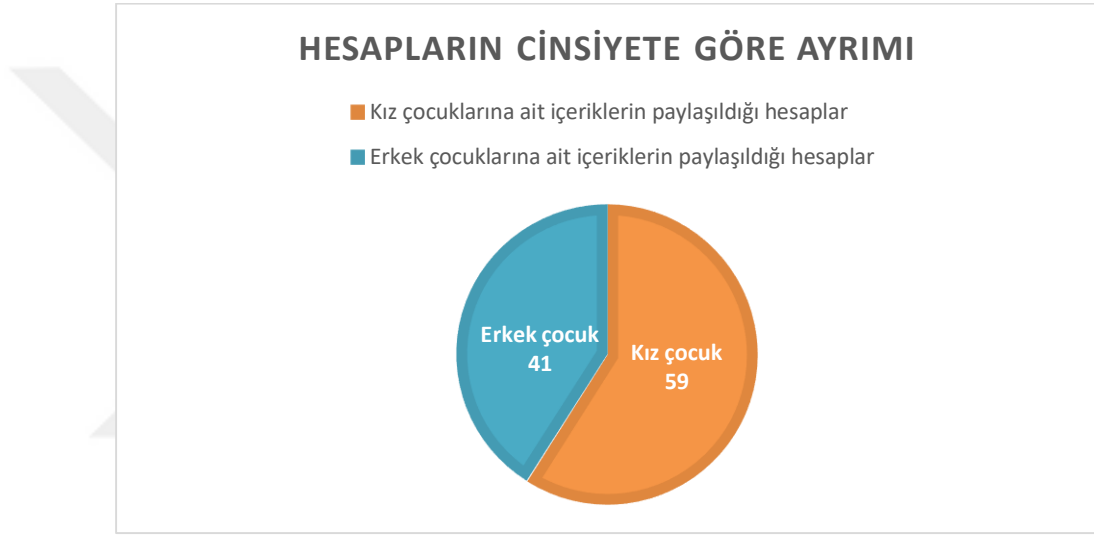
Ebeveynlerin Instagram üzerinden yapmış oldukları çocukları ile ilgili paylaşımları yakından incelemek amacıyla yapılmış olan Netnografi incelemesinde şu bulgular saptanmıştır:

Araştırmada örneklem olarak seçilen 100 Instagram hesabında 61 hesap çocukların anne ve babalarının adına kayıtlıyken, 39 hesap ise çocukların adına kayıtlı bulunmaktadır. Ayrıca anne ve babaların adına kayıtlı olan 61 Instagram hesabının 6'sı çocukların babalarının adına kayıtlıyken, 55 tanesi çocukların anneleri adına kayıtlı bulunmaktadır.

Grafik 1. 100 Örneklem Hesabının Kimin Adına Kayıtlı Olduğunun İncelemesi

100 örneklem arasında 41 Instagram hesabında erkek çocuklarının fotoğrafları ve videoları paylaşılmaktadır. 59 hesap da ise kız çocuklarının fotoğraf ve video gibi içerikleri paylaşılmaktadır.

Grafik 2. 100 Örneklem Hesabının Cinsiyete Göre İncelenmesi

100 örneklem incelendiğinde 0-9 yaş arası çocukların sayfalarının ve içeriklerinin yer aldığı görülmektedir. Özellikle de okul öncesi çocukların içeriklerinin daha fazla paylaşıldığı araştırma sonucunda saptanmıştır.

100 örneklem arasından 55 hesap “kişisel blog” olarak kayıtlı bulunmakta olup birer işletme hesabı olarak kullanılmaktadır. 29 hesap ise Instagramda “tanınmış kişi” olarak kayıtlı bulunmakta ve sayfaları herkese açık olarak görünmektedir.

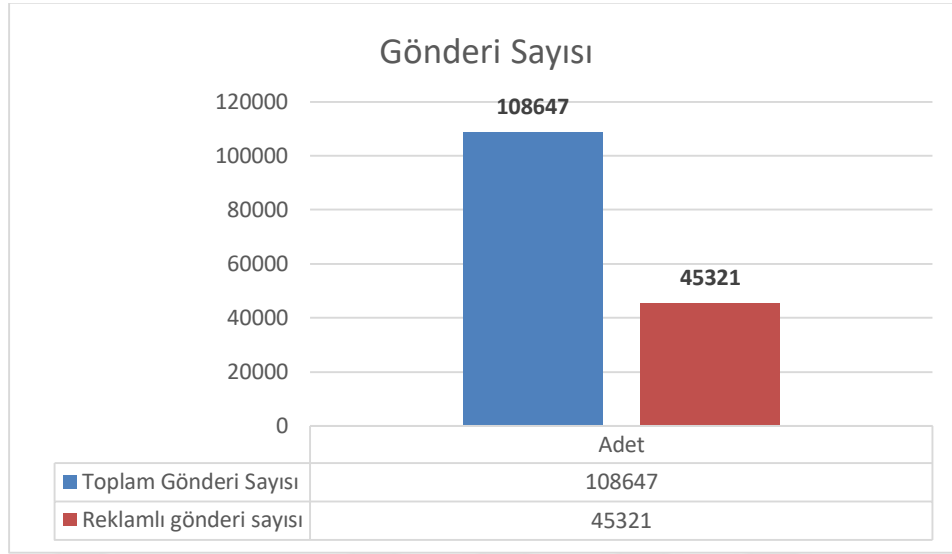
“Kişisel blog” ya da “tanınmış kişi” olarak kayıtlı olan hesaplardan 45 tanesinin Instagram sayfalarının biyografi bölümlerinde e-mail adresleri yazılı olarak bulunmaktadır. E- mail adreslerinin önüne “ reklam ve iş birlikleri için” yazısının bulunduğu görülmektedir. Ayrıca bazı hesaplar “reklam için DM (direkt mesaj)” ibaresini belirtmiş olup reklam için kendileri ile iletişime geçebileceklerini belirtmektedir.

Geriye kalan 16 hesap ise “tanınmış kişi” ya da “kişisel blog” adı ile kayıtlı bulunmamakla beraber bu hesapların takipçi sayıları işletme hesabı olarak kayıtlı olan hesapların takipçi sayılarına göre daha az olduğu görülmektedir.

Hesapların biyografi bölümleri incelendiğinde ise, bu bölüme evlilik tarihleri ve bunu simgeleyen bir emoji, çocuklarının doğum tarihi ve bunu simgeleyen bir emoji, eşlerinin ve çocuklarının adı ve yanlarına kalp emojisi kullandıkları, ek olarak “mom” ya da “anne”, “influencer”, “lifestyle” gibi kelimelerin yazılı olduğu görülmektedir.

100 örneklem arasında Instagramda en fazla takipçi sayısına sahip hesabın takipçi sayısı “1 M” olarak görünmektedir. En az takipçi sayısına sahip hesabın ise “64,2B” olduğu görülmektedir.

100 örneklemin yapmış olduğu toplam gönderi sayısı 108647 olarak görünmektedir. Bu gönderiler arasında 45321 içerik ise reklamlı gönderi olarak görünmektedir.

Grafik 3. 100 Örneklemin Paylaşmış Olduğu Toplam ve Reklamlı Gönderi Sayılarının İncelemesi

Tablo 1

Seçilen 100 Örneklemin Arasında En Fazla Takipçi Sayısına Sahip İlk 10 Örneklemin Gönderilerinin İncelenmesi

Örneklem	Takipçi Sayısı	Takip Edilen Kişi Sayısı	Gönderi Sayısı	Reklamlı Gönderi Sayısı	Reklamlı Gönderi Oranı
1.Örneklem	1 M	511	987	375	17,73%
2.Örneklem	919 B	952	2411	507	21,03%
3.Örneklem	630 B	14	755	208	14,30%
4.Örneklem	334 B	698	3251	959	20,27%
5.Örneklem	288 B	992	1218	457	35,88%
6.Örneklem	224 B	1122	4745	806	9,21%

7.Örneklem	193 B	485	1502	205	13,65%
8.Örneklem	171 B	548	238	98	41,18%
9.Örneklem	156 B	2464	3007	727	20,02%
10.Örneklem	141 B	411	1115	214	19,19%

100 hesap arasında en çok takipçiye sahip olan 10 hesap incelendiğinde ise;

100 örneklem arasında en çok takipçi sayısına sahip hesabın 1 milyon takipçisi olduğu görülmektedir. Hesabın takip ettiği kişi sayısı ise 511'dir. Paylaşılan gönderi sayısı 987 olarak görülmektedir. Bu hesap kız çocuğu adına kayıtlı bulunmakta olup, kız çocuğunun video ağırlıklı olmak üzere fotoğraf gibi içerikleri bulunmaktadır. Ayrıca 987 gönderi arasında 375 gönderinin reklam içerikli gönderi olduğu görülmektedir. Hesap üzerinde günde yaklaşık 9 civarı içerik sayfada ya da hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Bu örneklemin reklam içerikli gönderilerinden bir tanesi incelendiğinde; küçük kızın banyoda dişlerini fırçalarken videosunun çekildiği ve bu gönderide bir diş fırçası markasının reklamının yapıldığı görülmektedir. Gönderinin altında “ ‘ Z ’ markasının pilli diş fırçasını aldık ve 'X' dişlerini daha keyifle fırçalıyor ve sürekli elinde gezdiriyor ” yorumunun yapıldığı görülmektedir.

100 örneklem arasında en fazla takipçi sayısına sahip ikinci hesabın 919 bin takipçisi bulunmakta ve 952 kişiyi takip ettiği görülmektedir. Kız çocuğun adına kayıtlı olan hesabın ise 2.411 tane gönderisi bulunmaktadır. Bu gönderiler arasında 507 tane reklam içerikli gönderi bulunmaktadır. Bu hesap genel olarak incelendiğinde genellikle kız çocuğuna hediye olarak gönderilmiş olan giyim markalarının reklamının yapıldığı görülmektedir. Günde yaklaşık olarak 10 civarı içerik hesabın sayfasında ya da hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Örneklemin reklamı içeriklerinden bir tanesi incelendiğinde ise, bir gönderide küçük kızın giymiş olduğu kıyafetlerin reklamının yapıldığı görülmektedir. Gönderinin altına ise “ ‘ X ’ yeni elbisesine ve kabanına bayıldı ” yorumunun yapıldığı ve fotoğrafın üstüne markanın etiketlendiği görülmektedir.

En çok takipçiye sahip üçüncü hesabın 630 bin takipçisi bulunmakla beraber hesap üzerinden 14 kişi takip edilmektedir. Gönderi sayısı ise 755'dir. Bu gönderilerden 208 tanesinde reklam içerikli paylaşım bulunmaktadır. Günde yaklaşık olarak 7 fotoğraf ve video hesabın sayfasında ya da hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Örneklemin reklamlı içeriklerinden bir tanesi incelendiğinde ise, kız çocuğunun bir yoğurt markasının meyveli yoğurdunu yerken videosunun çekildiği ve küçük kızın meyveli yoğurdu yerken bir yandan markanın şarkısını söylediği görülmektedir.

En çok takipçi sayısına sahip dördüncü hesabın 334 bin takipçisi bulunurken örneklem 698 kişiyi takip etmektedir. Örneklemin paylaşmış olduğu gönderi sayısı ise 3251'dir. Bu gönderilerden 959 tanesi reklam içerikli olarak görülmektedir. Hesap kız çocuğunun annesinin adına kayıtlı olup, gönderilerde daha çok kız çocuğun fotoğraf ve video içerikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda da gönderilerden 1007 içerikte annenin fotoğraf ve videoları yer alırken 2244 gönderide kız çocuğu ile ilgili gönderiler yer almaktadır. Reklamlı içeriklerden bir tanesi incelendiğinde ise anne ve kız çocuğunun beraber oyuncaklar ile oynarken fotoğrafı görülmektedir. Bu gönderinin altına “ ‘ Z’ markasının oyuncakları hem eğlendiriyor hem de çocukların zihinlerin gelişimine katkı sağlıyor. Çocuklarına karne hediyesi almak isteyen annelere kesinlikle öneririm” yorumu yapılmıştır.

En çok takipçi sayısına sahip beşinci hesabın 288 bin takipçisi bulunmakta ve örneklem tarafından 992 kişi takip edilmektedir. Gönderi sayısının ise 1.218 olduğu görülmektedir. Bu gönderilerden ise 457 tanesinin reklam içerikli paylaşımlardır. Kız çocuğuna ait olan bu hesapta en çok giyim ve oyuncak markalarının reklamı yapılmıştır. Ayrıca kız çocuğunun fotoğrafları incelendiğinde genellikle makyajlı, yaşından daha büyük gösteren kıyafetlerin giydirildiği ve yaşından daha büyük kadınsı pozlar verdiği görülmektedir. Hesap üzerinde günde yaklaşık olarak 8 fotoğraf ve video hesabın sayfasında ve hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Örneklemin reklamlı içeriklerinden bir tanesi incelendiğinde ise kız çocuğunun giymiş olduğu kıyafetin reklamının yapıldığı

görülmektedir. Gönderinin altına ise “ ‘X’ elbisesini çok sevdi. ‘Z’ adlı markanın sayfasına göz atmanızı tavsiye ederim” yorumu yapılmıştır.

En çok takipçi sayısına sahip altıncı örneklemin 224 bin takipçisi olduğu ve 1122 kişiyi takip ettiği görülmektedir. Hesap bir erkek çocuğunun annesinin adına kayıtlı olup gönderi sayısının ise 4745’dir. Bu gönderilerden 806 tanesinde reklam içeriği bulunmaktadır. Günde yaklaşık olarak 15 fotoğraf ve video hesabın sayfasında ve hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Reklam içeren gönderilerden bir tanesi incelendiğinde ise erkek çocuğunun eline krem sürerken fotoğrafının çekildiği görülmektedir. Gönderinin altına ise “ ‘Z’ kremlerini bebeklerde, çocuklarda ve yetişkinlerde rahatlıkla kullanabilirsiniz. Krem hem kaşıntıyı alıyor hem de nemlendiriyormuş” yorumu yapılmıştır.

En çok takipçi sayısına sahip yedinci örneklemin 193 bin takipçisi bulunmakta ve örneklem hesap tarafından 485 kişi takip edilmektedir. Gönderi sayısının ise 1502’dir. Bu gönderiler arasında 205 tane reklam içerikli paylaşım bulunmaktadır. Kız çocuğu adına kayıtlı olan hesapta giyim, oyuncak ve dekor markalarının reklamı yapıldığı görülmektedir. Günde yaklaşık olarak 7 fotoğraf ve video içerikleri hesabın sayfasında ve hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Reklam içeren gönderilerden bir tanesi incelendiğinde ise kız çocuğu odasında üzerinde Barbie baskıları bulunan halının üstünde otururken görüntülenmektedir. Gönderinin altına ise “ ‘X’ in üzerinden kalkmak istemediği halı örtüsü. Çocuk odası dekorasyonunuz için kesinlikle tavsiye ederim” yorumu yapılmıştır.

En çok takipçi sayısına sahip sekizinci örneklemin 171 bin takipçisi bulunmakta ve 548 kişi örneklem tarafından takip edilmektedir. Gönderi sayısı ise 238’dir. Reklam içerikli gönderi sayısı ise 98 olarak görülmektedir. Erkek çocuğu adına kayıtlı olan bu hesapta erkek çocuğunun genelde dans ederken ya da şarkı söylerken videoları paylaşılmaktadır. Örneklemin, ana sayfasında çok içerik paylaşmadığı hikaye bölümünde ise günde en az 5 tane fotoğraf ve video paylaştığı görülmektedir. Reklamlı gönderilerden bir tanesi incelendiğinde ise erkek çocuğunun yediği çikolata markasının reklamını

yaptığı, hem çikolatayı yerken hem de çikolata markasının şarkısını söylerken videosunun paylaşıldığı görülmektedir.

En çok takipçi sayısına sahip dokuzuncu hesabın 156 bin takipçisi bulunmakta ve 2464 kişi örneklem tarafından takip edilmektedir. Örneklemin gönderi sayısı ise 3007 olarak görülmektedir. Bu gönderilerden 727 tanesi reklam içerikli paylaşımdır. Ayrıca bu hesabın 100 örneklem arasında en çok reklam içerikli paylaşımlar yapılan örneklem olduğu görülmektedir. Kız çocuğuna kayıtlı olan hesapta en çok çocuk giyim markalarının reklamı yapılmıştır. Günde en az 10 tane kız çocuğu ile ilgili fotoğraf ve video içerikleri hesabın ana sayfasında ve hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Ayrıca bu örneklemin profili incelendiğinde kız çocuğunun pozlarının yaşından daha büyük, daha kadınsı olduğu görülmektedir. Örneğin, bir gönderisinde kız çocuğu üzerinde pembe saten pijamaları ve saçlarında sarılı olan bigudileri yatağında uzanmakta ve bir elinde kahve fincanını tutarak poz verdiği görülmektedir. Bu gönderide ayrıca bir yatak örtüsü markasının reklamına yer verilmiştir. Başka bir gönderide kız çocuğu kadınsı bir leopar desenli kürk, kadınsı bir el çantası ve güneş gözlüğü ile dudaklarını büzerek poz verdiği bir fotoğraf bulunmaktadır. Bu gönderide de kız çocuğunun giymiş olduğu giyim markalarının reklamının yapıldığı görülmektedir.

En çok takipçi sayısına sahip olan onuncu hesabın 141 bin takipçisi bulunmakta ve 411 kişi örneklem tarafından takip edilmektedir. Erkek çocuğu adına kayıtlı olan hesapta gönderi sayısının 1115 olduğu görülmektedir. Bu gönderiler arasında 214 tane reklam içerikli paylaşım bulunmaktadır. Günde yaklaşık olarak 7 fotoğraf ya da video hesabın ana sayfasında ya da hikaye bölümünde paylaşılmaktadır. Reklamlı gönderilerden bir tanesi incelendiğinde ise erkek çocuğunun meyve tabağının yanında çekilmiş olduğu bir fotoğrafı görülmektedir. Meyve tabağının yanında ise bir ilaç firmasının vitamin ilaç tableti bulunmaktadır. Gönderinin altına ise ‘ ‘X’in bağışıklık sistemini kazanmasına yardımcı olan ‘Z’ adlı markanın vitamin takviyesini tüm annelere öneririm’’ yorumu bulunmaktadır.

100 örneklem içerisinde en fazla takipçi sayısına sahip örneklemini, 9 örneklem takip etmektedir. 100 örneklemin en fazla takip ettiği hesap ise, en fazla takipçi sayısına

sahip olan 6. sırada yer alan örneklemdir. Bu hesabı 100 örneklemden 28 tanesi takip etmektedir. Bu bağlamda da 100 örneklemin kendi aralarında birbirlerini takip ettiği anlaşılmaktadır. 100 örneklem tarafından takip edilen en popüler sayfanın adı ‘‘internetanneleri’’ adlı sayfa olup bu hesabı 100 örneklemden 37’si takip etmektedir. Ayrıca ‘‘internetanneleri’’ adlı hesabın toplam takipçi sayısı 143 bin iken takip ettiği kişi sayısı 331’dir. 8.508 tane gönderisi olduğu görülmektedir. Ayrıca bu sayfanın da 100 örneklem arasından 23 kişiyi de takip ettiği görülmektedir.

E-posta yolu ile yapılmış olan görüşme sonucunda 7 uzman katılımcıya, ‘‘Instagram hesapları üzerinden çocukların aileleri tarafından kullanılmaları’’ ve ‘‘bu durumun çocuk üzerinde etkileri’’ ile ilgili sorular sorulmuş olup, görüşleri alınmıştır. Bu bağlamda da aşağıda katılımcılara sorulmuş olan sorulara yönelik yanıtları ve görüşleri yer almaktadır.

- Çocukların Instagramda ebeveynleri tarafından kullanılmalarının çocuk sağlığı üzerindeki etkileri hakkındaki görüşleri;

Katılımcı uzmanların, çocukların Instagramda ebeveynleri tarafından kullanılmalarının çocuk sağlığı açısından zararlı olup olmadığı hakkındaki görüşleri incelendiğinde tüm katılımcıların bu durumun çocuk sağlığı üzerinde ciddi etkileri olabileceği konusunda hemfikir durumunda oldukları görülmektedir. Katılımcı uzmanlar, çocukların 13 yaşından önce özdenetimlerini oluşturamadığını bu yüzden neyi, nasıl, ne şekilde, niçin kullanacaklarını algılayamadıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda da katılımcılara göre ebeveynlerin çocuklarının gündelik yaşamdan anlarının sürekli olarak fotoğraf ve videolarının çekilip paylaşmalarını çocuklar anlamlandıramayacak ve Instagram’a yüklenmek için çekilen fotoğraf ve videolar çocuk için yapay gelebilecektir. Bunun yanında çoğu zaman çocuğun gerçek ile Instagram ya da diğer sosyal medya araçları arasındaki ayrımı anlamamasına sebep olabileceği de bazı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Ayrıca katılımcı uzmanlar ebeveynlerin anı yaşamayıp sürekli olarak çocuğun fotoğraf ve videolarının çekmelerinin çocuğun kendini sürekli kayıt altında hissetmesine, mahremiyet duygusunun yıkılmasına, özel yaşamlarına saygı

duyulmamalarına sebep olacağını belirtmişlerdir. Bunun yanında katılımcı uzmanlardan biri sosyal medyada çocuğun gereğinden fazla yer alması çocuğun gerçek sosyal çevresindeki etkileşime zarar verebileceğini belirtmiştir. Gerçek sosyal etkileşim, başkalarının duygularını anlamada beceriler geliştirmek için gerekli ve önemli olduğundan sanal dünyanın içerisine çekilen çocuğun bu durumdan uzak kalabileceği belirtilmiştir.

- Çocukların Instagramda ebeveynleri tarafından kullanılmalarının çocuk üzerindeki fizyolojik ve psikolojik etkileri üzerine görüşleri;

Katılımcıların tümü Instagramda ebeveynleri tarafından kullanılmalarının çocuk üzerinde birtakım fizyolojik ve psikolojik etkileri olabileceğini belirtmişlerdir. Üç katılımcı uzman ilk olarak çocukların sürekli olarak Instagram için fotoğraflarının ya da videolarının çekilmesi, paylaşılması durumunun doğal olarak çocuğun telefon, tablet, bilgisayar gibi teknolojik aletlerle fazla iç içe olmasına sebep olurken bu durum da çocukların radyasyona maruz kalmalarına ve bunun sonucunda da ileride ciddi hastalıklara sebep olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca bir katılımcı uzman, çocukların sürekli olarak telefon, tablet gibi teknolojik aletlerle vakit geçirmesinin, çocuğun tembellişmesine, sosyal etkinliklerinden uzak kalmasına, bazı durumlarda obeziteye sebep olabileceği görüşünü bildirmiştir. Katılımcı uzmanların tümü çocukların Instagramda ebeveynleri tarafından kullanılmalarının fizyolojik etkilerinin yanında psikolojik etkilerin daha çok olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda da katılımcılardan biri, çocuk için her anne ve babanın rol model olduğu, anne ve babalarından neyi, nasıl görürlerse aynı şekilde uyguladıkları ve bu durumda sosyalleşme etkinliklerini Instagram üzerinde gerçekleştiren anne ve babaların çocukları da aynı yolu izleyebileceği görüşünü belirterek bu durumun çocuğun gerçek sosyalleşme sürecinde birtakım zorluklar yaşayabileceği görüşünü bildirmiştir. Katılımcı uzmanların bu konuda ortak olarak bildirdikleri diğer görüş ise sosyal medyanın bireylere empoze etmiş olduğu görülme, beğenilme, onaylanma durumu çocukların gerçek hayatlarına da yansiyabilmesidir. Bu durumda çocuğun gerçek yaşamında da her konuda beğenilmeye, görülme, onaylanmaya her konuda ihtiyaç duyabilmesine ve gerçek yaşamda herkes tarafından

beğenilmeyi onaylanmayı, görülmeyi bulamayan çocuğun da birtakım psikolojik rahatsızlıklar yaşamasına sebep olabileceği bildirilmiştir. Bu durumun çocuğun ailesi gibi kendini Instagram beğenileri üzerinden sevilip sevilmediğini değerlendirmeye başlamasına neden olabileceği belirtilmiştir. Aynı zamanda bu durumun çocuk da bir başkası için yaşama algısı oluşabileceği ve bu bağlamda çocuğun yaşam biçimini Instagramda popüler olan, beğenilen eylemlere göre şekillendirmesine neden olacağı uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Katılımcılar hem fikir oldukları diğer bir görüş ise Instagram gibi sosyal medya ağlarıyla çocukların iç içe yaşaması kendi dünyalarından kopmalarına çoğu zaman ise bu durumun çocukların benlik gelişimini olumsuz etkileyebileceği görüşüdür. Ayrıca katılımcılardan üçü çocukların sürekli olarak telefon, tablet gibi teknolojik aygıtlarla iç içe olması çocukların bu aygıtlara yönelik bağımlılık yaşamalarına sebep olabileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı uzmanlara göre sağlıklı olan çocuğun kendi yaşitları ile vakit geçirmesi, oyun oynaması, ailesi ile vakit geçirmesi, yaşına uygun olan etkinlikler yapması çocuğun kendini değerli hissetmesini sağlarken, Instagram üzerinden sürekli olarak fotoğraf ve videoları paylaşılan ve aldığı beğenilerin, ilginin ailesi tarafından kendisine aktarılan çocuk var olma değerlerini kaybederek Instaram'da kendisini takip edenlerin takdirini ve onayını olarak kendini değerli hissetmektedir. Bu durumun da ileride çocukların ruhsal olarak çöküntü yaşayabilmelerine sebep olacağı katılımcı uzmanlar tarafından aktarılmıştır.

- Çocukların sosyal medyada gelir elde etmek, reklam yapmak amaçlı kullanılmalarının çocuk istismarına sebep olup olmadığı ile ilgili görüşleri;

Katılımcı uzmanların, çocukların sosyal medya üzerinden gelir elde etmek, reklam amaçlı kullanılmalarının çocuk istismarına sebep olacağı konusunda hem fikir oldukları saptanmıştır. Uzmanlara göre, çocuğun yaşı gereği hukuki ehliyete yani karar alma yetisine sahip olmadığı ve ailelerin bu duruma rağmen çocukları adına Instagram hesapları almaları, çocukların her anını fotoğraf ya da video çekip diğer insanlarla paylaşmaları, çocuklar ile ilgili yapılan paylaşımlar üzerinden gelir elde etmeleri ve çocuğun reklam malzemesi olarak kullanılması her yönden çocuk istismarına sebep

olabilmektedir. Bu bağlamda bu durum bir yandan çocukların haklarını göz ardı edilmesine sebep olurken bir yandan çocukların mahremiyetlerinin ihlal edilmesine, kendi rızaları olmadan paylaşılan içeriklerin kötü niyetli kişiler tarafından görülmesine, gelir elde etmek için çocuğun bir meta haline gelip ticari amaçlarla sömürülmesine neden olmaktadır. Katılımcı uzmanlardan iki kişinin görüşüne göre çocuk içerikleri üzerinden ailelerin gelir elde etme durumu, çocukların ileriki dönemlerinde daha büyük sorunlara karşılaşmasına sebep olabilecektir. Bu bağlamda büyümüş olan çocuk ileride ailesinin kendi içeriklerini kullanarak gelir elde ettiklerini gördüğünde ailesine karşı olan güven duygusu zedelenebilir aynı zamanda çocuk büyüdüğü zaman ailesinin kendisine karşı olan sevgisini sorgulayabilir. Katılımcı uzmanlardan biri, çocukların sevimli ve masum ifadelerini kullanarak ağırlıklı olarak sponsorlu ve reklamli paylaşımlar yapılmasının çocuk istismarına sebep olmasının yanında bu konuda Avrupa ülkelerinde ciddi çalışmalar olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda da Avrupa Birliği'nde yürürlüğe giren Genel Veri Koruma Tüzüğü kapsamında çocukların rızaları alınmaksızın ebeveynleri tarafından paylaşılan fotoğraflarını kaldırma haklarının sahip olduğu ve bu durumun sosyal medyadaki ticari istismarın önüne geçilmesini sağladığı görüşü bildirilmiştir. Aynı katılımcı uzmana göre dünya genelinde çocukların bu konu ile ilgili yasal yollara başvurabilecekleri kamu ve resmi kurumların bulunması gerekmektedir.

- Çocukların fenomen, ünlü olmaları yönünde teşvik edilmelerinin ileride çocukların meslek seçimi algılarını etkileyip etkilemeyeceği ile ilgili görüşleri;

Meslek seçimi konusunda uzman katılımcılar, çocukların rol model olarak gördükleri anne ve babaların fikirlerinin ve yönlendirmelerinin çok önemli olmalarını belirtmekle birlikte günümüzde Instagram gibi sosyal medya araçlarının, çocukların meslek seçimlerinde birtakım etkileri olabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri, “eskiden popüler olan popçu ya da futbolcu olursan kolay yoldan para kazanabilirsin” düşüncesinin günümüzde Instagram fenomeni olmak, YouTuber olmak düşüncesi ile aynı olduğunu belirterek çocukların sosyal medya fenomeni olabilmeleri için kendilerinden taviz verdiklerini bildirmiştir. Bu bağlamda çocuk sosyal medya üzerinden kendisine

gelen acımasız yorumlara göz yumarak benliğini bir kenara bırakmaktadır. Sosyal medya üzerinde çocuklar “Dijital Kimlik” lerini oluşturmalarına ve gerçek benliklerinden uzaklaşmalarına kendilerinin ve yakın çevresinin kendileriyle ilgili algılamalarından uzaklaşarak farklı bir benliğe ya da kimliğe sahip olmalarına sebep olduğu belirtilmiştir. Ayrıca katılımcılara göre, çocukların Instagram ya da başka bir sosyal medya ağında fenomen olma hayali gerçek dünya ile az bağdaşmaktadır bu durum da çocukların ileride hayal kırıklığı yaşama ihtimalini arttırmaktadır.

- Instagram hesaplarında popüler ve ünlü olan çocukların, ünlerinin ve popülerliklerinin azalması ya da kaybolması durumunun çocuklar üzerinde etkileri üzerine görüşleri;

Katılımcı uzmanlar, Instagram hesaplarında popüler ve ünlü olan çocukların, ün ve popülerliklerinin azalmalarının ve kaybolmaların çocuk üzerinde birtakım ruhsal çöküntüye, psikolojik rahatsızlıklara sebep olabileceğini belirtmekle birlikte bu konu ile ilgili ailelere çok önemli görevler düştüğünü bildirmişlerdir. Bu bağlamda da katılımcı uzmanlara göre aileler çocukları ile açık bir diyalog içerisinde olmalıdır. Instagram ya da diğer sosyal medya hesaplarından alınan beğenilerin ya da takipleşmenin azalması durumunun gerçek popülerliği yansıtmadığını, gerçek yaşamlarında gerçek arkadaşlık ve dostlukların daha önemli olduğunu ve çocuklarını gerçek arkadaşlık ve dostluk kurma ihtiyaç duyması gerektiği konusunda yönlendirme yapmaları gerekmektedir. Katılımcı uzmanlar, Instagram hesaplarında popüler ve ünlü olan çocuklarda, sosyal medyadan kendilerine gelen aşırı ilgiden dolayı yanlış düşüncelere kapılabileceklerini belirtmişlerdir. Örneğin, çocuğun zihin dünyasında “ ben çok önemli biriyim”, “ ben mükemmelim” gibi düşüncelere kapılabileceği bildirilmiştir. Ancak uzmanlara göre, bu durum çocukların dünyaya bakış açılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Katılımcı uzmanlar, Instagram hesaplarında belirli bir süre popüler, ünlü olan ve ilgi odağı olan çocukların bu durumunun sürekli olması mümkün olmayacağını, bu durumun belirli bir zaman içerisinde azalacağını belirterek, kendilerine yönelik ilgi azalınca ya da bitince çocuğun kendini değersiz ve kırgın hissedebilme olasılığının meydana geleceğini bildirmişlerdir. Aynı zamanda çocuğun bu durumdan kendini de suçlayabileceğini ve

çocuğun ‘‘nerede hata yaptım artık beni önemsemiyorlar’’ gibi düşüncelere kapılmalarına neden olabileceği katılımcı uzmanlar tarafından belirtilmiştir.

- Ailelere konu ile ilgili önerileri;

Katılımcı uzmanlardan biri, çocuk fotoğrafı içeren paylaşımların diğer paylaşımlara göre daha fazla beğeni alması aileleri istem dışı da olsa çocukların fotoğraflarını sık sık paylaşımlarına yöneltebileceğine ve bu durum karşısında ailelerin mutlu olduklarını belirtmiştir. Ancak aynı uzmana göre, ailelerin bu konuda çok dikkatli olmaları ve aşırıya kaçmamaları gerekmektedir. Bunun içinde ailelerin kendilerine ‘‘ Bu paylaşımı yapmama gerçekten gerek var mı? sorusunu sormaları gerektiği belirtilmiştir. Aynı katılımcıya göre çocuğun ismi, gittiği okul, tatilde nerede olduğu gibi bilgileri, herkesin görebileceği açık olan Instagram hesaplarında paylaşmak uygun değildir. Bunun yanında ailelerin paylaşımları kimin gördüğü ve takip ettiğini bilmedikleri sırada, çocuklarını gören kişilerin hepsi iyi niyetli olmayacağını belirterek ailelerin Instagram hesaplarını kapalı tutmaları sadece tanıdıkları kişilerin görmesine izin vermeleri bile kimi zaman fayda vermeyeceğini aynı katılımcı uzman bildirmiştir. Ayrıca aynı uzmana göre, aileler çocukları büyüdüğünde çocukları ile ilgili dijital dünyaya aktarılmış olan içeriklerinden memnun olup olmayacağı sorusunu kendilerine sormalı ve empati kurmaya çalışmaları gerekmektedir. Katılımcılardan beş kişinin net görüşüne göre ise çocuklarda özdenetim 13 yaşından sonra variyetini göstermektedir. Bu yüzden 13 yaş altı çocukların sosyal medyadan tamamen uzak durmaları, çocukların adına sosyal medya hesaplarının olmamaları çocuk sağlığı açısından daha yararlı olduğu bildirilmiştir. Katılımcıların ortak görüşlerinden bir tanesi de çocuklar ile ilgili paylaşım yapılan hesapların dışarıya kapalı olmasına rağmen bu durumun çocuk istismarını önlemede yeterli olmadığı durumudur. Çünkü katılımcılar çocuğa yönelik istismarın çoğu zaman en yakınlardan geldiğini belirtmişlerdir. Bu yüzden aileler çocuklar ile ilgili paylaşım yaparken çocuğun mahremiyetini göz önüne olarak paylaşımda bulunmalıdırlar. Ayrıca uzmanlara göre aileler çocuklarını fenomen olma yolunda bir basamak olarak kullanmamalı, mümkünse çocukları ile ilgili içeriklerde reklamlara çok az yer vermeli ya da hiç yer vermemelidir. Uzmanlar, ailelerin eğer Instagram üzerinden gelir etmeyi düşünüyorlarsa çocuklarının içeriklerinin yerine kendi içeriklerini kullanarak reklam yapmaları gerektiği ve çocukların

kullanıldığı reklamlarda ise her markanın özellikle de çocukların yaşına uygun olmayan ürünlerin reklamını da kabul etmemeleri gerektiği belirtilmiştir.

2.10. Araştırmanın Sonucu

Netnografi yöntemi ile yapılmış olan araştırma sonucunda Instagram hesaplarının büyük bir kısmının “blogger anne” olarak adlandırılan annelerin adına kayıtlı olduğu görülmektedir. 100 örneklem arasında kız çocuğu hesabı ya da kız çocuklarının içeriklerinin paylaşıldığı ebeveyn hesaplarının daha fazla olduğu saptanmıştır. Ayrıca okul öncesi çocuklara ait hesapların ve içeriklerin daha fazla yer aldığı araştırma sonucunda elde edilmiştir. 100 örneklemin hepsinin hesabının herkese açık olarak olduğu ve % 84’nün işletme hesabı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu hesaplar “kişisel blog” ya da “tanınmış kişi” olarak kayıtlı bulunmaktadır. 100 örneklemin biyografi bölümleri incelendiğinde ise “ evli, mutlu, çocuklu”, “ X’in annesi, kocasının prensesi”, “ nişan, evlilik, doğum tarihleri”, “ influencer”, “lifestyle”, “mom-anne” gibi sözcüklerin yazıldığı görülmektedir. Bu bağlamda da özellikle annelerin yönettikleri hesaplarda kendilerini “influencer” yani etkileyen kişi olarak gördükleri söylenebilir. 100 örneklem arasında en fazla “1 M”, en az “64,2B” takipçi sayıları bulunmaktadır. 5 Haziran 2019 ile 5 Şubat 2020 tarihleri arasında 100 örneklem tarafından toplam 108647 gönderi paylaşılmıştır. Bu gönderiler arasında 24 saat içerisinde silinen hikaye gönderileri de yer almaktadır. Bu tarihler arasında reklam içerikli gönderi sayısının ise 45321 olduğu görülmektedir. Bu bağlamda da yaklaşık olarak %41 oranında reklam içerik bulunduğu söylenebilir. Çocuklar yemek yerken, oyun oynarken, dans ederken, şarkı söylerken görüntülenmekte olup bunun yanında günün her anına ait fotoğraf ya da videoları paylaşılmaktadır. Bazı çocukların sabah uyanmak üzere gözlerini açtıkları hallerinin de videolarının paylaşıldığı görülmektedir. Bu durumun da çocukların özel yaşamlarının ihlal edilmesine sebep olduğu söylenebilir. Reklam gönderiler incelendiğinde en çok çocuk giyim ürünlerinin, oyuncakların, çikolata, şeker gibi atıştırmalık ürünlerin, çocuk bijuteri ürünlerinin, kırtasiye malzemelerinin reklamlarının yapıldığı görülmektedir. Bunun yanında kimi zaman çocukların yaşına uygun olmayacak olarak nitelendirilebilecek ürünlerin

reklamlarının da yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında ilaç ve kozmetik ürünleri yer almaktadır. Kız çocukları daha çok giyim ve bijuteri ürünlerin marka reklamlarında yer alırken erkek çocukları daha çok oyuncak ürünleri olmak üzere giyim ürünlerinin marka reklamlarında yer almaktadır. Çoğu zaman çocuklar kendilerine hediye olarak gönderilen ürünlerin markaların şarkılarını söylerken videoları paylaşılıp markaların reklamları yapılmaktadır. Bunun yanında 100 örneklem arasında yer alan kız çocuklarının bir kısmının yaşlarından büyük giydirildiği, makyajlandırıldığı, kadınsı pozlar verildiği görülmektedir. Bu durum da çocukların reklamlı gönderilerde birer metaya dönüştürüldüğünü söyleyebilir. 100 örneklemin yaklaşık olarak %50'sinin hesaplarında "reklam için DM ya da e-mail" yazısı bulunmakta ve mail adreslerini paylaşmaktadırlar. Örneklem olarak seçilmiş olan 100 Instagram hesabının reklamlı gönderilerin hepsinde çocukların yer aldığı görülmektedir. Bu da çocuk ögesinin reklam yapmak amacıyla ebeveynler tarafından kullanıldığını göstermektedir. Reklamlı gönderilerin inceleme sonucuna göre Instagram hesaplarında çocukların ebeveynleri tarafından reklam yapmak, gelir elde etmek amacıyla kullanıldığı varsayımını güçlendirdiği söylenebilir.

Yapılmış olan e-posta yolu görüşme sonucuna göre Instagramda ebeveynler tarafından çocukların kullanımının çocuklar üzerinde birtakım etkileri bulunmaktadır. Fiziksel etkilerden psikolojik etkilere kadar geniş bir süreci kapsayan bu etkiler incelendiğinde ise çocuk sağlığı üzerinde ciddi sorunlara yol açtığı saptanmıştır. Bu bağlamda da uzmanlara göre bu durum çocuk istismarına yol açabilmektedir. Cinsel istismar, ekonomik istismar, mahremiyet ihlali sosyal medyada meydana gelebilecek olan çocuk istismarı türleri arasında yer almaktadır. Çocuk istismarı bakımından ele alındığında sosyal medya üzerinden çocukların cinsel istismar eylemlerine maruz kalmaları en dikkat çekici problemler arasında yer almaktadır. Aileler hiçbir çıkar gözetmeksizin, iyi niyetli yaklaşımla, çocukları ile ilgili anı biriktirmek amaçlı çocukları ile ilgili görüntüleri Instagram üzerinden paylaşıyor olsalar bile bu durum zaman zaman çocuk istismarına sebep olabilmektedir. Çünkü çoğu ailenin hesaplarını herkese açık olarak yönettikleri görülmektedir. Aileler her ne kadar iyi niyetle çocukları ile ilgili paylaşımda bulunsalar da kötü niyetli insanların, sapkın bireylerin çocuklar ile ilgili bu içeriklere ulaşmaları ve bu içerikleri kötü amaçları doğrultusunda kullanmaları çocuklar

üzerinde cinsel istismara sebep olabilmektedir. Çocukların Instagram hesaplarında ebeveynleri tarafından kullanılmalarının çocuk üzerine etkilerden biri de mahremiyet, özel hayatın ihlal edilmesi sorunudur. Çocukların günlük yaşamlarından her ayrıntının, 7/24 her türlü görüntülerinin herkese açık olan Instagram hesaplarında paylaşılması çocukların özel yaşamlarının ihlal edilmesine neden olduğu saptanmıştır. Ailelerin reklam yapmak, gelir elde etmek, takipçi toplamak gibi bir çıkar doğrultusunda çocuklarını Instagram hesaplarında kullanımı durumu ise çocuk istismarının başka bir boyutunu oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda da uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda çıkar amaçlı çocuklar ile ilgili yapılan paylaşımların çocukların ticari anlamda sömürülmesine bu da ekonomik istismara yol açtığı saptanmıştır. Bu da araştırmanın “Instagramda ebeveynler tarafından çocukların kullanımının çocuklar sağlığı üzerinde birtakım etkileri bulunmaktadır” hipotezini güçlendirmektedir.

SONUÇ

Sosyal medya bireylerin hayatına girdiği günden beri sürekli olarak gelişmekte olup yenilenmektedir. Sosyal medya araçları hem bireylerin hem de kurumların yaşamlarında birtakım değişiklikler getirmektedir. Bireyler ve kurumlar iletişim faaliyetlerini bu araçlar sayesinde kolaylıkla gerçekleştirmektedir. İletişimsel alanda birey ve diğer bireyler, kurum ve hedef kitle arasında zaman ve mekan farkını ortadan kaldıran sosyal medya araçları sayesinde iletişim faaliyetleri kısa sürede, kolayca ve her yerde gerçekleşebilmektedir. İletişim alanında katkılarının yanında sosyal medyanın birtakım dezavantajları da bulunmaktadır. Bilgi kirliliğinden, bireylerin tembelleşip bağımlı olmasına, sahte kimlik profillerinden dolandırıcılığa kadar birçok durumla sosyal medya araçlarında karşılaşılabilmektedir. Bunun yanında sosyal medya araçlarının en çok çocuklar üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Cinsel istismar eylemlerinden çocuk mahremiyetinin ihlaline, çocuk ögesinin meta olarak kullanılmasından çocuk üzerinden gelir elde etmeye kadar istismar eylemleri bu araçlar üzerinde görülebilmektedir.

Çocuk istismarı her daim dünyanın her yerinde görülen evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman çocuk istismarı bireyler tarafından cinsel istismar olarak algılanmış olsa da çocuk istismarı fiziksel istismardan duygusal istismara, ekonomik istismardan ihmale kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bağlamda da yetişkinler tarafından çocuğa yönelik uygulanan her türlü fiziksel ya da duygusal şiddet eylemleri, çocukların ticari amaçlarla kullanılıp çalıştırılmaları, çocuk emeğinin sömürülmesi, çocuğun kendisine bakmakla yükümlü olan kişiler tarafından ihmal edilmesi gibi eylemler çocuk istismarı eylemleri arasında yer almaktadır. Eylemin türü ne olursa olsun çocuğa karşı uygulanmış olan her türlü çocuk istismarı davranışları sonucu çocuk hem fiziksel hem de psikolojik açıdan ağır zarar görmektedir. Bu da çocuğun hem fiziksel gelişimini hem de zihinsel gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Teknolojik alanda görülen gelişmeler ile birlikte çocuk istismarı konusunda da birtakım değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda da sosyal medya araçlarının kullanımının giderek daha da popülerlik kazandığı günümüzde bu ağlarda popüler olan fenomen çocuk kitlesi karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de bu çocuk kitlesi Instagramda oldukça sıklıkla görülen bir durumdur. Çocukların doğumundan başlayarak her anlarının fotoğrafları ve videoları Instagram hesaplarında sürekli olarak aileleri tarafından paylaşılmaktadır. Birçok aile ise henüz çocukları doğmadan çocukları adına Instagram hesabı açmaktadır. Bazı aileler tamamen anı biriktirmek amacıyla çocukları ile ilgili içerik paylaşmış olsa da birçok aile takipçi toplamak, reklam yapmak ve gelir elde etmek amacıyla bu yola başvurmaktadır. Bu durum çocukların hem özel hayatlarının ihlal edilmesine hem de gelir elde etmek amacıyla kullanılmalarından ötürü çocukların ekonomik olarak sömürülmelerine sebep olmaktadır.

Çocukların ebeveynleri tarafından Instagram hesapları üzerinde kullanılması konusu üzerinde duran çalışmada örneklem olarak seçilen 100 Instagram hesabı incelendiğinde, çocuklara ait binlerce fotoğraf ve video gibi içeriklerin olduğu görülmektedir. Aileler neredeyse günün her saati çocuklarının her anının görüntüsünü çekip Instagram hesapları üzerinden paylaşmaktadır. Instagram üzerinden çocuklarla ilgili paylaşılan içerikler incelendiğinde birçok içeriğin içinde reklam olduğu görülmektedir. Çocuklar reklamlı gönderiler içerisinde metalaştırılarak yer almaktadır. Çocukların kendilerinden habersiz olarak paylaşılan ya da çocukların bu durumun önemini fark edemeyecekleri kadar küçük olmalarına rağmen aileleri tarafından paylaşılan binlerce içerik çocuk haklarının göz ardı edilmesine sebep olmakla birlikte çocukların özel yaşamlarının ve mahremiyetlerinin ihlal edilmesine de neden olmaktadır. Çocuklarla ilgili içeriklerde reklamlara fazla yer verilmesi ise çocukların birer pazarlama aracı haline dönmesine ve ekonomik çıkar için kullanılmalarına sebep olmaktadır.

E-posta üzerinden ilgili uzmanlarla yapılmış olan görüşme sonucuna göre sosyal medya ağları üzerinden anne ve babaların çocuklarının fotoğraf ve video gibi içeriklerini sıklıkla paylaşmaları çocuklara hem fiziksel hem de psikolojik açıdan birtakım zararlar vermektedir. Çocukların sosyal medya araçlarına bağımlı hale gelmesinden,

tembelleşmesine kadar birçok etkisi bulunan bu durumun en çok çocuk üzerinde psikolojik etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak çocuklar yaşlarına uygun olan aktivitelerden, oyunlardan, oyuncaklardan uzaklaşıp yetişkinlerin kullandığı cep telefonu, tablet gibi elektronik aletlere yönelmektedirler. Çocukların Instagram gibi sosyal ağlarla günlük yaşamlarında iç içe olmaları belli bir süre sonra çocukların bu sosyal ağlara bağımlı hale gelmelerine neden olabilmektedir.

Özdenetime sahip olmayan çocukların adına açılan Instagram ya da diğer sosyal medya hesaplarında çocukların her anlarının sürekli olarak fotoğraflanması çocukların gerçek yaşam ile sanal dünya arasında ayırım yapmalarının güçleşmesine sebep olabilmektedir. Bu bağlamda da özellikle Instagramda beğenilme, takip edilmek, güzel yorumlar almak gibi durumları çocuk gerçek yaşamında da arayabilecek ancak bunun karşılığını bulamayacaktır. Sosyal yaşamında da sürekli olarak beğenilmek, takdir edilmek isteyebilecek ancak karşılık alamayınca psikolojik açıdan çöküntü içerisine girebilecektir. Yaşlıları ile vakit geçirmesi, kendi yaşına uygun olan oyunları oynaması gereken bir çocuğun bütün gün Instagrama fotoğraf ya da video koymak için her anının çekilmesi durumu çocuğun olması gereken çocukluğunu yaşayamamasına, kendi sosyal çevresinden uzak kalmasına sebep olabilmektedir. Sanal dünya içerisine adapte olmaya çalışan çocuğun meslek algısında da birtakım farklılar görülebilmektedir. Bu bağlamda da sosyal medyada fenomen olmayan bir çocuk fenomen olma hayali ve bu yolla para kazanabilme düşüncesi içerisine girebilmektedir. Yine sosyal medyada fenomen haline gelmiş olan çocuğun da bu durumun devamlı olarak süreceğini, hiçbir şey yapmadan para kazanmaya devam edebileceğini düşünmesine sebep olabilmektedir. Bu durumun çocukların eğitim hayatlarını da olumsuz yönde etkileyebileceği uzmanlar tarafından belirtilmiştir. Çocukların Instagram hesaplarında sıklıkla kullanılması durumunun psikolojik etkilerinden biri de popüler olma, ünlü olma durumunun azalması ya da kaybolması sonrası çocukta görülebilecek olan psikolojik yıkımdır. Belli bir süre Instagram ya da diğer sosyal medya hesaplarında ünlü ve popüler olan çocuk bu durumun azalmasından ya da kaybolmasından sonra kızgın hissetmekle birlikte bu durumdan en çok kendisini sorumlu hissedebilmektedir. Bu da çocuğun psikolojik olarak çöküntü yaşamasına sebep olabilmektedir.

Ailelerin çocuklarının içeriklerini kullanarak reklam yapıp gelir elde etmeleri durumu çocukların masum ve sevimli hallerinin ticari amaçlarla sömürülmesine, çocukların birer metaya dönüşerek pazarlama amaçlı kullanılmalarına sebep olmaktadır. Bu durum çocukların temel haklarının ihlal edilmesine yol açarken çocukların bir birey olarak görülmeyip haklarının göz ardı edilmelerine de neden olmaktadır. Çocuk ögesinin kullanılarak gelir elde edilmesi çocukların ekonomik açıdan sömürülmesine yol açmaktadır. Ayrıca ileride büyüyen çocuk bu durumu fark ettiği zaman ailesinin kendisini sırf gelir elde etme amaçlı kullandığını düşünebilir. Bu durum da çocuğun kendisini değersiz hissetmesine sebep olurken bir yandan da çocuğun ailesine karşı olan güven duygusunun zedelenmesine neden olabilmektedir.

Instagram gibi sosyal ağlar üzerinden çocukların kişisel içeriklerinin sıklıkla paylaşılması, çocukların mahremiyet alanının yok olmasına, özel yaşamlarının binlerce bazen milyonlarca kişi tarafından izlenmesine bu da özel alanlarının ihlal edilmesine sebep olmaktadır. Yine çocukların içeriklerinin sosyal medya ağlarında fazla paylaşılması, kendilerini takip eden kötü niyetli kişiler tarafından kötü amaçlarla içeriklerinin kullanılmasını da sebep olabilmektedir. Bu durum da kimi zaman sosyal medya üzerinden cinsel istismara yol açabilmektedir. Çocuk mahremiyetinin ihlali, çocuk emeğinin sömürülmesi, çocuk ögesinin ekonomik çıkarlar için kullanılması ya da sosyal medya üzerinden gelebilecek olan her türlü cinsel istismar eylemlerinin sonucu çocuk hakları göz ardı edilmektedir. Çocuklar bir birey olarak görülmeyip bir metaya dönüştürülmekte ve temel hakları yok sayılmaktadır.

Instagramda çocukların aileleri tarafından kullanılmalarının çocuk sağlığı üzerine ciddi etkileri bulunmaktadır. Bu durumda ailelere büyük sorumluluklar düşmektedir. İlk olarak uzmanlardan alınan bilgiler doğrultusunda 13 yaşından önce çocukların kişisel sosyal medya hesabı bulunmaması gerekmektedir. Ailelerin kendi hesaplarında çocukları ile ilgili yaptıkları paylaşımlarda ise çocukları ile empati kurarak, çocuklarının ileride rahatsız olabileceklerini düşündükleri ve gereksiz paylaşımlardan kaçınmaları gerekmektedir. Gerek olmadıkça her türlü paylaşımı yapmamaları ve mümkünse hesaplarını herkese açık olarak kullanmamaları gerekmektedir. Aileler aynı

zamanda çocuklarının içeriklerini kullanarak reklam yapma, gelir elde etme gibi eylemlerden kaçınmalı, çocuklarını reklam yapmak ya da gelir elde etmek için bir basamak olarak görmemeleri gerekmektedir.

Ailelerin yanı sıra Instagram üzerinden markalarının reklam ve tanıtımlarını yapan markalara da büyük sorumluluklar düşmektedir. Markalar, reklam ve tanıtım eylemlerini özdenetimi olmayan çocuklar üzerinden yapmamalıdır. Bunun içinde çocuklara ait olan sosyal medya araçlarına reklam teklifleri göndermemeleri, çocuk haklarının sosyal medya araçlarında korunabilmesine yönelik bir başlangıç olacaktır. Bu bağlamda markalar halkla ilişkiler faaliyetleri arasında yer alan kurumsal sosyal sorumluluk bilincinde hareket ederek, kurumun tanıtım ve pazarlama faaliyetlerini çocuk ögesinden uzak durarak gerçekleştirmelidir. Ayrıca sosyal medya araçlarında çocuk istismarı konusunda çıkabilecek yasalar ile birlikte aynı zamanda kurumlarda konu ile ilgili farkındalık yaratabilmek için halkla ilişkiler faaliyetleri arasında yer alan kurumsal sosyal sorumluluk projeleri yaratarak, bu durumun önüne geçebilirler.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Duyar, İ. ve Özener, B. (2003). *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*. Ankara: Ütopya.

Ennew, J. (1998). *Sokak Çocukları Ve Çalışan Çocuklar* (Çev. Öztekin, Ç.). Ankara: UNİCEF Türkiye Temsilciliği.

Erder, S. ve Lordoğlu, K. (1993). *Geleneksel Çiraklıktan Çocuk Emeline: Bir Alan Araştırması*. İstanbul : Friedrich Ebert Vakfı.

Ferraro, M.M. and Casey, E. (2004). *Investigating Child Exploitation and Pornography: The Internet, The Law and Forensic Science*. California: Elsevier Academic Press.

Fırat, S., İltaş, Y. ve Yılmaz, B.I. (2017). *Ruhsal ve Hukuki Yönleriyle Çocuk İstismarı Çocukların Cinsel Dokunulmazlığına Karşı Suçlar*. Ankara: Akademisyen.

Güçdemir, Y. (2017). *Sosyal Medya. Halkla İlişkiler, Reklam Ve Pazarlama*. İstanbul: Der.

Gün, S. (2017). *Çocuk İşçi, Yoksul, Göçmen İktisadi Ve Politik Bir Analiz*. İstanbul: NotaBene.

Güngör, N. (2011). *İletişim, Kuramlar, Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Horton, C.B. and Cruise, T.K. (2001). *Child Abuse And Neglect The School's Response*. New York: The Guildford Press.

İnal, K. (2010). *Türkiye'de Çocuk Emeği*. Ankara: Ütopya.

Kara, T. ve Özgen, E. (2012). *Sosyal Medya Akademi*. İstanbul: Beta..

Kazan, O.A. (2017). *Newspdr Çocuk Cinsel İstismarını Önleme Kılavuzu*. İstanbul: Legal.

Mavnacıoğlu, K. (2018). *Kurumsal İletişimde Sosyal Medya Yönetimi Kurumsal Blog Odaklı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Beta.

Onur, B. (2007). *Çocuk, Tarih Ve Toplum*. İstanbul: İmge.

Peltekoğlu, F.B. (2016). *İletişimin Gücü Kurumsaldan Küresele Halkla İlişkiler*. İstanbul: Beta.

Polat, O. (2004). *Çocuk İstismarı Klinik Adli Tıp*. Ankara : Seçkin.

Polat, O. (2017). *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı- 1*. Ankara: Seçkin.

Seitel, Fraser, P. (2016). *Hakla İlişkiler Uygulaması*. Seda Mengü (çev.). Ankara: Nobel.

Seren, M., Çelik, T., Özgeldi N. Ve Dumankaya E.M. (2018) *Sosyal Medya El Kitabı*. Ankara: Orion.

Tansel, B. (2017) *Çocuk Cinsel İstismarı Tanımlar Temel Kavramlar Ve Psiko-Sosyal Yaklaşımlar*. Adana: Karahan.

Topçu, S. (2009). *Silinmeyen İzler*. Ankara: Phoenix.

Topçu, S. (2009). *Cinsel İstismar*. Ankara: Phoenix.

Tosun, N. (2014). *Marka Yönetimi*. İstanbul: Beta.

Ullmann, E. and Hilweg, W. (1997). *Childhood and Trauma Separation, Abuse, War*. Göttingen: Revivals.

Uluç, Ö.F. (1997). *Psiko- Sosyal Ve Hukuki Açıdan Koruyucu Aile Bakımı*. Ankara: Atilla.

Ülgen, C. ve Ongun, C. (2006). *Çocuk İşçiler Dünü Bugünü Yarını*. İstanbul: İstanbul Barosu.

Yavuz, C. (2016). *Halkla İlişkiler*. Ankara: Detay.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Makaleler

Avcılar, M.Y. ve Açar, M.F. (2017). *Sosyal Medya Reklamlarında Ünlü Desteği Kullanımı: Mikro- Ünlülerin Yükselişi*. 15. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi.

Aydın, İ. (2018). *Türkiye’de Çocuk İstismarı Ve Çocuk İşçiliği*. Ankara: İş ve Hayat Dergisi. 7, 65-81.

Değirmencioğlu, S.M. (2010). Medyada Çocuk Emeği Ve Reklamların Çocuk İşçileri.

Dilmen, N.E. ve Öğüt, S. (2010). Sosyalleşmenin Yeni Yüzü: Sosyal Paylaşım Ağları. Conference of New Media and Interactivity. İstanbul: 237-242.

Gökalp, Y., Kaya, S. ve Övün, A. (2018). *Kadın ve Çocuk İstismarı*. Bingöl Üniversitesi. 61-77.

Gönenli, G. ve Hürmeriç, P. (2012). *Sosyal Medya: Bir Alan Çalışması Olarak Facebook Kullanımı*. İstanbul: 213-242.

Taş, A. ve Karakaya, Z. (1997). Çocuk İşgücünde Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Türkiye İçin Nicel Bir Yaklaşım. III. Kadın Çalışmaları Toplantısı Bildirgesi. Adana: 1.

Kadıoğlu, Z.K. (2012). *Bilgi ve İletişim Teknolojileri Çağında Yeni Nesil Tüketim Algısı Ve Türkiye*. İstanbul: 130-172.

Khakshor, A., Abbasi, M.A., Seyedi, S.J. and Saeidi, M. (2015) *Child Labor Facts In The Worldwide: A Review Article*. Iran. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology. 3- 475-481.

Nadaraja, R. (2013). *Social Media Marketing: Advantages And Disadvantages*. Malaysia: Southern New Hampshire University: 6.

Özgen, E. (2011). Halkla İlişkiler Ve Yeni Medyanın İşaret Ettiği Sorunlar Üzerine Bir Tartışma: 84- 105.

Sarıtaş, A. (2018). *Sosyal Medya Reklamlarında Fenomen Kullanımı Ve Reklam İzleme Tercihi*. The Journal Of International Scientific Researches: 62-74.

Wekerle, C., Miller, A.L., Wolfe, D.A. and Spindel, C.B. (2006) *Childhood Maltreatment*. USA: Hogrefe & Huber.

Yılmaz, N. (2017) *Sosyal Medyada Canlı Yayın Anlayışı*. İstanbul: Yeni Medya Elektronik Dergisi. 1, 127-136.

Sürekli Yayınlar (Dergiler)

Acehan, S., Bilen, A., Ay, M.O., Gülen, M., Avcı, A. ve İçme. F. (2013). *Çocuk İstismarı Ve İhmalinin Değerlendirilmesi*. Adana: Arşiv Kaynak Tarama Dergisi. 22, 591- 614.

Aksel, E.Ş. Ve Irmak, T.Y. (2015). *Çocuk Cinsel İstismarı Konusunda Öğretmenlerin Bilgi Ve Deneyimleri*. İzmir: Ege Eğitim Dergisi. 16, 373-391.

Aral, N. Ve Gürsoy, F. (2001). *Çocuk Hakları Ve Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı*. Ankara: Milli Eğitim Dergisi. 151, 1-25.

Aksu, O. (2018). *Bir Araştırma Yöntemi Olarak Netnografi: Ötekini Anlamanın Dijital Boyutu*. Eskişehir: Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi. 4, 14-17.

Aktaş, G. (2019). *Günümüz Toplumlarında Anneliğin Değişen Biçimlerini Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerinden Değerlendirmek*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi. 36, 253-271.

Aslan, A. ve Ünlü, D.G. (2016). *Instagram Fenomenleri Ve Reklam İlişkisi: Instagram Fenomenlerinin Gözünden Bir Değerlendirme*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. 3, 41-65.

Avşar, Z. ve Ögütoğulları, E. (2012). *Çocuk İşçiliği Ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele Stratejileri*. Sosyal Güvenlik Dergisi. 1, 9-40.

Bakırcı, K. (2004). Türkiye’de Çocuk Ve Genç İşçiliği. *Görüş Dergisi*. İstanbul: 58, 52-56.

Çimke, S., Gürkan, D.Y. ve Polat, S. (2018). *Sosyal Medyada Çocuk Hakkı İhlali: Sharenting*. Güncel Pediatri Dergisi. Bursa:16, 261-267.

Danah, B. and Nicole, E.B. (2007). *Social Network Sites: Definition, History And Scholarship*. Journal Of Computer- Medlated Communication. USA:13, 220-250.

Deveci, E. ve. Açık, Y. (2003). *Çocuk İstismarı Nedenlerinin İncelenmesi*. Adana: Arşiv Kaynak Tarama Dergisi. 12, 396- 405.

Drahosova, M. Ve Balco, P. (2017). *The Analysis Of Advantages and Disadvantages Of Use Of Social Media İn European Union*. Bratislava: Comenius University Journal. 1006.

Dubowitz, H., Giardino, A. and Gustavson E. (2000). Child Neglect: Guidance For Pediatricians. USA: Pediatrics in Review. 21, 111-116.

Duygulu, S. (2019). *Sosyal Medyada Çocuk Fotoğrafları Paylaşımlarının Mahremiyet İhlali Ve Çocuk İstismarı Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Trt Akademi Dergisi. 8, 430- 487.

Fidan, F. (2001). *Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış: Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 4, 30- 49.

Güçlü, S. (2016). *Çocukluk Ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları*. İzmir: Sosyoloji Dergisi. 1-22.

Gültekin, M., Bayır, Ö.G. ve Balbağ, N.L.(2016). *Haklarımız Var: Çocukların Gözünden Çocuk Hakları*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 24, 972-1005.

İşler, D.B., Çiftçi , M. Ve Yarangümelioğlu, D. (2013). *Halkla İlişkiler Aracı Olarak: Sosyal Medyanın Kullanımı ve Yeni Stratejiler*. İzmir: Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi. 5, 174- 179.

Kaplan, A.M. ve Haenlein, M. (2011). *The Early Bird Catches The News: Nine Things You Should Know About Micro- Blogging*. Business Horizons. Netherlands :54, 105-113.

Kıvanç, T. (2019). *Sosyal Medya Bağımlılığının Sonuçları*. Çanakkale: Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 2- 90- 100.

Kurt, S.L. (2016). *Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler Ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi. 36, 99- 127.

Obar, J.A. ve Wildman, S. (2015). *Social Media Definition And The Governance Challenge: An Introduction to the Special Issue of Telecommunications Policy*. Michigan: Michigan State University. 39, 745-750.

Ovayolu, N., Uçan, Ö. ve Serindağ, S. (2007). *Çocuklarda Cinsel İstismar Ve Etkileri*. Elazığ: Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi. 4, 13-22.

Özgentürk, İ. (2014). *Çocuk İstismarı ve İhmal*. Journal Of Human Science. 11, 265-278.

Öztürk, Ş. (2015). *Sosyal Medyada Etik Sorunlar*. Konya: Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi. 9, 287-311.

Polat, O. (2000). *Çocuk İstismarı*. Adli Tıp Dergisi. İstanbul: 207-231.

Runyan, D., Corrine W. Ve Ikeda R. (2002). *Child Abuse And Neglect By Parents And Other Caregivers*. World Health Organization, Geneva: 57-86.

Sağır, M. ve Gözler, A. (2013). *Sınıf Öğretmenlerinin Çocuk İstismarı Ve İhmaline Yönelik Görüşleri Ve Farkındalık Düzeyleri*. Ankara: OPUS- Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. 3- 69-102.

Solmaz, B., Tekin, G., Herzem Z. ve Demir M. (2013). *İnternet Ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Uygulama*. Konya: Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi. 7, 4. 1154-1159.

Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı Ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. Ankara: Hacettepe Tıp Dergisi. 35, 82-86.

Terkan, R. ve Saygılı, N. (2017). *Sosyal Medyada Pazarlamanın Gençler Üzerindeki Etkisi*. Samsun: Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 10.

Tunçcan, N. (2000). *Çocuk İşçiliği: Nedenleri, Boyutları, Küreselleşen Dünyadaki Konumu*. İstanbul: Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 1, 243-259.

Uçuş, Ş. (2014). Çocuk Hakları Eğitimi Programının Hazırlanması Ve Değerlendirilmesi: Uygulama Öğretmenin Ve Katılımcıların Görüşleri. *International Journal of New Trends In Arts, Sports & Science Education*. 3, 1-24.

Ünal, F. (2008). *Ailede Çocuk İstismarı Ve İhmali*. Ankara: Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi. 12, 9-18.

Ünsal, A. (1998). *Çocuk İstismar Ve İhmalinde Önemli Bir Etmen Olarak Aile*. İzmir: Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi. 14, 301-315.

Vural B.A. ve Bat. M. (2010). *Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma*. İzmir: Journal Of Yaşar University 20, 3348-3382.

Yalçın, H., Bay, M. ve Ekmekçioğlu, E. (2008). *Türkiye Ve Türk Dünyasında Çocuk Hakları İle İlgili Çalışmaların Yararları*. Kırgızistan: II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi.

Yavuz, C.N. (2017). *Instagram’da Alışveriş Ve Meteryalizm*. Denizli: Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi. 1, 1-11.

Yelboğa, N. (2019). *Çocuk Hakları Bağlamında Cinsel İstismarın İncelenmesi*. Sosyal Çalışma Dergisi. 3, 202-221.

Yıldırım, S. (2019). *Medya Ve Çocuğa Yönelik İstismar*. Anasay Dergisi. 10, 107-122.

Yılmaz, T.T.(2014). *Çocuk İşçiliğinin Yeni Formları: Çocuk Oyuncular*. İstanbul: Çalışma ve Toplum: Ekonomi ve Hukuk Dergisi.40, 211-230.

Bilimsel Çalışmalar

Altan, H. (2015). *Üniversite Öğrencisi Gençlere Çocuk İstismarı Ve İhmali Konusunda Yapılan Eğitimin Bilgi Ve Farkındalıklarına Etkisi*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aydın, İ. (2019). *Türkiye’de Çocuk İstismarı, Çocuk İstismarını Önleyici Sosyal Politikalar Ve Diyarbakır Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bahadır, V. (2018): *Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Uzmanlık Öğrencilerinin Çocuk İstismarı Ve İhmali Hakkında Bilgi, Tutum Ve Farkındalık Düzeylerinin Değerlendirilmesi İle Eğitim İhtiyaçlarının Belirlenmesi*. Uzmanlık Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Celiloğlu, B. (2018). *Çocuk İstismarı Ve İhmali Farkındalık Ölçeklerinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışmaları İle Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans.

Çöpoğlu, M. (1998). *Çocuk İşçiliği*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dur, A.i.B. (2016). *Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Ulaştığı Boyut Ve Mücadele Politikaları: SDÜ MYO Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kabakoğlu, H. (2018). *Aile Sağlığı Merkezlerinde Görev Yapan Hemşire Ve Ebelerin Çocuk İstismarı Ve İhmali Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Oy, Ö. (2001). *Dünyada Ve Türkiye’de Çocuk İstihdamı Ve Çocuk İşçiliğinin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarıyar, A. (2019). *Van İlinde Çalışan Sağlık Çalışanlarının Çocuk İstismarına Yönelik Bilgi, Tutum Ve Davranışları*. Uzmanlık Tezi. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Solak, Y. (2018). *Adana İl Merkezi Aile Hekimliği Birimlerinde Görev Yapan Doktorların Çocuk İstismarı Ve İhmali Hakkında Bilgi, Farkındalık Ve Tutumlarının Belirlenmesi*. Uzmanlık Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Şanyüz, Ö. (2009). *Çocuk İstismarına Hekimlerin Yaklaşımı*. Uzmanlık Tezi. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

Şimşek, E. (2015). ICAST- R: *Uluslararası Çocuk İstismarını Sorgulama-Retrospektif Yöntemi İle 2014-2015 Eğitim- Öğretim Yılında, Tıp Fakültesi Dönem I Öğrencilerinde Çocuk İstismarının Ve İhmalinin Geriye Dönük Sorgulanması*. Uzmanlık Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi.

Tugay, D. (2008). *Öğretmenlerin Çocuk İstismarı Ve İhmaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Tuna, S. (2010). *Aile İçi Çocuk İstismarı: Annelerin Bazı Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünalın, E. (2011). *Televizyonda Çocuk İstismarı ve İhmali*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım, H.O. (2008). *Dünyada Ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği Ve Özel Bir Örnek Olarak İstanbul İlinde Otomotiv Küçük Sanayiinde Çalışan Çocuk İşçi Ve Çıraklar*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Raporlar

DPT. (1995). *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyon Raporu*. Ankara: DPT Yayınları.

İnternet

<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/cocuk-istismari-raporu-tr>
(25.10.2019).

<https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/924159436>
(27.10.2019).

<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> (05.11.2019).

<https://www.hurriyet.com.tr/sosyal-medya-cocuk-istismari-konusunda-risk-ta-40884878> (27.02.2020).

<https://www.aa.com.tr/tr/saglik/sosyal-medyada-kullanilmak-cocuklari-olumsuz-etkiliyor/893529> (28.02.2020)

<https://www.milliyet.com.tr/pembenar/pedagog-sevil-yavuz/sosyal-medya-ve-cocuk-istismari-2447529> (28.02.2020)

<https://t24.com.tr/haber/sosyal-medyada-fazla-yer-almak-cocuklari-olumsuz-etkiliyor,415866> (28.02.2020)

<https://indigodergisi.com/2017/08/sosyal-medya-cocukistismari/>(28.02.2020).